ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2020 m. gruodžio 4 d. Nr. 23 (1351) Kaina 1,20 Eur

Ir jokių kompiuterių, jokio interneto, jokio feisbuko ..... p. 2
Žydų kilmės rusų rašytojas Ruvimas Frajermanas yra litvakas ..... p. 6
Fassbinderis nebijojo kelti žydų ir vokiečių kaltės klausimo ..... p. 7

Melsvos lūpos

JURIJ BUIDA

Jurijus Buida (g. 1954) – prozininkas, laimėjęs nemažai literatūrinių apdovanojimų, ko gero, kol kas labiau žinomas Rusijoje ir anglakalbėse šalyse nei pas mus. Buida – labai originalus rašytojas, savo istorijose supinantis magiškąjį realizmą, barokinę prozą, mitus ir legendas. Užaugo Znamensko (anksčiau – Vėluva) gyvenvietėje, Kaliningrado srityje (buvusioje Rytų Prūsijoje). Rašytoją nuo vaikystės supo praeities dvasia, suvokimas, kad jo gyvenamoji aplinka tarsi slepia kitą, išnykusį matmenį (po Antrojo pasaulinio karo visi senbuviai tų vietų gyventojai vokiečiai buvo deportuoti, vietovės pervadintos, pasikeitė kraštovaizdis). Istoriškumo pajauta labai gyva ir Buidos apsakyme „Melsvos lūpos“ iš rinkinio „Nuotaka iš Prūsijos“ (1998).

Vertėja

Kelias į mokyklą vedė per vokiečių kapines. Žinoma, buvo galima pasirinkti ir kitą taką – išgrįstą, nuo geležinkelio sankasos atskirtą neaukšta tvora iš plieninių sijų, – ir tuomet kapinės likdavo kairėje, už eile išsirikiavusių dviaukščių namukų, primindamos apie save skvarbiu tujų dvelksmu ir padangę temdančiais tamsžaliais kaštonų lajų debesimis. Bažnytėlėje priešingoje kapinių pusėje buvo įsikūrusios mokyklos dirbtuvės, į kurias mes skuosdavome pro juodas ir pilkas stelas su įrašais svetima kalba. Dalį kapinių užėmė mokyklos stadionas, dėl to prisireikė nugriauti kelias dešimtis marmurinių paminklų – jie daugelį metų gulėjo palei plytinę tiro sieną, kol juos išsivežiojo apsukrūs lietuviai (tuos marmuro luitus nutrintais įrašais ir šiandien galima regėti kapinėse nuo Klaipėdos iki Marijampolės). Persikėlėlių folkloro žinovai, susižavėję istorijomis apie didžiulius požeminius tunelius, vedančius net ligi pat Berlyno, tvirtino, kad kapuose ir šeimų laidojimo rūsiuose, kur mūsų ūkvedys laikė kreidą, kibirus ir šluotas, vokiečiai prieš iškeldinimą paslėpė neįsivaizduojamus lobius – brangų Meiseno porcelianą, auksines grandinėles ir monetas, burtų knygas ir požemio planus. Žmonės, kurie nuo vaikystės naudojosi unitazais, tiesiog negalėjo būti neturtingi. Kapstydamiesi darže, atsikėlėliai retkarčiais aptikdavo dešimtį lėkščių ar tuziną šakučių, paslėptų vokiečių prieš iškeldinimą; kai buldozeriais ėmėsi lyginti pievą netoli senosios kirchės, smygsančios centrinėje aikštėje, paviršiun pažiro aliumininės ir varinės monetos: kadaise čia stovėjo bankas, jį subombardavo atskridę nuo Bornholmo anglai...

Visi šie nutikimai tik sustiprino tikėjimą tuo, kad kažkur – reikia tik stropiai paieškoti – užkasti tikrų tikriausi lobiai, kuriuos pranašavo visos tos lėkštės, šakutės, išsibarsčiusi aliumininė smulkmė. Lobių ieškotojai naktimis (tuo laiku vokiečių kapinėse laidojo savus, atsikėlėlius, ir žmogaus su kirtikliu pasirodymas buvo vertinamas kaip šventvagystė) krapštėsi palei kriptų sienas, nustumdavo antkapius ir drūtus marmuro kryžius. Daugelį sykių jie mėgino patraukti į šalį ir didžiulę dviejų metrų pločio, penkių metrų aukščio pilko granito plokštę, apaugusią kerpėmis ir samanomis, – tačiau tik apskaldė kampus. Manyta, kad po ja – grupinis kapas. Niekas vis dėlto nesivargino perskaityti įrašo, padengto samanomis, tik vienoje vietoje nukrapštė kerpes ir vos vos įskaitė datą – 1761 metai. Tais laikais apie Rytų Prūsijos egzistavimą žinota tik todėl, kad vaikinai iš Černigovo ir Riazanės padėjo galvas mūšyje prie Gros Jėgersdorfo nuo Lėvaldo pėstininkų kulkų (po šimto aštuoniasdešimt ketverių metų pro čia pravažiavo mano tėvo tankai).

Tą vasarą man nupirko fotoaparatą, o mano draugui – visa, kas reikalinga juostelei ryškinti ir fotografijoms daryti. Kelias savaites gyvenome lyg apsvaigę, fotografuodami viską aplinkui – namus, kraštovaizdžius, kaimynes ir šunis. Ryškinome. Darėme nuotraukas, palinkę tamsiame sandėliuke po įkaitusiu didinamojo stiklo gaubtu, nusidegindavome. Kadrai išeidavo išblukę, bet mus žavėjo ne portretų panašumas į originalus, džiugiai šūkaujančius: „Čiagi aš!“, – ne, mus jaudino pats stebuklas – optikos, mechanikos ir chemijos pasiekimai, leidę mums panorus sustabdyti akimirksnį, išplėšti tą akimirką iš prabėgančio gyvenimo ir perkelti ant kartono gabalėlio. Čia slypėjo kažkas vienu metu džiugaus ir bauginančio. Akimirksnis, sudžiovintas kaip peteliškė albume, gaubiamas miglų, išlikdavo, o žmonės seno, pastatai triušo, šunis suvažinėdavo...

Rugpjūtį mano draugą tėvai išsivežė į Krymą, o man atsipyko fotografija. Retkarčiais vis dėlto persimesdavau aparatą per petį ir eidavau prie upės arba į artimiausią mišką. Arba į vokiečių kapines, kurių sakais dvelkiančią ramybę tik retsykiais sutrikdydavo balandžių burkavimas. Patogiau įsitaisęs ant akmeninio suolelio be atlošo, leidau valandas pusiau sapnuodamas, leisdamas pasaulį užlieti savos vaizduotės šėlsmui. Ji godžiai palydėdavo prabėgantį šunį, atsitiktinį praeivį, perkeisdama juos, jiems patiems to nežinant, į svajonės, fantazijos dalį, į kristalą ar siaubūną – visa permainanti svajonių alchemija...

Paraskeva Clark. Lapkričio rožės. 1953

– Kur daugiau leisti laiką tikram fotografui, jeigu ne kapinėse...

Krūptelėjau, atsitokėjau ir sumišęs išsitiesiau: šalia manęs sėdėjo vokiečių kalbos mokytojas iš mūsų mokyklos, pravardžiuojamas Der Tišu*, Nikolajus Semionovičius Solominas.

– Mirtis ir fotografija – gimininingi užsiėmimai, – paaiškino. – Kaip, kita vertus, mirtis ir menas. Menas apskritai – mirties amatas. – Jis nusišypsojo. – Menas sustabdyti akimirką – tai menas nužudyti.

Aš gurktelėjau. Apsižvalgiau. Aplinkui – nė gyvos dvasios. Tik kažkur aukštai lapijoje burkavo balandis. Dviese ant suoliuko po išsikerojusiomis tujomis, skleidžiančiomis alsų sakų kvapą. Berniukas, nejučia užkluptas keisto vyro, kuris nei iš šio, nei iš to įsišneko apie mirtį. Kapinėse.

– Tu dažnai čionai buvoji? – paklausė, nežiūrėdamas į mane. – Aš – dažnai.

Pamėginau paaiškinti, kad atėjau čia tik pasižiūrėti į „grupinį kapą“ – į granitinę plokštę su 1761 metų data.

– Na, tai eime.

Jis spėriai pakilo ir nužingsniavo alėja, net neįsitikinęs, ar seku jam iš paskos. Tai mane padrąsino. „Mokytojai negalabija mokinių, – pamaniau. – Juolab prie pat mokyklos.“

Jis buvo neaukšto ūgio, bet kūprinosi. Drabužiai – prastai išlyginti pilki marškiniai ir plačios kelnės – kabėjo kaip maišas ant jo išdžiūvusio, lieso kūno, vainikuoto vištos kiaušinio formos galva, apaugusia retučiais žilais plaukais. Jo akių vokai visuomet buvo pusiau primerkti, tarytum jis būtų drovėjęsis žvelgti į pasaulį plačiai atmerktomis akimis. Pilnokos lūpos buvo šviesiai alyvinės spalvos. Jis buvo neblogas mokytojas. Mirus žmonai ir ištekėjus vienintelei dukrai – jos svajingo, simpatiško veido niekas tikriausiai neįsidėmėtų net pamatęs trečiąsyk – Der Tišas gyveno vienišas ir užsisklendęs. Kiekvieną dieną krautuvėje Liepų gatvėje jis pirko paketėlį pigių žuvelių, kuriomis rytais šerdavo iš visos apylinkės subėgančias benames kates. Mokykloje jis savanoriškai vadovavo fotografijos būreliui, į kurį metų pradžioje užsirašė dešimtys norinčiųjų, – nors jau į penktą šeštą užsiėmimą ateidavo du trys.

Aukštai keldamas kojas, Der Tišas kirto siaurą progumą, apžėlusią sausa, blyškia žole, ir pritūpė priešais pilko granito plokštę. Rankomis pradėjome gramdyti samanas ir kerpes nuo įrašo. Nepaisant to, greitai paaiškėjo, kad įrašo būta tik vieno – data, 1761 metai, – o visa kita – keistai susiraizgiusios linijos, sudarančios ornamentą. Atrodo, būta kažkokio piešinio.

– Tai grifo, nuo senų laikų gyvenusio kažkur šiose giriose, atvaizdas, – tarė Der Tišas. – Jis grobė veršius ir avis, ir sykį jį užmušė. Paukščio viduriuose atrado surūdijusius žirgo šarvus, ant kurių sėdėjo surūdiję riterio šarvai.

Mieguistai linktelėjau. Taip, žinoma. Riterio šarvai, surūdijusia pirštine sugniaužę baltą hospitaljerų vėliavą. Savaime suprantama. Išradingi žmonės iš milžiniškų grifų šonkaulių gaminosi puikius kovinius lankus. Tiesūs grifų nagai naudoti strėlių antgaliams gaminti, tokiomis per šimtą žingsnių galėjai pramušti plieno plokštėmis kaustytą skydą. O geriausia templė tokiems lankams buvo pinama iš raganos plaukų, kuriuos itin brangiai pirkdavo iš budelių.

– Budeliai – jų buvo trejetas – gyveno skersgatvyje už bažnyčios, šalia turgaus aikštės, – nesutrikęs tęsė Der Tišas. – Garsas apie jų įgūdžius sklido net už vokiečių ir lenkų žemių ribų. Šnekama, kad būtent vėluviškį budelį pakvietė į Moskoviją, idant pakartų mažametį antrojo Dmitrijaus Apsišaukėlio sūnų. Tai atlikęs, budelis metė savo amatą ir užsidarė vienuolyne. Pačioje Vėluvoje kartuvės stovėjo Priegliaus pakrantėje. Kerėtojai iš visos Rytų Prūsijos atkeliaudavo čionai kartu su savo šunimis išsikasti mandragoros šaknų, išaugusių ten, kur ant žemės nulašėjo pakaruoklio taukų. Šuo dantimis išraudavo šaknį iš žemės, o paskui nudvėsdavo siaubingose kančiose.

Jis maldingai sunėrė rankas ir nuleido akių vokus, tarsi užjausdamas kritusius šunis. Nudvėsusius siaubingose kančiose, ką Der Tišas neabejotinai regėjo.

Buvau taip sukrėstas jo pasakojimo, o labiausiai – bauginančiai bespalvio jo balso tono, kad net nesusimąsčiau apie šaltinį, iš kurio Der Tišas galėjo semti visas šias žinias. Savaime aišku, šaltinis tegalėjo būti vaizduotė. Kaip ir mano atveju. Kaip ir kitų atsikėlėlių atveju – nieko nenutuokiančių apie Rytų Prūsiją, žvelgiančių į ją kaip į svetimą žemę, knibždančią stebuklų, virstančių baidyklėmis. Po to, kai Pasevalko kryptimi išvyko paskutinis deportuojamų vokiečių ešelonas, šioje žemėje nebeliko nė vieno žmogaus, kuris apie Rytprūsių laikus ir erdvę galėtų pasakyti: „Tai – aš.“ Persikėlėliai atsidūrė mitų ir legendų nelaisvėje. Kai jie kalbėjo apie šios žemės praeitį, jie

Nukelta į p. 12 ►

* Vokiškai *Der Tisch* – stalas.

Paprasto pasaulio ilgesys

Išeini į gatvę, ir tave sutinka paprastas šaligatvis, sudurstytas iš betono plytelių, šalia paklotas asfaltas, stovi mūriniai namai, eina žmonės – gyvi kūnai, apsiklostę apčiuopiamomis medžiagomis, prieš akis visas materialus pasaulis, ir tai, ko negali paliesti rankomis, palieti akimis tau suvokiamoje ir aprėpiamoje erdvėje.

Išeini į miestą ir susitinki su draugais, su gyvais žmonėmis, tari jiems žodžius, kurie skamba balsiais ir priebalsiais. Su draugais kalbi namų telefonu ir girdi jų paprastą balsą, bet dažniausiai susitinki, sėdi prie stalo namie arba kavinėje, jie kalba paprastais žodžiais, ištiesia ranką su paprasta vyno taure, jūs susidaužiat, stiklas skambteli, pakeliat taurę prie paprastų lūpų ir pajuntat liežuvį dilginantį skonį.

Perki laikraštį, kurio popierius šiugžda, kur rikiuojasi raidės, balsės ir priebalsės, ir žvelgia veidai iš nuotraukų, tu jį gali sulenkti, suglamžyti ir išmesti, ir tada jo nelieka, tau niekur kitur nebėra to, kas ten parašyta.

Įsijungi televizorių, matai gyvą pasaulį, judančius žmones, netolimoje arba tolimoje praeityje arba tiesiogiai čia pat dabar – jie visi tikri ir paprasti. Įžymybės praeina tau pro akis ir išnyksta, jos paprastos.

Gailiesi, kad praleidai per televiziją rodytą filmą, ir nežinia, kada jį pamatysi, bet nueini į kiną, o paskui gailiesi, kad kokį filmą praleidai didžiajame ekrane, nes mažasis televizoriaus ekranas netenkina, ir nežinai, kada vėl pamatysi.

Rytą pabudęs, viską, ką nori pasakyti, pasakai tiems, kurie su tavimi prie pusryčių stalo, tiems, kuriems išvakarėse tarei labanakt, nes daugiau neturi kam kitam ką nors sakyti; o nuėjęs į darbą bendrauji su paprastais žmonėmis akis į akį, ir jie niekaip kitaip tau nieko nepasakys, kaip tik žodžiais su balsiais ir priebalsiais.

Vairuoji automobilį per paprastą gyvą kraštovaizdį ir kai nepažįstamo miesto gatvėse pasiklysti, išsitraukęs popierinį žemėlapio labirintą, jo vieną esminę liniją bandai susieti su paprasta gyva gatve, kurioje žydi liepos, skuba susirūpinę suaugę praeiviai, o perregimuose kiemuose, kaip ir per amžius, užsimiršę žaidžia vaikai, neturintys ką veikti namie, nes jiems dar viskas prieš akis.

Kada nors įsimyli ir apima nerimas, kai namų telefonas tau neatsako, nes neturi kito būdo pasiekti iš tolo, džiaugiesi susitikęs, lieti ranką, kūną, nes tai vienintelis būdas būti kartu. Atstumas, kuris paskui skiria, yra tikras ir paprastas, matuojamas metrais, kilometrais ir ilgesio myliomis.

Matai dangų, jis realiai žydras, juo plaukia paprasti balti debesėliai, protarpiais užstojantys paprastų paprasčiausią saulę, o kai sutemsta, regi žvaigždžių saujas, sietuvas ir paprastus žvaigždynus, kuriuos regėjo Sokratas, bet nebūtinai, nes gali užstoti paprasti debesėliai. Žvaigždėtas dangus virš tavęs ir paprasta žemė tau po kojomis – tai yra tavo pasaulis, per kurį eini savo paprastomis kojomis, jis kartais gražus, kartais tave nuviliantis, jame kyla kalnai ir nuo jų leidžiasi upės – tu visa tai regi savo paprastu žvilgsniu.

Tu regi ir lieti pasaulį, tokį, koks jis yra, ir žvelgi žmogui tiesiai į paprastas akis, ir mūsų praeitis tėra įamžinta prisimimuose bei paprastose popierinėse nuotraukose.

Ir jokių kompiuterių, jokio interneto, jokio feisbuko, jokių mobiliųjų telefonų, jokio navigatoriaus, jokios virtualybės, tik tu ir aš.

– LAIMANTAS JONUŠYS –

IVAN BUNIN

Pirmasis Nobelio literatūros premija (1933) apdovanotas rusų autorius Ivanas Buninas gimė 1870 m. Voroneže, 1920 m. emigravo iš sovietų Rusijos ir iki pat mirties (1953) gyveno Prancūzijoje. Pirmuosius du savo kūrybinės veiklos dešimtmečius literatūros bendruomenei jis buvo žinomas kaip poetas. Vėliau buvo sukurti vienas už kitą puikesni prozos kūriniai. Ir Nobelio premija jis apdovanotas būtent už klasikinės rusų prozos tradicijų puoselėjimą. Tačiau Buninas niekada nesiliovė savęs laikęs poetu, eiles kūrė visą gyvenimą. Ankstyvojoje autoriaus lyrikoje daug dėmesio skiriama subtiliam tėvynės gamtos grožiui.

•

Pražilo virš manęs dangus,
Giria plačiai atsilapojus
Ir purvas proskynoj glitus
Geltony lapų vėl juoduoja.

Viršūnės ūžauja šalčiu,
Prie žemės – žolės tykiai glemba...
Kol jaunas, man klajoti lemta
Ir guostis draugija minčių!

1889

•

Lyg šydas, gaubęs tolius pusę valandos,
Staigus lietus stipriom srovelėm žemę čaižė, –
Bet plyti vėl beribės jūros žydrumos
Virš atjaunėjusių giraičių.

Taip žvilga, malonu. Pakvipo medumi,
Siūruoja saulėje kviečiai lyg aksominiai.
Žaliuojančiuos beržuos, kur auga pabary,
Vėl čiauška volungės kaimynės.

Suklego ir giria. Vėjelis tarp beržų
Meilingai dvelkteli, ir nuo liaunų šakelių
Pažyra deimantai jų ašarų tylių,
Kai nusišypso mums medeliai.

1889

•

Jau balandžio vakaras užgeso.
Užgulė laukus pilka vėsa.
Miega paukščiai; net vandens šniokštimą
Paslaptingai glemžiasi tamsa.

Bet gaiviau želmenimis pakvipo
Juodžemis, sužvarbęs naktyje.
Virš laukų ryškiau ligi pat ryto
Žvaigždės lieja šviesą tyloje.

Spindesį jų žemės atkartoja
Snaudžiantis duobutėse vanduo,
O aukštybėj plaukia, kleketuoja
Gervės, susirūpinę kažko.

Ir klajos Pavasaris po girią,
Vėlei žalią, laukdamas aušros:
Paklausys medelių šlamant tyliai,
Žvelgs į tamsą, plytinčią laukuos.

1892

Vertė Nora Jazbutytė

Memorabilia

Šventas vienodumas

Neturiu ko daug papasakoti apie šią fotografiją. Nei kur tos lovos sustatytos, nei kas jose miega. Nesuprantu, kodėl ją prisiminiau, kai ėmiau ruoštis adventui. Tiesą sakant, kone prisisapnavo paryčiais. Pandemijos vaizdų įtaka? O gal yra joje kas nors adventiška? Metų laikas? Langas šviesus, galėtų ten irgi būti saulėtas ir žvarbus gruodis. Bet nežinai. Jokio užrašo kitoje pusėje. Tas keistas kadras ne šiaip sau pasirinktas, dar nebuvo tada mados fotografuoti bet kur ir bet ką. Nuotrauka dailiai apkarpyta, didelio formato, nebūdingo mėgėjiškai fotografijai. Liks tik klausimai. Aišku, jų visai nė nereikia, jeigu ką. Kas darbo jums ir man dėl kažkokių tuščių lovų? Paslaptis traukia? Tada gal jau būtų įžanga į adventinį kalendorių.

Kad vaizdas lietuviškas, abejonių nėra – nuo sienos žiūri skarota Žemaitė. Ji tapo kultine tarybine rašytoja dar 1940-aisiais. Buvo mirusi, tai nereikėjo nei papirkinėti, nei šantažuoti, kaip kitų klasikų. Iškart po karo pasipylė knygelės. 1956 metais pradėtas leisti jos iškupiūruotas šešiatomis. Tebestovi lentynoje, neatsisakiau. Greičiausiai ir nuotraukoje tas pats vadinamojo *atlydžio* dešimtmetis. Be Stalino portretų. Tironas jau negyvas, visiems ramiau, saldžiau miegasi. Gera žinia.

Pradėjau gyventi truputį vėliau, todėl neatpažįstu nei konkrečios aplinkos, nei aplinkybių. Tvarkinga, simetriška vienodų lovų rikiuotė. Jokio žmonių pėdsako. Tikrai ne ligoninė, ne senelių prieglauda, ne kareivinės. Gal internatas, pionierių stovykla? Nors reikėtų prie lovos kokios spintelės ar kėdės. Man veikiau primena vienuolyno ar kunigų seminarijos dormitoriumą, miegamąjį. Bet Žemaitė nekabotų, sako, ji šaipėsi iš ilgaskvernių.

Ką tikrai atpažįstu, prisimenu nuo vaikystės, tai metalinės lovos, o ypač – balti *vafliniai* rankšluosčiai galvūgalyje. Pavadinti taip dėl savo mažų langučių. Tie rankšluosčiai pergyveno tarybų valdžią ir sulaukė laisvos Lietuvos. Net šiandien jų pasitaiko, gal iš kaimynų atsigabenama. Jie įrodymas, jog sovietmečiu ne viskas buvo blogai. Perbrauki dabar per veidą tais langeliais, ir įsijungia stebuklinga laiko mašina. Juk, kai gerai pagalvoji, pasaulyje neliko beveik nieko, kas būtų lietęs tavo vaikišką veidą. Štai ir advento dvasios atsiranda daugiau, ar ne?

Ir jau visai adventiška, kad lovos tuščios, tvarkingai paklotos. Jokio miegotojų ženklo. Artėjant Kristaus sugrįžimui, visi išlakstė į kalnus, kaip paliepta Evangelijos? Miegoti rizikinga. Kristaus atėjimo dieną du gulės vienoje lovoje, ir vienas bus paimtas, o kitas paliktas. Irgi ten pat pranešama. Kur atsidurs paimtasis, baisu net sakyti. Budėkite, dar kartą – budėkite. Atėjo metas pabusti iš miego. Vis advento šūkiai.

Lovos nuotraukoje lyg tyčia ir sustatytos poromis, su siaurais tarpais tarp dviejų lovų, kad galėtum praeiti. Valdžia taupė gyvenamąjį plotą. Dar turbūt buvo svarbu viską kontroliuoti ir sekti. Per miegus kas nors ims ir išsiduos. Taip pat galima gaudyti svetimus sapnus ir demaskuoti priešą. Nors būdavo ir atvirkščiai. Sykį pionierių stovykloje gavau į kaimynus nepažįstamą berniuką. Lovos suspaustos kaip šioje nuotraukoje. Griežti prižiūrėtojai vakare gesina šviesas ir liepia visiems gultis ant dešinio šono. Bet bus tamsu, ir darysi ką nori. Atsisukame vienas į kitą ir šnabždamės. Naktis ir šiltas kvėpavimas atriša liežuvį. Rytą bus drovu, bet dabar išlieji vienas kitam visas savo paslaptis. Net kūno paslaptį. Ir daugiau kas, suguldyti šalimais, panašiai susidraugaudavo. Popiežius Pranciškus tokius kambarius galėtų pagirti savo paskutinėje enciklikoje apie brolybę ir socialinę draugystę.

Rodos, tų dalykų labiau nei visko geidė ir pagyvenusi moteris nuo sienos. Mokykloje mums sakė, kad ji sielojosi matydama atsilikusį, ydose paskendusį pobaudžiavinį kaimą. Rūsti veido išraiška, kaimiški drabužiai, nepamainoma skarelė. Dvaro ūkvedys, iš kito krašto, perpus už ją jaunesnis, išsaugojo jos švelniausius meilės laiškus. Buvo jau įkopusi į septintą dešimtį. Sučiauptos lūpos ir skausmingas žvilgsnis visai ne dėl to, kad lietuviškas sodžius tūno tamsybėse. Norėjo ir laukė tik meilės. Didelės, nesenstančios, neįmanomos.

Čia viskas – kaip Viešpaties Jėzaus. Jis gąsdino potvyniais ir žemės drebėjimais, tačiau mokytis lieps iš susprogusio figmedžio. Kadangi jo stilius ir norai nesikeis, kaip ir Žemaitės, o mes irgi turbūt nesikeisime ir nieko neišmoksime, per adventą, net pandeminį, nebus atsivertimų bangos. Šioje žemėje visada yra daugiau prielaidų laukti ko kito, ne Žmogaus Sūnaus debesyse. Jeigu jis ateidamas žada patraukti sau iš kelio žvaigždes ir saulę, tai ir mūsų inventoriai bei dekoracijos nebus jam didelė kliūtis. Viltis šioje vietoje susidaro ne dėl to, kad tu gali ką nors pralenkti, pasižymėti, išsiskirti. Vienodų lovų kambarys. Šv. Paulius rašė: ar gyvename, ar mirštame, mes esame Viešpaties. Tik jo.

-js-

Apie Lietuvos kolektyvinę traumą ir kitus demonus

„Stebint mūsų žiniasklaidą ima atrodyti, jog sovietmetis yra [...] liga“, – „Bernardinai.lt“ rašė istorikas Valdemaras Klumbys. Nuo šios taiklios ir kandžios kritikos pralėkė dešimtmetis, tačiau ji išlieka nė kiek nepasenusi: lapkričio mėnesį etiška, lėta ir įtraukiančia žurnalistika užsiimantis portalas NARA publikavo fotografės Neringos Rekašiūtės ir Vilniaus universiteto Psichologijos instituto profesorės Danutės Gailienės pokalbį „Pirma pripažinti, tada išgyti. Apie Lietuvos kolektyvinę traumą – su profesore Danute Gailiene“. Kol kas atrodo, kad savotiška visuomenių psichoanalizė išlieka gaji tyrimų ir pokalbių kryptis tiek akademiniame dramblio kaulo bokšte, tiek viešojoje erdvėje. Šiam sovietmečio ir jo pasekmių kaip trauminės patirties perskaitymui retai keliami klausimai, jo šalininkai retai kviečiami kritiško dialogo. O klausimų galėtų būti daug, pradedant psichologijos sąvokų taikymu kolektyvams, baigiant traumos naratyvų santykiu su istorijos, sociologijos ar ekonomikos tyrimais. Tačiau šįkart trumpam priimkime kolektyvinę Lietuvos psichoanalizę tokią, kokia ji yra.

Taigi, kas toji kolektyvinė, kultūrinė trauma? Interviu teigiama, kad ji prasideda įvykiais, iš pagrindų pakeičiančiais visuomenės sanklodą. Kitaip tariant, kolektyvinė trauma apibrėžiama pasakojimais, kuriais remdamiesi visuomenės grupės nariai įprasmina vieną ar kitą įvykį kaip pažeidusį jų kolektyvinę savimonę. O kur esama traumos, reikia ir terapijos, šiuo atveju – tylos apie patirtą smurtą ir žalą nutraukimo, įvykių iškėlimo į viešąją erdvę, kalbėjimo apie juos, atminties vietų kūrimo, minėjimų, restitucijos ir reparacijų. Tokia atminties terapija svarbi ne tik savimonės žaizdų užgydymui, harmoningesnio santykio su savo praeitimi ir kolektyviniu savimi atradimui: jai neišvengiamai priskiriama ir moralinė atsakomybė, ji tampa kelrodžiu priimant ateities politinius sprendimus. Taigi, sovietmečio kaip kolektyvinės traumos perskaitymo tikslai atrodo šviesūs, geri ir teisingi. Tokie jie yra tol, kol siekiant vienų gijimo nepaminami kiti, šiandien gyvenantys ir praeitin pamažu grimztantys. Ir būtent šiuo atžvilgiu sovietmečio kaip trauminės patirties pasakojimai bei gijimo receptai tampa problemiški.

Vittorio Piergiovanni. Tyrimas. 1953

Traumuota valstybė ir įtraukumo (*inclusivity*) fikcijos

Traumai suformuoti reikia kaltininko ir aukos, reikia žinoti, kas tie „jie“ ir „mes“ pokalbyje minimos D. Gailienės knygos „Ką jie mums padarė“ pavadinime. Kaltininko identifikacija čia itin paprasta, skaičių pavidalu prasidedanti jau pirmosiose interviu eilutėse. Žinia, 1940–1953 m. Lietuva neteko 1,2 mln. gyventojų. Žinia, jie buvo ištremti, nuteisti mirti, įkalinti, nužudyti politiniais sumetimais, priversti emigruoti. Šią statistiką lydi teiginių apie totalitarinę valstybę virtinė, neminint karo, nacių okupacijos ar kitų istorinių niuansų ir kontradikcijų, taip kuždant mintį, kad būtent toji totalitarinė valstybė ir yra atsakinga už visas šias gyvybes ir gyvenimus. Taigi, kaltininkas aiškus – tai Sovietų Sąjunga.

Aukos nustatymas yra kiek vingresnis. Bandant išvengti siaurakakčio tautinio nacionalizmo spąstų, siūloma platesnė nuo traumos nukentėjusiojo formuluotė: trauma ištiko ne lietuvių tautą, bet Lietuvos valstybę, visus joje gyvenusius. Įdomu, kad įtraukumo beieškant tarsi pamirštamas žodžio „Lietuva“ žodžių derinyje „Lietuvos valstybė“ vaidmuo. Tai ne žydų, ne lenkų, ne totorių, ne romų ir ne rusų valstybė. Interviu tėkmėje nepavyksta nusipurtyti įtarimo, kad, nepaisant deklaruojamo noro reprezentuoti visus čia gyvenančius, tie „mes“, turintys atpažinti savo skriaudas, „mes“, turintys atitaisyti savo klaidas, yra būtent lietuviai.

Pastangos atrasti įtraukesnį, šiandienos politines tendencijas labiau atliepiantį trauminio naratyvo variantą veda prie idėjos, kad šios traumos kažkuriuo lygmeniu yra tolygios. Tačiau ar išties nesvarbu, kad teksto įžangoje minima bendra statistinė Lietuvos valstybėje nukentėjusiųjų suma įtraukia daug skirtingų tautybių bendruomenių, identitetų ir istorinių įvykių? Į šį skaičių įeina ir 30 000 sovietų valdžios sprendimu ištremtų lietuvių, ir 140 000 pabėgėlių iš Mėmelio, ir 200 000 nužudytų žydų. Potencialiai trauminiai įvykiai, ištikę šias grupes, yra skirtingi. Tikėtina, skirtingos ir jų patirtys, ir jiems priskirtos prasmės, ir gijimo scenarijai. Ir jie kartais konfliktuoja būdais, kurių „valstybinės traumos“ idėja negali aprėpti. Pavyzdys gali būti interviu plėtojama idėja, kad nacių ir komunistų režimai turėtų būti traktuojami kaip vienodai nusikalstami, kad toks pripažinimas būtų naudingas Lietuvos valstybės traumos pripažinimui. Holokaustą išgyvenusio Nobelio premijos laureato Elie Wieselio suburtos komisijos Holokaustui Rumunijoje įvertinti nuomone, tokie bandymai subanalintų Holokaustą ir žydų patirtį. Koks bendrasis vardiklis galėtų išspręsti šį gijimo scenarijų konfliktą?

Viena šio konflikto šaknų glūdi pačioje kolektyvinės traumos teorijoje: ji apibrėžiama per konkretaus kolektyvo savivoką. Kiek šį interviu šiandien skaitančių išties jaučia, kad XX a. perversmai juos traumavo būtent kaip įtraukios, daugiatautės, įvairialypės Lietuvos valstybės piliečius? Dar svarbiau: kuo remiantis galima teigti, kad XX a. katastrofų kontekste žydai ir lietuviai, lenkai ir rusai, Lietuvos komunistai ir nacionalistai, žemdirbiai ir Kauno intelektualai pirmiausia tapatinosi su Lietuvos valstybe – ir dėl to prisimena ir patiria šias traumas pirmiausia kaip šios valstybės piliečiai? Ar vis dėlto čia, beieškant progresyvesnio kolektyvinės traumos pasakojimo, istorinės realijos ir patirtys pakeliui yra paaukojamos šiandienos tikslams?

Traumos vertieji ir nuvertintieji

Trauminių pasakojimų apie sovietmetį ir jo pasekmes pretenzijoms į įtraukumą pagalius į ratus vis kiša ir tendencingai konstruojamos moralinės hierarchijos. Šiuo atveju šis procesas prasideda tyrimais, kaip teigiama, rodančiais, kad represijas patyrusių šeimų palikuonys yra psichologiškai atsparesni nei šių represijų nepatyrusių. Tokie teiginiai yra radikalūs ir šaukiasi įdėmesnio žvilgsnio į tyrimo anatomiją. Žvilgsnio, kuris dėl proziškų apimties reikalavimų lieka už šios refleksijos ribų. Tačiau šios hipotetinės tendencijos priežastys pateiktos aiškiai – tikinama, kad represijas patyrusiųjų palikuonys atsparesni, nes ištremtos šeimos buvo pačios geriausios, šviesiausios, padoriausios. Šitaip suręstos moralinės svarstyklės, kad ir kaip būtų keista, priešpriešina represijas patyrusiuosius ne su SSRS, bet su kitais minėtos Lietuvos valstybės piliečiais. *Reductio ad absurdum*, kai kurie jų gal ir neblogi žmonės būtų buvę, jei tik kas būtų juos ištrėmęs.

Panašios metaforiniu *homo sovieticus* apibrėžimu atsiduodančios tendencijos iškyla ir bandant paaiškinti posovietinį laikotarpį. Knygos „Ką jie mums padarė?“ puslapiuose teigiama, kad pereinamuoju laikotarpiu drastiškai išaugęs mirtingumas bei paplitę destruktyvūs elgesio modeliai taip pat yra glaudžiai susiję su sovietmečio patirtimi. Totalitarizmo transformuoti žmonės nesugebėjo prisitaikyti prie naujų sąlygų: jie „stokojo iniciatyvos, savarankiškumo, psichologinio atsparumo, todėl į iššūkius, į pokyčių sukeltą stresą daugelis reagavo destruktyviai“. Palyginti su žmonių individualiomis nuostatomis, įgūdžiais ir iniciatyvumu, po SSRS griūties pasirinktiems privatizacijos būdams, šoko terapijai, drastiškai apkarpytai socialinės apsaugos sistemai suteikiama gana mažai aiškinamojo svorio. Neigiamų dešimtojo dešimtmečio reiškinių priežasčių ir sprendimų linkstama ieškoti komunizmo patirties šešėliuose.

Išbandykime alternatyvų scenarijų: pasaulinės tendencijos rodo, kad daugiausia savižudybių įvyksta žemų ir vidutinių pajamų šalyse. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, 2016 m. net 79 % visų savižudybių pateko į šią kategoriją. Kad 1990 m. ekonominė krizė buvo sunki, žinome ir taip, bet Pasaulio bankas spėjo, kad ji galėjo būti net keletą kartų aštresnė nei legendinė Didžioji depresija JAV 1929–1933 m. Pastarąjį dešimtmetį bendrosios medicinos žurnalas „The Lancet“, kurį šiuo metu dažniau atsiverčiame ieškodami kuo patikimesnės informacijos apie COVID-19, publikuoja studijas, tyrinėjančias ryšius tarp 1990 m. transformacijos ir išaugusio (ypač vyrų) mirtingumo. Ypač įdomi kelių Rusijos industrinių miestų analizė, įtraukusi 14 000 žmonių: pastebėta, kad darbingo amžiaus vyrų mirtingumo santykis tarp staigiai privatizaciją perėjusių miestų ir miestų, kuriuose šie procesai buvo įgyvendinti palaipsniui, yra šokiruojantis – 1:13. Ir, žinoma, nė vienas aiškinimas negali remtis vienu kintamuoju, ar tai būtų skurdas, ar sovietmečio patirtis.

Atminties įšalas

Kaip suvokiama toji Sovietų Sąjunga, atnešusi visas šias negeroves? Interviu autorė N. Rekašiūtė kartoja: tai buvo totalitarinė valstybė. Tokia ji buvo ištisus 50 metų. Gyvenimas toje valstybėje, jos teigimu, „uždusino iniciatyvumą, nuslopino drąsą, įbaugino ir supriešino visuomenę“. Turint net ir labai paviršinį sovietmečio istoriografijos suvokimą, net ir šliejantis prie totalitarine paradigma remto šio istorijos tarpsnio skaitymo – geriausiu atveju būtų galima kalbėti apie tai kaip apie ketinimus, įkūnytus valstybės aparate ir valdymo technikose, o ne kaip apie įvykusius (psicho)socialinius pokyčius. Dėl daugelio priežasčių, kurių viena yra šiandien jau nuvalkiotas klausimas – jei visa buvo taip nuslopinta, uždusinta, įbauginta ir supriešinta, iš kur radosi 1989–1990 m.? „Iš sunkaus gyvenimo“ tiesiog neatrodo pakankamai svarus atsakymas.

Tačiau kaip traumos sukėlėja SSRS tepasirodo iš esmės tik kaip vientisas, stalinizmu tvoskiantis monolitas. Vienalypėje SSRS sampratoje nėra laiko tėkmės ir istorinės kaitos. Čia Archangelskas 1946 m. ir pieno krautuvė Kaune 1969 m. yra iš esmės ta pati patirtis. Čia SSRS yra amžinai užstrigusi šeštajame dešimtmetyje, susiskaldžiusi į disidentus ir „represijų nepatyrusiuosius“. Čia teritoriniai ir kultūriniai skirtumai sąjungos viduje nėra svarbūs – kas leidžia iškelti ir Lietuvos tariamai išskirtinės laisvės ir pranašumo kaimyninių valstybių kontekste tezes. Nes čia nėra svarbu, kad, pvz., Ukrainoje kalbos politika buvo daug agresyvesnė nei Lietuvoje. Kad Lietuvoje buvo išlaikytas gan stiprus teritorinis ir politinis identitetas. Kad Lietuvoje lengvoji ar maisto pramonė buvo išvystytos gerokai aukščiau nei bendras SSRS vidurkis. Čia nereikia ir paaiškinti, kuo jau taip labai skyrėsi santvarka Lietuvoje ir Čekoslovakijoje ar Rumunijoje, šiandien ne ką prasčiau besiintegravusiose į laisvą Vakarų pasaulį.

Sovietų Sąjungos kaip lageryje įšalusio inkliuzo supratimas leidžia siekti ir dar vieno kažkodėl itin geidžiamo tikslo – nacistinių ir komunistinių režimų pripažinimo tolygiais. Lietuvoje genocido muziejų įkūrėm, pripažinom ir pasmerkėm tiek trėmimus, tiek servelato įvairovės stygių, bet štai tarptautinėje arenoje vis dar jaučiamės nepatenkinti. Nors tiek tokie leidiniai kaip „Juodoji komunizmo knyga“, tiek jai išreikštas itin aukšto kalibro tyrinėtojų palaikymas liudytų priešingai, vis dar jaudinamasi, kad nacizmo ir komunizmo lyginimas yra tabu. Šis stiprus noras sulyginti nacizmą ir komunizmą galiausiai atveda prie savo logiškos išvados – teiginio, kad juk „sovietmečiu antisemitizmas buvo ne ką mažesnis“. Buvo. Bet *ne ką mažesnis* nei kas – rasinio tyrumo teorijos ir jomis grįstos dujų kameros?

Ar visa tai – simptomas istorinių interpretacijų, siekiančių iš anksto apibrėžto tikslo – gydyti valstybines traumas? Šiaip ar taip, kol kas neatrodo, kad šie sovietmečio kaip traumos pasakojimai remtųsi istoriniu supratimu, siekiančiu nuodugnesnio ir detalesnio mūsų praeities supratimo. Liūdnai paradoksalu matyti šį tekstą vienoje progresyviausių žiniasklaidos ir analizės platformų. Paradoksalu, nes šios perspektyvos variaciją lengva įsivaizduoti viename iš politinės dešinės portalų. Liūdna, nes tai rodo, kad viešojoje erdvėje brandaus pasakojimo apie neseną istoriją – ar, dar geriau, keleto jų – dar teks palaukti.

– AGNĖ RIMKUTĖ –

Čia yra šuo

Kad Paulius namo parvyksta autobusu, netikėtai sužinojau iš savo antros eilės tetos užvakar vakare. Tai buvo retas, atsitiktinis mano skambutis labiau iš pareigos jausmo, kada suvoki, jog seniai nieko nežinai apie tai, kaip gyvena tavo kad ir tolimi giminės, antros ar trečios eilės pusbroliai. Apie Paulių taip pat nieko nebuvau girdėjusi mažne dešimt metų, o gal ir daugiau, žodžiu, nebuvo likę jokių ryšių nuo pat mudviejų – mano ir jo – vaikystės. Tiesą sakant, net nelabai įsivaizdavau, kaip jis galėtų atrodyti, nebent iš pastaraisiais metais probėgšmais matytos vienos kitos nuotraukos socialiniuose tinkluose ar kokiame tinklalapyje – nebepamenu. Rodos, jis tapo garsiu fotografu. Artimiau mudu nebendravome, būdų tam irgi neieškojome, nebuvo jokių žinučių, kad ir retų, pokalbių, žodžiu, jokio ryšio, nors jis vis dėlto mano antros eilės pusbrolis. Visus tuos metus apie jį mane pasiekdavo tik labai bendro pobūdžio žinios: sėkmingai baigė mokyklą, studijas, išvyko į užsienį, atidarė studiją, gyvena Anglijoje ar Škotijoje. Pati prisimindavau jį irgi retai, nes tų prisiminimų nebuvo daug, nieko reikšmingo, vos keli vaikystės žaidimų epizodai, iš kurių labiausiai įstrigęs tik tas vienas, su šuniu.

Telefonu teta lyg tarp kitko užsiminė, jog iš stoties Paulius ketinąs imti taksi, kad parsigautų iki namų. Pasisiūliau paimti jį. Pokalbio metu man tai pasirodė logiška – juk bus pavargęs po kelionės, juk nesimatėme dievažin kiek metų, juk taip kur kas patogiau. „Ar bepažinsit vienas kitą?“ – pokalbio pabaigoje lyg juokais, lyg rimtai suabejojo teta, kas irgi buvo visiškai logiška, bet aš nuraminau ją, kad tokie dalykai įvyksta intuityviai, tiesiog jauti savą žmogų ir tas pojūtis padeda atskirti jį iš šimto.

Laukti buvo likę nedaug, teturėjau vos vieną dieną, bet lūkuriuodama mūsų susitikimo ir užsiimdama atsitiktiniais darbais – gėlių persodinimu ir vonios šveitimu – ėmiau galvoti apie tuos metus, kai buvome vaikai, ir daug kas – nuotaikos, pojūčiai, ištarti žodžiai, – mano nuostabai, lengvai atgijo ir grįžo sujudindami ramų atsiminimų vandenį.

Kartais Paulius svečiuodavosi ir net nakvodavo mūsų namuose. Retomis progomis, kad ir neilgam, suaugusieji mudu palikdavo vienus žaisti. Tokiais ypatingais vakarais, jei pasitaikydavo proga išeiti į teatrą ar į koncertą, namo jie grįždavo itin vėlai, jau arti pusiaunakčio, ir mudu praleisdavome tris ar keturias magiškas vėlyvo vakaro valandas vienudu susigalvodami įvairiausių žaidimų. Nakčiai Pauliui ir tetai būdavo paklota dvigulė išlankstoma sofa gretimame kambaryje. Rytojaus dieną jie atsisveikindavo ir išvažiuodavo. Tokios viešnagės nebuvo dažnos, visgi periodiškai pasikartojančios, tad vienos jų metu pasitaikė ir tas nutikimas su šuniu.

Ar tai dėl jo jau iš pat ryto jaučiu keistą apgailestavimą, kad pasisiūliau paimti Paulių? Ar dėl to nerandu tinkamų drabužių ir automobilio rakteliai kaip šalti slidūs driežiukai nyra iš rankų ir krinta čia pat prie kojų? Į stotį važiuoju ne viena, kartu vežuosi Daliją, vaikas visada padeda išlaikyti sveiką protą ir nepasiduoti nevaldomoms emocijoms, bet ar vien dėl to? Gerai pati nežinau. Tikriausiai nenoriu jo pasitikti viena, vieniša, be to, praėjo tiek metų, Dalijos jis net-gi nėra nė karto matęs, kažin ar iš viso nutuokia, kad turiu dukterį, taigi turėtų būti bent jau paprasčiausiai smalsu. O gal tai tėra vien nieko verti pasiteisinimai, gal pagaliau reikėtų prisipažinti, kad iš tikrųjų dangstau visai ką kita? Labai greitai turėčiau tai sužinoti.

– Mama, tavo antakiai virpčioja.

Dalijai dar tik septyneri, bet ji atidi ir labai įžvalgi, nuo jos nedaug ką paslėpsi, o apgauti nė nemėgink. Todėl nusišypsau jai į priešais esantį veidrodėlį:

– Aš truputį jaudinuosi ir nerimauju.

Atsakydama ji taip pat man nusišypso.

Į autobusų stotį mudvi atvykstame gerokai per anksti, Pauliaus autobuso teks laukti dar beveik pusvalandį. Tačiau stotyje dirba kavinukė, ganėtinai jauki, todėl aš paimu Daliją už rankos ir mudvi pasukame link jos.

– Nori kapučino?

– Aha. Ir daug daug putų ant viršaus.

Paprašau vieną juodos kavos ir kapučino su grietinėle. Dalija panardina nosį į putas ir džiaugsmingai krykšteli. Putos staigiai šokteli iš puodelio jai ant palaidinės, ji išsigąsta ir kaipmat susitvardo. Tada siurbia tyliai, lėtai, pasimėgaudama, net prisimerkusi, bet puodelis labai greitai ištuštėja, belieka tik nulaižyti paskutines likusias putas nuo medinio pagaliuko. Nusisukusi į langą aš geriu kavą, o Dalija atsitūpusi greta, prie pat mano kojų, apčiulptu mediniu pagaliuku braižo ant grindų tik jai vienai suvokiamus pavidalus, piešia linijas ir apskritimus. Laukiamoji salė apytuštė, tik kiek tolėliau, palei sieną, pusbalsiu šnekučiuojasi kelios moterėlės ir orus garbaus amžiaus ponas žilut žilutėliais plaukais skaito laikraštį. Aš ir vėl galiu grįžti pas Paulių, ten, kur jį palikau paskutinį kartą.

– Klausyk, čia yra didelis šuo. Labai labai didelis ir piktas.

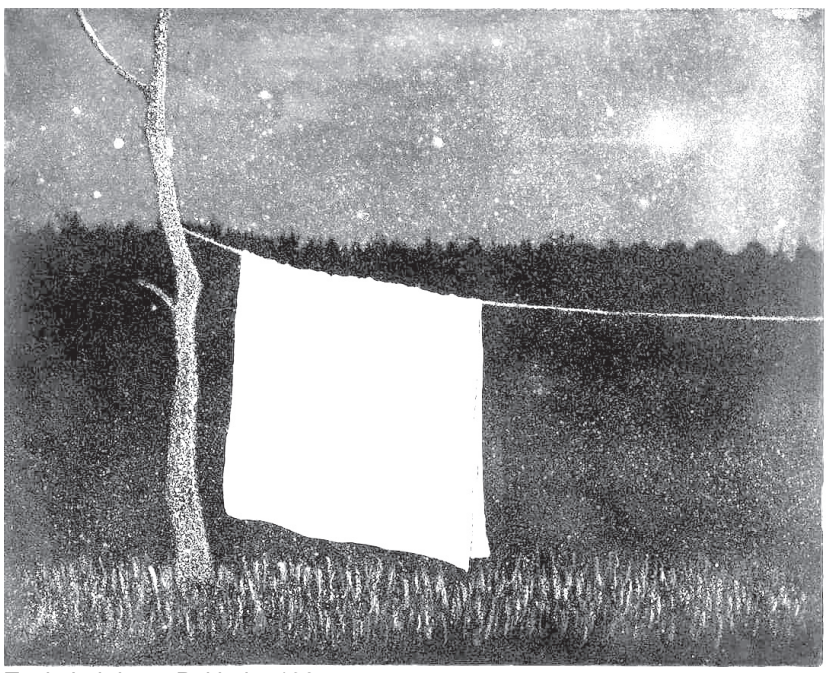

Tuula Lehtinen. Paklodė. 1985

– Kur?

– Viršuje. Girdi, kaip urzgia.

Jis minutei sulaiko savo vaikišką kvėpavimą. Nervingai gniaužo mažus pirštus.

– Negirdžiu. Tu meluoji. Jo nėra.

– Kvailiuk, aišku, kad yra! Jo akys juodos ir žvilga tamsoje. Kailis tankus ir gauruotas, o dantys balti ir aštrūs... Paklausyk...

Karštas kavos gurkšnis nudegina man gomurį. Autobusai atvažiuoja ir išvažiuoja. Aš seku juos akimis tarsi užhipnotizuota, nesuvokdama jų maršrutų, neįsidėmėdama jų krypčių, o kavos puodelis virpa mano rankoje kaip Pauliaus marškinėlių apykaklė. Ir užuodžiu čia pat ne sodrų kavos pupelių aromatą, o vaiko kvapą – truputį dulkių, namų, lauko ir daug daug baimės, o taip, užuodžiu jos jaudinantį kvapą kaip šuo, seku juo, geriu jį!

Man reikia, kad jis bijotų, noriu, kad jį pavergtų baimė, ir labiausiai dėl to, vien dėl to, kad galėčiau įsitikinti, jog sugebu tai padaryti, tai išbandymas, skirtas man pačiai. Pauliui, atrodo, vos šešeri, o man dešimt ir aš jau sugebu greitai pasimatuoti bejėgiškumo lygį – aha, tu jaunesnis, mažesnis, silpnesnis, tu bijai labiau negu aš – ir esu linkusi tuo begėdiškai pasinaudoti. Be to, man padeda temstantis vakaras ir namų tyla – mano, ne jo, namų tyla ir visi atsitiktiniai garsai – vėjas, šaldytuvo urzgimas, net skalbinių šlamėjimas balkone. Visi koziriai mano rankose, aš tai jaučiu. Galiu daryti kokius noriu ėjimus, pasitikrinti savo įtaką ir galią. Netgi negailestingai sukurti baisų šunį, nors man gerai žinoma, jog vos prieš metus prie pat namų Paulių iš tikrųjų baisiai sukandžiojo šuo – jeigu tiesa, ką buvau girdėjusi tėvus kalbant, laikė apžiojęs pusę veido, Pauliaus akiduobė buvusi nasruose, taigi ir akis – karščiu garuojančioje šuns gerklėje, stebuklas, kad veidas liko nepaliestas, kai atplėšė. Iš tiesų šuo spėjo tik įkąsti į šoną ir iškabino blauzdos gabalą, tačiau Pauliaus patirtas siaubas ilgai neleido jam užmigti naktimis, o užmigęs jis šlapindavosi į lovą. Visi randai liko po drabužiais, tik štai ausies spenelio – to nepaslėpsi, kabo lyg perkirptas pusiau, tilindžiuoja man prieš akis kaip koks pakabutis. Gal tai kaip tik jis mane masina išbandyti dar neregėtą niekšybę?

– Ar negirdi? Bute, viršuje, štai ten... – bedu smiliumi į lubas. – Jis ten gyvena, jį ten laiko... Didžiulis ir labai piktas...

Mudu akimirką tylime, bet mūsų žvilgsniai negailestingai kandžiojasi: aš arba tu, tu arba aš. Ir tada Paulius ima garsiai juoktis. Jis juokiasi! Akimirką mane pritrenkia jo reakcija, aš pastebimai nirštu ir pykstu, o jis dar vaiposi mėgdžiodamas mano nustebimą. Tada mane galutinai užvaldo baisus įniršis, sugriebiu jį už apykaklės ir tempiu į tamsią, purviną laiptinę. Jis priešinasi man pakeliui vis įsispirdamas į sienas ir grindis, kur pakliūva, kovodamas su manim iš visų savo vaikiškų jėgų, lyg nuo to priklausytų jo gyvybė. Aš nepaleidžiu jo net tada, kai jis pats kaip koks pasiutęs šuo man įkanda į ranką, velku jį už marškinėlių, ant kurių tamsiai mėlynomis raidėmis man prieš akis šokčioja *Turbo* logotipas, žiūriu į raides, kad susitelkčiau, stengiuosi žiūrėti į jas, vien tik į jas. Paulius jau rėkia ir mušasi, spardo mane, ir akimirką pajuntu, kad jis bijo, siaubingai bijo! Jis spiegia ir klykia, kiek turi sveikatos. Pagaliau mudu pasiekiame duris antrame aukšte, čia aš jį paleidžiu ir jis sukniumba tiesiog ant patiesto prie durų kilimėlio. Jis netekęs jėgų, aš taip pat, jo veidas šlapias nuo ašarų, o iš nosies snarglys nutįsęs per lūpas. Daugiau nebeklykia ir nesipriešina, tik įsitempusiu žvilgsniu seka, ką darysiu toliau. Aš laimėjau. Jis kiūti susirietęs prie durų ir purtomas baimės. Inkščia, snargliojasi. Aš laimėjau!

– Gerai, čia nėra jokio šuns, nėra, aš pamelavau! – pasigailiu jo. – Nėra ir niekad nebuvo!

Jis žiūri į mane nepatikliai, žvilgsnis vis dar kupinas baimės. Jis ir vėl netiki. Bet viskas baigta, man daugiau nebeįdomus šis žaidimas, noriu jį kuo greičiau baigti. Mudu kažkaip nulipame žemyn, grįžtame, Paulius išsekęs krinta ant sofos, kurį laiką dar kūkčioja ir krūpčioja, kol pagaliau užmiega. Viskas, ką dar pamenu, – mėlynos *Turbo* raidės, susirangiusios ant jo krūtinės.

Kavos puodelis jau beveik tuščias, aš atitokstu ir čia pat negaliu patikėti savo akimis, nes prieš mane ant grindų driekiasi ryškūs šuns letenų pėdsakai, nesunku atpažinti iš šlapios pagalvėlių dėlionės ir nagų brūkšnių! Ne vilkšunis, bet pakankamai didelis. Iš kur jo čia būta?

– Dalija, ar čia yra šuo? – klausiu greitai ir turbūt kiek per aštriai iš staigaus nerimo, nes dukra nustoja piešti ant plytelių ir sunerimusi žvelgia į mane.

– Ne, mama, čia nėra jokio šuns...

Atspaudai čia pat džiūsta ir nyksta ir aš jau nebegaliu įžiūrėti, ar tai tikrai šuns letenos, ar kas kita, betgi iš kur jam čia būti, salė beveik tuščia, moterėlės jau dingusios, tiktai kiek atokiau dvi paauglės kikendamos maigo telefonus ir pagyvenęs vyriškis šluostosi nosine rasojančią kaktą, neramiai žvilgčiodamas į švieslentę. Kavinukės padavėja čia pat priima naują užsakymą, kavos aparatas kriokteli pabusdamas, bet greitai rimsta, pradeda tyliai ir švelniai urgzti kaip šuo, artindamas pabaigos nuojautą. Aš baigiu gerti kavą, salėje iš garsiakalbio aidintis monotoniškas moters balsas praneša apie autobusą, atvykstantį į penktą aikštelę, sumirga švieslentė, bet tai dar ne Pauliaus autobusas, todėl aš užmetu koją ant kojos ir giliai įkvepiu. Dar trys minutės. Tada atvažiuos kitas autobusas ir iš jo išlips Paulius. Jau visai greitai, laukti liko nedaug. Viliuosi, jį lengvai atpažinsiu, jis taip pat pažins mane, mudu apsikeisime nedrąsiomis šypsenomis, juk taip turi būti.

Dalija pakėlusi galvą atidžiai stebi mane ir taip jau turbūt kurį laiką, nes užtikrintai sako:

– Tavo antakiai ir vėl trūkčioja, mama.

Šį kartą apsimetu, kad negirdžiu, nes nežinau, ką jai atsakyti, ir imu nagrinėti švieslentę. Kol skaitinėju maršrutus, paskutinės minutės netrunka išsekti. Šį kartą pasigirdęs moters balsas iš garsiakalbio kitoks – tarytum šilkinis šalikas nuslydęs ausimis jis apsiveja man aplink kaklą ir keistai dusina veržda mas švelnią kilpą. Man trūksta oro. Didelis autobusas įsuka į tuščią aikštelę. Ima virsti žmonės.

Aš stveriu Daliją už rankos ir akimirksniu mudvi jau mindžikuojame lauke, nekantriai nužvelgdamos kiekvieną žmogų. Mano akys greitai stumdo jų neaiškias figūras kaip šachmatus, ieškodamos atpažįstamų bruožų ar kokios smulkmenos, kuri neleistų man apsirikti. Paulius išlipa beveik paskutinis, man pasirodo, netgi nenoriai, tarytum ketindamas pasislėpti, bet aš jį vis dėlto lengvai atpažįstu iš kaštoninių plaukų, apkritusių veidą, ir sunkios kuprinės ant peties.

– Pauliau!

Jis negirdi. Nepaleisdama Dalijos rankos metuosi link jo, kelią mums pastoja kelios nepažįstamos nugaros, bet galiausiai mudvi išsisukame jų, braunamės pro atsitiktines alkūnes bei šonus, kol atsiduriame šalia jo.

– Pauliau, palauk! Pauliau!

Mano balsas pagaliau priverčia jį atsisukti. Čia tikrai jis – tie patys antakiai ir kakta, tik suaugęs, suvyriškėjęs, skruostus dengia tamsūs šereliai. Bet akys žvelgia šaltai ir abejingai, kaip nepažįstamojo. Suraukęs kaktą, neskubėdamas ir atsainiai jis gūžteli pečiais – aiškiai nenori kalbėtis, svarsto, kaipgi kuo greičiau atsikračius taip įkyriai kimbančios moters.

– Tikriausiai jūs apsirikote... Nepažįstu jūsų.

Striukės apykaklė aukšta ir jis iki pusės jon panardina savo veidą prieš tai krestelėdamas atgalios pusilgius, gražiai pakirptus plaukus – taip, kad man prieš akis žybteli įkirptas ausies spenelis!

– Pauliau, juk pameni mane? Kaip neatpažįsti? Mes juk... daug metų praėjo, bet...

Jis sunkiai įkvepia. Su nuovargiu iškvepia orą. Tada smeigia į mane akis – tiesiai ir be užuolankų.

– Dar kartą sakau: nepažįstu jūsų. Ko jūs norit?

Ko aš noriu? Noriu dar kažką pasakyti, tačiau staiga jo akys džiaugsmingai pasigauna čia pat pasisukusį taksi, jis mosteli jam ranka ir netaręs man daugiau nė žodžio greitai įsėda, trinkteli dureles, nuvažiuoja.

Kol Dalija karštai spaudžia man ranką nepajėgdama suprasti, kas ką tik įvyko, o aš seku akimis gatvės sraute prasmenančią geltoną taksi karūnėlę, čia pat sudūlavęs didelis juodas šuo pasukęs dingsta už kampo.

– DAINA OPOLSKAITĖ –

Ką pranašavo sovietinės antiutopijos

Fantastas Jakovas Okunevas rašė: „Bet kokia utopija numato ateities etapus bei gaires. Tačiau utopijų kūrėjas – ne pranašas. [...] Įsivaizduojamą ateitį jis kuria iš dabarties.“ Penkias tarybinių autorių ateities vizijas apžvelgia Jelizaveta Lamova.

Fantazijos šalinimo operacijos ir pietūs pagal tvarkaraštį: Jevgenijaus Zamiatino romanas „Mes“

Tai viena iš pirmųjų Sovietų Rusijos distopijų. Jevgenijus Zamiatinas (1884–1937) parašė ją 1920 m. Petrograde, sugrįžęs iš Didžiosios Britanijos. Pagrindinis „Mes“ veikėjas – [inžinierius] D-503, ateities Vieningosios Valstybės gyventojas ir tarpplanetinės stoties „Integralas“ statytojas. Kaip ir visi XXXII amžiaus piliečiai, jis valgo „naftišką maistą“ ir gyvena stikliniame daugiaaukščiame kube, kurio užuolaidos užtraukiamos tik tam tikromis dienomis. Miestą-valstybę supa siena, neva sauganti gyventojus nuo laukinių. Visose gatvėse pareigūnai įrengę vaizdo stebėjimo kameras – „neregimus sargus, kurie tučtuojau gali nustatyti suklydusiųjų numerius ir išgelbėti juos nuo tolesnių klaidingų žingsnių“. Totalitarinę valstybę valdo Rūpintojas. Jo nurodymu kai kuriems piliečiams išoperuojama fantazija.

Daug neįtikėtinų dalykų man teko skaityti ir girdėti apie tuos laikus, kai žmonės dar gyveno laisvai, t. y. neorganizuotai, laukiniškai. [...] Kaip valstybės valdžia galėjo leisti, kad žmonės gyventų neturėdami nieko panašaus į mūsų Šviesiąlentę, be privalomų pasivaikščiojimų, be tikslaus maitinimosi laiko reguliavimo, kad keltųsi ir eitų gult kada jiems šaus į galvą.

Jevgenij Zamiatin, „Mes“

Pirmąkart romanas buvo išleistas 1925 m. – Jungtinėse Valstijose, anglų kalba. Tėvynėje kūrinį suprato kaip kontrrevoliucinę komunistinės visuomenės karikatūrą. Zamiatiną spyrė atsisakyti autorystės ir laikraštyje paskelbti paneigimą. Tačiau rašytojas nepakluso ir 1931 m. dėl persekiojimų emigravo į Prancūziją. Po metų interviu istorikui Georges'ui Lefebvre'ui Zamiatinas sakė: „Trumparegiai recenzentai šiame kūrinyje neįžiūrėjo nieko daugiau, tik politinį pamfletą. Romanas – tai perspėjimas dėl pavojaus, kurį žmogui kelia mašinų ir valstybės (nesvarbu, kokios) galios hipertrofija.“ SSRS veikalas išspausdintas tik 1988 m. – žurnale „Znamia“.

Minčių sekimas ir vaistai nuo emocijų: Jakovo Okunevo „Ateinantis pasaulis. 1923–2123“

1923 m. laikraščių „Pravda“ ir „Moskovskij rabočij“ žurnalistas Jakovas Okunevas (1882–1932) išleido romaną apie tolimą ateitį *Грядущий мир. 1923–2123*. Jame vaizduojama, kaip profesorius Moranas specialiomis dujomis dviem šimtams metų „užšaldo“ dukterį Jevgeniją ir savo pažįstamą Vikentjevą. Šiedu pabunda Pasaulinio Miesto epochoje, kur žmonės tarpusavyje bendrauja naudodamiesi ideografu – prietaisu, perduodančiu žmogaus mintis bendrąja pasaulio kalba. Nuo ideografo neįmanoma nieko nuslėpti. Žmonės yra įveikę gėdą, tačiau išnykusi ir meilės samprata. Sovietinis kritikas Vsevolodas Revičius knygoje [po mirties išleistame straipsnių rinkinyje] „Utopijų kryžkelė“ rašė: „Pats Okunevas liko nepatenkintas savo sukurtosiomis santvarkomis, nes kai tik susiduriama su konkrečiais atvejais, meilė visada pasirodo besanti nelaiminga. Kodėl šitaip, nuspėti nesunku: ištikti nelaimės veikėjai įgyja bent šiokių tokių žmogiškų bruožų.“

Pasaulinio Miesto piliečiams nevalia puoselėti jokių jausmų, išskyrus troškimą darbuotis tėvynės labui. Specialieji medikai išgydydavo nuo pavydo, liūdesio ir sielvarto.

Mes esame viena tauta – žmonija, ir mes turime vieną įstatymą – laisvę. Mes neturime vyriausybės, nei paskirtosios, nei išrinktosios [...]. Vietoj smurto ir prievartos organų sukūrėme apskaitos ir paskirstymo organus. Pas mus nėra nelaimingų ir prislėgtų. Mes visi esame lygūs, visi laisvi, visi išvien siekiame visapusiškos brolybės.

Jakov Okunev, „Ateinantis pasaulis. 1923–2123“

Už „Ateinantį pasaulį“ Okunevą netrukus pašalino iš partijos ir atleido iš minėtų spaudos leidinių. Naują darbą autorius rado vargais negalais – nuo 3 deš. vidurio rašė laikraščiui „Už maisto pramonę“. 1932 m. Jakovas Okunevas mirė nuo šiltinės – ja užsikrėtė per komandiruotę Karagandoje.

Valstiečių sušaudymai belaukiant proletarų ir svajonės apie naują gyvenimą: Andrejaus Platonovo „Čevenguras“

Sovietijoje „Čevengurą“ buvo galima perskaityti tik 1988 m. Istorija apie revoliucionierius, komunizmą pastačiusius kaime, buvo uždrausta 60 metų. 1929 m. rugsėjo 18 d. Maksimas Gorkis Andrejui Platonovui (1899–1951) rašė: „Vaizduojamą tikrovę apgaubėte lyriškai satyrine šviesa, tai, suprantama, nepriimtina mūsų cenzūrai. Nepaisant prielankaus jūsų požiūrio į žmones, romane jie nuspalvinti ironiškai, skaitytojams jie atrodo ne tiek revoliucionieriai, kiek „keistuoliai“ ir „puspročiai“.“

Pagrindinis romano veikėjas Aleksandras Dvanovas keliauja po Rusiją pilietinio karo ir NEP'o metu. Jis – našlaitis: motina mirė gimdydama, tėvas nusiskandino. Vieną dieną tas jaunas vyras atvažiuoja į Čevengurą – kaimą, kuriame prieš dvejus metus į valdžią atėjo komunistai. Jame gyvena 11 bolševikų: kitus kaimiečius jie apskelbė buržujais ar buožėmis ir sušaudė. Revoliucionierių sumanymu kaimą turėjo apgyventi proletarai – nauji, geresni žmonės, bet jie nesirodė. Čevengure jų laukė kiekvieną dieną: valė namus, klojo lovas. Dėl „proletarų trūkumo“ vienas iš bolševikų į kaimą atvedė valkatų. Tačiau šie nepanoro gyventi naujojoje santvarkoje ir ilgainiui iš gyvenvietės pasišalino.

Tikriausiai jau visas pasaulis, visas buržuazinis elementas žinojo, kad Čevengure atsirado komunizmas. [...] Jis žinojo, kad Leninas dabar galvoja apie Čevengurą ir čevenguriečius bolševikus, nors jam ir nežinomos Čevenguro bendražygių pavardės. Leninas tikriausiai rašo Čepurnojui laišką, kad šis nemiegotų, saugotų komunizmą ir trauktų savęsp bevardės žemutinės liaudies jausmus ir gyvenimą.

Andrej Platonov, „Čevenguras“

Smegenų plovimo institutas, pravardės ir begalinės eilės: Aleksandro Zinovjevo „Žiojinčios aukštumos“

Sovietinės tikrovės satyrą *Зияющие высоты* Aleksandras Zinovjevas (1922–2006) pradėjo rašyti 1974 m. vasarą.

Galvojau apie ją [knygą] darbe, kelyje, svečiuose, namuose dieną ir naktį. Buvau tiesiogine šio žodžio prasme apsėstas. Būdavo, rašydavau po dvidešimt valandų iš eilės, atsitraukdamas vos keliolikai minučių... KGB sekimas sustiprėjo ir pasidarė nuolatinis. [...] Mūsų nesant namie, bute pradėjo daryti kratas. Supratau, kad [rašymo] sparta – mano išsigelbėjimas. Privalėjau aplenkti valdžios organų priemones, kurios būtų sutrukdžiusios išleisti knygą.

Aleksandr Zinovjev, memuarai „Rusiškas likimas: atskalūno išpažintis“

Zinovjevas darbavosi nuomojamame vasarnamyje Peredelkine. Laiko redagavimui ir korektūrai nebuvo: filosofas rašė tiesiai į švarraštį, o pažįstami fragmentus iš karto gabeno į Prancūziją. Zinovjevas prisimena: „Rašymo procesą galėjo nutraukti bet kurią minutę. Todėl kiekvieną knygos gabaliuką rašiau taip, tarsi jis būtų paskutinis. Dėl to knyga išėjo tarsi savarankiškų trumpų kūrinėlių rinkinys.“ 1975 m. pradžioje „Žiojinčios aukštumos“ buvo baigtos.

Romano veiksmas vyksta išgalvotame mieste-valstybėje Ibanske, kurio visų gyventojų pavardės tokios pat. Žmonės vadino viens kitą pravardėmis. Vadovaujami galvos – ūkvedžio ir „Brolijos vado“ – jie stengėsi iš politinės sistemos „socizmo“ pereiti į „visišką socizmą“. Bet koks renginys Ibanske virsdavo „istoriniu įvykiu“. Miesto gyvenimo eskizai romane kaitaliojasi su Smegenų plovimo instituto darbuotojų istorijomis. Vienoje iš dalių Zinovjevas perteikia pokalbius eilėje prie „šurum burum“ prekių, kurių niekada nebūna.

1976 m. rugpjūtį „Žiojinčios aukštumos“ išleistos Šveicarijoje. Jų autorių už „antipatriotinius veiksmus, nesuderinamus su sovietinio mokslininko profesija“ atleido iš Filosofijos instituto ir atėmė visus laipsnius bei titulus.

Prievolė skųsti ir absoliuti specialiųjų tarnybų valdžia: 2042-ųjų Maskva Vladimiro Voinovičiaus akimis

Garsus rašytojas ir disidentas Vladimiras Voinovičius (1932–2018) trečiąjį savo romaną „2042-ųjų Maskva“ (*Москва 2042*) rašė emigracijoje Vokietijoje: 1980 m. iš jo atėmė pilietybę ir išsiuntė iš SSRS. Kūrinys apie komunistinę ateities Maskvą išleistas 1986 m. Romanas parašytas pirmuoju asmeniu, pagrindinio veikėjo prototipas – pats autorius. Siužetas: iš rašytojo bei žmogaus teisių aktyvisto Vitalijaus Karcevo už valdžios kritiką atimamas partinis bilietas, jis išvyksta į Vakarų Vokietiją. Užsienyje rašytojas sužino, kad vokiečiai išrado laiko mašiną ir rengia turistines keliones į ateitį. Karcevas nukeliauja į 2042-ųjų Maskvą. Herojus rašo: „Aš pasakoju tai, ką mačiau savo akimis. Arba girdėjau savo ausimis. [...] Kiekvienas, bent jau paviršutiniškai susipažinęs su reliatyvumo teorija, žino, kad niekas yra kažko atmaina, o kažkas yra tai, iš ko galime šį tą išgauti.“ Karcevą sutinka kaip nacionalinį didvyrį.

Ateities Maskvoje viešpatauja komunizmas. Šalį valdo Genialisimas – šio titulo pavadinimas sudarytas iš *generalisimo*, *generalinio sekretoriaus* ir *genijaus*. Jis – ir Bažnyčios galva, kai kurių piliečių laikomas Dievu. Šalyje nėra jokio valdžios pasidalijimo, vadovaujamas vaidmuo tekęs specialiosioms tarnyboms. Miestas izoliuotas nuo provincijos, o sostinės gyventojus nuo provincialų skiria minų laukai, spygliuotų vielų tvoros ir sienos. Kiekvieno piliečio pareiga – pranešinėti apie „sąmokslus ir neteisėtas mintis“. Šalis gyvena skurdžiai, o elitui išrastas nemirtingumo gėrimas, idant viršūnės galėtų ilgiau valdyti.

Vieno iš veikėjų paveikslu Voinovičius įkūnijo Aleksandrą Solženicyną. Dauguma 2042-ųjų Maskvos gyventojų nekentė komunizmo ir palaikė Simą Simyčių Karnavalovą, rašytoją disidentą ir režimo priešininką. Kūrinio pabaigoje vieną diktatūrą pakeičia kita: Karnavalovas su kardu ant balto žirgo įjoja į Rusiją ir apsiskelbia caru. Tai buvo žymaus disidento Aleksandro Solženicyno, kuris rengėsi ateityje grįžti į tėvynę ir siekti pakeisti politinį režimą, satyra. Voinovičiaus ironiją kritikavo daugelis žmogaus teisių aktyvistų. Tarkim, [rašytoja, disidentė] Lidija Čiukovskaja 1987 m. rugpjūčio 8 d. rašė: „Didžiulis liūdesys: per radiją klausiausi Voinovičiaus skyriaus apie Solženicyną. Geriau būčiau negirdėjusi! Seklu, netaktiška, net netalentinga... Satyra, virstanti paskviliu. „Skaitančioji Rusija“ [...] širdimi dar neperskaitė „Archipelago“, „Dešiniosios plaštakos“, o jai jau pateikiama satyra apie didį autorių, kuris pernelyg aukštai nešasi.“

1990 m. Voinovičiui grąžino Sovietų Sąjungos pilietybę. Vis dėlto romanas „2042-ųjų Maskva“ buvo išleistas tik 1991 m., jau subyrėjus SSRS.

www.culture.ru
Vertė A. P.

Anapus kraujo upių – pirmoji meilė

Skaitytų knygų knygyne Šeškinėje, įspūdingos dovanojamų leidinių kaugės viršuje gulėjo Ruvimo Frajermano „Laukinis šuo dingas, arba Apysaka apie pirmąją meilę“ („Vyturys“, 1988). Pavadinimas daug kam pirmiausia asocijuojasi su debiutiniu Alinos Orlovos albumu, ne su literatūros kūriniu. Rusų kino žinovai iškart entuziastingai sakytų: „Filmas! Jauna Galina Polskich! Pirmas didelis jos vaidmuo kine...“ Bet pradžioje buvo knyga.

„Vyturys“ ją išleido padidintu 45 tūkstančių egzemplioriu tiražu. Pasirašyta spaudai 1988-ųjų birželio pabaigoje, knygynus ji pasiekė tada, kai ėmė kilti didžioji Sąjūdžio banga, ir kai kuri lektūra iškart pasidarė antraplanė. Bet labai tikėtina, kad „Laukinį šunį...“ amžino knygų bado iškamuoti skaitytojai išpirko – vis dar iš inercijos.

Nuo ankstesnio apysakos leidimo 1957 m. buvo nutekėję nemažai vandens, ir vertėja Petrė (Petronėlė) Žemaitytė, ilgainiui sukaupusi didžiulę vertimo ir redagavimo patirtį, nemažai taisė tekstą, tikslino, tobulino, gražino. Galima sakyti, naujas vertimas, nes nenurodyta, kad tai antras pataisytas leidimas. Vis dėlto pirmasis „Laukinio šuns...“ vertėjas į lietuvių kalbą yra Rapolas Mackonis. 1940 m. LTSR valstybinė leidykla šį kūrinį išleido sutrumpintu pavadinimu „Pirmoji meilė“; spausdino nacionalizuota – taip ir parašyta – V. Atkočiūno spaustuvė Kaune, Stalino prospekte; kaina – 2 litai. Stebėtinas operatyvumas – originalas Rusijoje buvo išėjęs 1939 m. R. Mackonis – ne tik Štuthofo, bet ir sovietinių lagerių kalinys, todėl vargu ar turėjo iliuzijų, kad jo vertimas bus perleidžiamas. Įžanginiame „Vertėjo žodyje“ jis rašė, kad Tolimuosiuose Rytuose, kur ir vyksta veiksmas, „daug kas kitaip, negu Lietuvoje“, o apie pagrindinę veikėją Tanią: „Tokių užsispyrėlių, o kartu ir kilniaširdžių merginų jūs sutiksite kiekvienoje mokykloje.“

Žydų kilmės rusų rašytojas R. Frajermanas (1891–1972) gimė Mogiliove, taigi yra litvakas. Mūsiškis. „Laukiniame šunyje...“ pavaizduoto miesto prototipas – Nikolajevskas prie Amūro. Miestas, kurį 1920 m., nesiliaujant bolševikinės revoliucijos pradėtam smurtui, kraujyje paskandino ir nuo žemės paviršiaus nušlavė tarybų valdžios diegėjai Rytų Sibire ir Rusijos Tolimuosiuose Rytuose. O tarp jų atsidūręs buvo ir R. Frajermanas.

Nikolajevske vyko didžiulės skerdynės. Išžudyti visi mieste buvę japonai, tarp jų konsulas su šeima, geišos, taip pat visi kaliniai, tada eilė atėjo „buržujams“. Kruvinų akcijų vykdytojai vėliau buvo baudžiami, o būsimasis rašytojas išsisuko todėl, kad buvo jau toli taigoje, išsiųstas įtvirtinti tarybų valdžios tarp tungusų.

O vėliau prasidėjo kūryba. Įvairūs veikalai. Bet R. Frajermaną galima priskirti prie vieno kūrinio autorių. „Laukinis šuo...“ – šviesi, skaidri, talentingai parašyta apysaka apie vaikystės pabaigą, bundantį paauglių lytiškumą, pirmuosius išsiskyrimus, keistą ilgesį. Subtiliai pavaizduotas trikampis: paauglišką sumaištis ir dramas išgyvenanti Tania, savo tautos savitumą reprezentuojantis nanajų berniukas Filka, inteligentiškasis Kolia. Gera literatūra su ideologiniu padažu, kuriuo stengtasi nepiktnaudžiauti. Tačiau vertingiausia čia – savita, bet vis dėlto įvairius žydų autorius bendravardiklinanti prieiga prie vaizdo ir jausmo kūrimo žodžiu. Žydiška prieiga, tiek daug gero davusi pasaulinės literatūros raidai.

Po Antrojo pasaulinio karo R. Frajermanas gyveno Riazanės srityje. Sakoma, miškuose. Simptomiška ar ne, draugavo su Arkadijumi Gaidaru, aktyviu Raudonosios armijos egzekucijų dalyviu, nevengusiu ir asmeninių susidorojimo akcijų. Jo knygos, kurių ir lietuviškai prileistas gyvas galas, buvo privaloma pionierijos lektūra. Spaliukai, beje, mito Zojos Voskresenskajos pasakojimais apie Leniną. Čia klauskime: kodėl kaip tik jai, nežinia iš kur išdygusiai „rašytojai“, buvo suteikta privilegija byloti apie „tautų vadą“, užtikrinusi milijoninius tiražus, fantastiškus honorarus, vertimus į visas „SSRS tautų“ kalbas? Nes į atsargą išleistai, potraukį rašyti jautusiai NKVD slaptajai agentei reikėjo ne bet kokios veiklos. Vaidindama kilmingą damą, tarpukariu ji darbavosi ir Baltijos šalyse. Pasak rašytojos Marietos Šaginian, Z. Voskresenskajos „rankos buvo kruvinos iki alkūnių“.

Grįžkime prie „Laukinio šuns...“ Šiandien sarkastiškai suskamba epizodas, kur pionierių vadovas bara Filką, kad šis maudydamasis pionierišką kaklaraištį naudoja vietoj glaudžių – apsijuosia strėnas.

Įstringa šis gamtojautos pasažas: „Net ir medį gali laikyti visai protinga būtybe, jeigu pavasarį, apsiklėtęs lapais, jis šypsosi tau, jeigu rytais, kai įeini į klasę ir atsisėdi į savo vietą prie lango, jis tau taria: „Sveikas.“ Toliau – aukštos poezijos natos: „Guoba ten buvo ar uosis, o gal kitas medis, Tania nežinojo, bet dabar krentąs sniegas, pirmasis sniegas, kuris lyg girtas gulė ant medžio, kibdamas prie žievės ir šakų, negalėjo ant jo išsilaikyti.“ Sniegas lyg girtas...

Žavimės garsiąja kaliošo valgymo scena iš Romaino Gary „Aušros pažado“ (1960). R. Frajermanas gerokai anksčiau pateikė ne ką prastesnę – naujametinės eglutės žvakės valgymo sceną. Taip savo meilę išreiškė nanajas Filka.

Kulinarinės įdomybės: Naujųjų metų išvakarėse Tania gamina aguonpienį; minimi pipirais apibarstyti koldūnai, valgomi su pienu; maistui tinkamos gamtos dovanos: saldžios šaknys, pavasariniai liepų brazdai, kamanių medus, skruzdžių sultys (R. Mackonio vertime – skystimas); vaikai kramto balteglių sakus.

Pagal savo apysaką R. Frajermanas iškart parašė pjesę, ši buvo pastatyta Maskvos jaunojo žiūrovo teatre. Lietuvoje „Laukinio šuns...“ inscenizacijos ėmėsi rašytoja, puiki inscenizuotoja Aušra Marija Sluckaitė („Smėlio klavyrai“ pagal Johanneso Bobrowskio „Lietuviškus fortepijonus“, Antano Škėmos „Balta drobulė“, Broniaus Kutavičiaus operos „Lokys“ libretas ir kt.). Tiesa, spektaklis jokiame Lietuvos teatre nebuvo pastatytas; kūrinio rankraštis saugomas Lietuvos literatūros ir meno archyve. Iškalbi A. M. Sluckaitės remarka: „Veiksmas vyksta tolimoj Šiaurėj, neseniai, vakar, ir šiandien, ir per Naujuosius metus.“

„Vyturio“ knygoje – grafiko Giedriaus Jonaičio iliustracijos. Jose pavaizduotos Tanios būsenas atliepiančios gamtos properšos, toji aplinka, kur „daug kas kitaip“. Viršelyje – paslaptingoji upė, pagrindinę veikėją nuolat skatinanti mąstyti ir ilgėtis. Iliustracijos, dėl kurių knygos dar nesinori nešti atgal, į dovanojamų leidinių kaugę.

– AUDRIUS MUSTEIKIS –

Rytoj bus visiškai kitaip: beskaitant knygas

Baimės jausmas yra būdingas žmogui ir žmonijai, tačiau mūsų baimės pobūdis ir objektai nuolatos keičiasi. Viduramžiais žmonės bijojo saulės užtemimų ir ugnikalnių išsiveržimų, kurie pranašavo nelaimes, marą ir nederlių, Viktorijos laikais industrinėje Anglijoje bijojo nedarbo, visais laikais – karų. Mūsų laikais baimės pobūdis yra pakitęs, o pandemijos sukelta krizė užaštrino jį dar labiau.

Atsiradus daugiau laisvo laiko, vakarais jaukiai vartinėju įvairias knygas. Prieš daugiau kaip dešimtmetį išleistoje ir neseniai papildytoje Franko Furedi knygoje „Kaip veikia baimė: baimės kultūra XXI amžiuje“ rašoma, kad sunku nubrėžti liniją, skiriančią baimės ekonomiką, kuria yra suinteresuotos rinkodaros, konsultavimo ir draudimo bendrovės, nuo susirūpinimo reiškimo ir katastrofų prognozavimo. „Verta prisiminti, kaip ilgai buvo skelbiama, kad vadinamasis Y2K virusas, dar vadinamas „tūkstantmečio virusu“, sukels tikrą katastrofą. Tarptautiniu mastu buvo imtasi beprecedenčių apsisaugojimo priemonių, tam buvo išleisti milijardai dolerių, ir tik nedaug ekspertų buvo pasirengę kvestionuoti nuomonę tų, kuriems rūpėjo sukurti tūkstantmečio viruso problemą“ (Frank Furedi, *How Fear Works: Culture of Fear in the Twenty-First Century*, Bloomsbery, 2018, p. 57). Nors baimės ekonomika naudojasi potencialių katastrofų grėsme, baimės plitimas yra kultūrinių veiksnių rezultatas. Kiekvieną naują iššūkį galima sureikšminti taip, kad jis virstų visos žmonijos išlikimo klausimu. Šiuolaikinė kalba, skambanti per žiniasklaidos priemones, atspindi tendenciją sureikšminti problemas, kurios gali būti išspręstos. Tokie žodžiai kaip „epidemija“, „maras“, „pandemijos rekordas“, „mirtis“ vartojami nuolatos, taip sukuriant nerimą ir pasaulio netvarumo perspektyvą. Kasdien vartojama apokaliptinė frazeologija sukelia įspūdį, kad pasaulio pabaiga yra čia pat. Kaip rašoma pranašo Danieliaus knygoje, paskutinėmis dienomis žmonės lakstys po pasaulį, o jų žinios pagausės.

Apokaliptiniai scenarijai nėra naujiena žmonijos istorijoje. Tokias kalbas žinome nuo neatmenamų laikų. Apokalipsės kaip religinės minties apraiškos glūdi senojoje žydų tikyboje. Istorija turi pradžią, vidurį ir pabaigą.

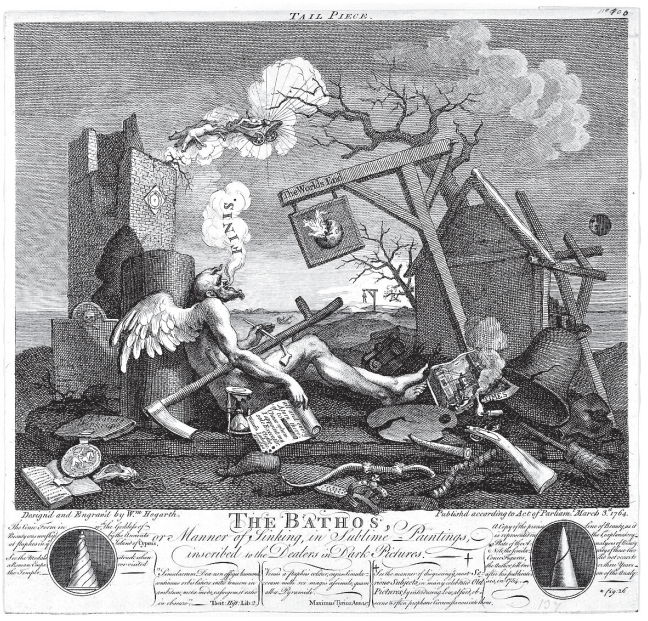

1764 metų Williamo Hogartho graviūroje vaizduojamas Tėvas Laikas

Žmonės dažnai kalba apie artėjančią pasaulio pabaigą, perspektyvos atrodo gana niūrios, o ekonominės ir technologinės pažangos jau nebegalime suvokti kaip savaime suprantamo dalyko. Daugelis gi tikėjo, kad vakcina atsiras labai greitai. Rytoj. Poryt. Bet taip nėra. Kita vertus, apokalipsės suvokimas, kuris dažnai yra laikomas pamišėlių reikalu, XVI–XIX amžiais iškiliems mąstytojams (Franciui Baconui, Robertui Boyle'ui, Josephui Priestley, Isaacui Newtonui, Johnui Miltonui, Thomui Hobbesui) suteikė vienintelę minčių struktūrą kokybiškai suvokti visuomeninius pokyčius. Ši diena turi vienintelę išeitį, *bet rytoj bus visiškai kitaip.*

Istorikai teigia, kad didžioji (*general*) Europos ekonominė, politinė, demografinė ir socialinė krizė, prasidėjusi XVI amžiaus pabaigoje, tęsėsi beveik iki pat XVII amžiaus pabaigos. Epidemijos siautė nuolatos naikindamos šešiolikto amžiaus demografinį prieaugį (Henry Kamen, *European Society 1500–1700*, Routledge, 1994, p. 234). 1569–1603 metų buboninis maras pasiglemžė apie milijoną gyvybių, bet buvo ir kitų skausmingų maro protrūkių – 1630 metais Vidržemio jūros regione, 1636 metais šiaurės ir centrinėje Europoje (žemutinė Normandija prarado ketvirtadalį gyventojų), 1648 metais Ispanijoje, 1656 metais Italijoje. Lietuvoje per visą XVI amžių būta 14 epidemijų, bet didysis maras, ištuštinęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestus, vyko XVII amžiaus pradžioje.

Istorikas Timothy C. Winegardas neseniai išleistoje knygoje apie žmonijos nelaimes rašo ne apie epidemijas ar marą, o apie uodus. Jis teigia, kad moskitai arba uodai sunaikino daugiau žmonių Žemėje negu visi karai, sausros ar kitos nelaimės ir vadina juos „pasaulių griovėjais“ ir „istorinių pokyčių nešėjais“.

Winegardas teigia, kad kai meteoritas smogė į Žemę, dinozaurai jau buvo žuvę nuo uodų perneštų ligų. Maliarija buvo žinoma senojoje Afrikoje, o uodų platinamos ligos, anot autoriaus, sunaikino Mesopotamijos civilizacijas, senovės graikus ir romėnus (turtingieji romėnai statė savo vilas ant kalvų stengdamiesi išvengti uodų ir maliarijos), taip pat ir barbarų gentis, kurios nukariavo šias žemes. Trečiame šimtmetyje maliarijos epidemija privertė Romos imperijos žmones burtis į mažesnes krikščionių bendruomenes, kurios garbino gydymą ir rodė pagarbą ligoniams, taip padėdama plisti krikščionybei.

Daug šimtmečių žmonės mirė nuo uodų pernešamų ligų nesuvokdami koreliacinio ryšio tarp uodų ir maliarijos – šis moksliškai buvo nustatytas XIX amžiuje. Tai, kad mažytis plonas vabzdys gali turėti įtakos mūsų gyvybei ir sukelti mirtį, peržengė vaizduotės ribas. Winegardas tyrinėja uodų ir maliarijos įtaką karybai ir karo mūšių eigai ir daro išvadą, kad kartais maliarija turėjo didesnę įtaką karo baigčiai negu patys mūšiai.

Nukelta į p. 13 ►

Individuali utopija ir meilė kaip priespauda

„Raineris buvo nesuvaldomas – prakaituotas, kriokiantis laukinis šernas, besiveržiantis per brūzgynus ir po savęs paliekantis plačius tarpus, kad kiti galėtų jais laisvai eiti. Žiniasklaida dėl jo beatodairiško asmeninio gyvenimo klaidingai jį praminė revoliucionieriumi, bet aš niekada jo tokiu nelaikiau – mudviejų su Raineriu intensyviausios diskusijos apie kiną vykdavo ne viešumoje, bet jo virtuvėje per naktį geriant alų“, – taip apie Rainerį Wernerį Fassbinderį kalba jo bendražygis režisierius Werneris Herzogas. Tokį Fassbinderio – novatoriško, įžūlaus, radikalaus ir provokatyvaus režisieriaus – paveikslą demonstruoja ir neseniai festivalyje „Scanorama“ pristatytas Oskaro Roehlerio biografinis filmas „Enfant Terrible“. Filme, vien jau filmo reklaminiame filmuke, gausu žandenų, ūsų, spalvų kontrastų, tačiau triukšmingas ir skandalingas fasadas slepia Fassbinderio mastą Vokietijos kine įvertinantį rimtą klausimą – nors jo kūrybinis gyvenimas truko tik penkiolika metų, ar dar liko ką statyti po Fassbinderio?

Oficialiuose šaltiniuose nurodoma, kad Fassbinderis gimė 1945 m. gegužės 31 d. Savo motinos pageidavimu iki pat gyvenimo pabaigos 1982 m. jis nenustojo teigti, kad gimė 1946 m. Tam galėjo būti įvairių priežasčių: viena vertus, kad būtų aiškiai identifikuojamas kaip priklausąs pokario Vokietijos kartai, kita vertus, noras save pajauninti galėjo būti naudingas ir jo kaip režisieriaus karjerai. Tačiau prieš mirtį Fassbinderis savo rašiniuose paliko užuominų, kad gimė 1943 m. rugsėjį. Nors dažnai gimimo data yra tik smulkmena, priklausanti metrikacijos sričiai, nedaug telemianti žmogaus gyvenime, atrodo, kad Fassbinderio atveju tai tapo viena iš pagrindinių jo tapatybės – ir kūrybos – problemų. Fassbinderis gimė laiku, kai viena Vokietija buvo besibaigianti, o kita Vokietija buvo ką tik prasidėjusi. Vokietija, kurioje jis gimė, atrodytų, buvo nusikračiusi visų savo ydų, nuginkluota, amerikanizuota, ir Fassbinderis priklausė šiai naujajai kartai. Tačiau būtent ši naujoji visuomenė, jos naujumo ir senųjų įpročių įsišaknijimo klausimas ir nedavė jam ramybės.

Per savo trumpą gyvenimą Fassbinderis sukūrė virš 50 ilgametražių filmų. Jo karjera prasidėjo teatre, kai 1967 m. jis prisijungė prie Miuncheno veiksmo teatro trupės kaip aktorius, režisierius ir scenaristas ir po dviejų mėnesių tapo trupės lyderiu. 1968 m. balandį įvyko jo pjesės „Kacelmacheris“ (remiantis bavarišku žargonu, „keliąs problemų“ arba tiesiogine prasme „daręs kates“), kurią pats ir režisavo, premjera. „Kacelmacheris“ pasakoja svetimšalio darbininko iš Graikijos, tampančio įvairialypės – rasinės, seksualinės ir politinės – neapykantos objektu Bavarijos jaunimėlio grupėje, istoriją. 1969 m. Fassbinderis pjesę ekranizavo ir filmui sulaukus sėkmės susitelkė į savo kaip kino režisieriaus karjerą, nors ir išlaikė ryšį su teatru, ypač su aktoriais – šie periodiškai rodydavosi jo filmuose. Pirmieji dešimt Fassbinderio filmų, sukurtų per kitus dvejus metus, buvo jo darbo teatre tąsa, pasižymėjo statiška kamera, specialiai nenatūraliais dialogais, minimalizmu, nepasitikinčiu ir kartu provokuojančiu formalizmu. Nors kritikai šiuos jo filmus liaupsino, jie pasirodė per daug sudėtingi ir neprieinami plačiajai publikai.

Ankstyvuoju laikotarpiu išryškėjo ir Fassbinderio greito darbo metodai. Jis netikėjo pasirengimu dalykams, jis tikėjo pasinėrimu į dalykus – dėl to dažnai jau pradėjus statyti filmą jo kolegoms, režisieriams ir prodiuseriams, tekdavo užsiimti teisiniais ir administraciniais reikalais – steigti produkcijos įmones, gauti leidimus ir t. t. Herzogas, kuris tuo metu jau buvo pripažintas režisierius, sakė: „Kartais man atrodydavo, kad du ar trys jo filmai iš eilės nebuvo tokie jau geri, ir beveik prarasdavau tikėjimą – jis statė juos taip greitai, kartais tris ar keturis filmus per metus. Bet tuomet jis pastatydavo ką nors tikrai didaus, kaip „Karčios Petros fon Kant ašaros“ arba „Keturių metų laikų pardavėjas“, ir aš save įtikindavau neprarasti tikėjimo šiuo vyru.“ Šie Herzogo minimi filmai, kuriuos Fassbinderis pastatė 1972 m., pirmieji ir pelnė jam tarptautinį pripažinimą. Kyla klausimas, kas pasikeitė Fassbinderio mąstysenoje ar stiliuje ir kaip tai atsispindėjo jo naujuose kitokiuose filmuose, – po pirmųjų dešimties filmų maratono jis tiesiog turėjo laiko apmąstyti, ką nuveikė iki tol ir kur eiti toliau.

1971 m. Miunchene vyko Douglaso Sirko, vokiečio melodramų kūrėjo, dirbusio Holivude, retrospektyva. Sirko filmai, kadaise kritikų smerkti kaip „sentimentalūs filmai moterims“, padarė Fassbinderiui neabejotiną įtaką – jo žodžiais, Sirko filmai, pademonstruojantys socialinių sąlygų įtaką ir priespaudą individų atžvilgiu, „išlaisvino protą“. Sirko filmai – melodramos, tačiau juose išryškėja meilės, kaip geriausio ir mažiausiai pastebimo, efektyviausio socialinės priespaudos įrankio, reikšmė. Pažvelgus į Fassbinderio filmus, sukurtus nuo 1971 iki 1976 m., išryškėja jo maksima statyti būtent tokius „Holivudo filmus“ – viena vertus, taip pat techniškai nuostabius ir universalius, kita vertus, ne tokius veidmainiškus. Holivudas sukeldavo tik emocijas, o Fassbinderis siekė suteikti žiūrovui ne tik emocijų, bet ir galimybę reflektuoti ir analizuoti, ką jis jaučia: pasakoti istorijas tokiu būdu, kad žiūrovui būtų įdomu, bet po to jis netaptų kvailesnis, kad dalykai jam taptų aiškesni arba kad jis pradėtų norėti aiškintis dalykus pats. Atrodo, pirmuoju kūrybos laikotarpiu Fassbinderis norėjo žiūrovo protą „supainioti“, dabar jis siekė jį „išlaisvinti“, suteikti drąsos galvoti apie savo paties realybę ir, ją reflektuojant, galbūt prieiti supratimą, kad yra kitokių būdų gyventi. Taip pat įkvėpti drąsos turėti poziciją ir ją reikšti – priešingu atveju kyla grėsmė nugrimzti į ypatingos rūšies tylą, kurioje ilgainiui tampama idiotu.

Režisierius Raineris Werneris Fassbinderis ir aktorė Rosel Zech. Berlyno festivalis, 1982. Wernerio Eckelto nuotrauka

1971–1976 m. Fassbinderio filmai, sukurti remiantis Sirko šeštojo dešimtmečio Holivudo melodramos forma kaip įkvėpimo šaltiniu, su šūkiu „Jausti ir galvoti“, tyrinėjo visuomenę ir joje giliai įsišaknijusius prietarus, susijusius su rase, seksu, seksualine orientacija, politika ir klasėmis, taip pat paliesdami ir kasdienį šeimos gyvenimo ir draugystės fašizmą. Du svarbiausi šio laikotarpio filmai – „Keturių metų laikų pardavėjas“ ir „Baimė graužia sielą“, kurių siužetai labai aiškiai atskleidžia Fassbinderiui rūpėjusias temas, tarp jų ir vokiečių visuomenės – išsivysčiusios iki ekonominio stebuklo, bet provincialios ir dusinančios – bėdas. „Keturių metų laikų pardavėjas“ pasakoja apie Hansą, nevykėlį sūnų ir paklydėlį tėvą, kuris, parvykęs iš savanoriškos Prancūzijos svetimšalių legiono tremties, pradeda prekybos kriaušėmis verslą, tačiau Vokietijos ekonominio stebuklo laikotarpiu tampa atliekamu žmogumi tiek šeimoje, tiek tarp giminių, tiek tarp draugų. O „Baimė graužia sielą“ pasakoja apie jauno emigranto iš Maroko vardu Ali ir šešiasdešimtmetės valytojos Emi meilę, kuri, nors esanti tik dviejų individų reikalas, pasirodo kelianti problemų ne tik jų šeimoms, bet ir kaimynams, net ir darbdaviams. Fassbinderis didžiajame ekrane pradėjo vaizduoti mažų žmonių gyvenimą ir didelius jausmus. Pažvelgus šiek tiek giliau, idėjų drąsos atžvilgiu dauguma kino kūrėjų Fassbinderio negali prisivyti ir dabar. Kokios drąsos?

Fassbinderis, kaip ir Sirkas, kalba ne apie meilės trūkumo visuomenėje problemą (ši problema kyla „už“ meilės), jis kalba apie meilės kaip priespaudos problemą. Meilė kaip institucija, meilė kaip galios santykis ir galų gale – meilė kaip priespauda. Iš pirmo žvilgsnio ši negatyvi išvada pozityviame pasaulyje gali skambėti keistai, tačiau Fassbinderis buvo įsitikinęs, kad vienas iš dviejų visada myli labiau, o kitas visada yra pasmerktas būti išnaudojamas. Arba esi mylintis, arba esi mylimas, ir vienas iš dviejų naikina kitą – tai Fassbinderis matė kaip amžiną problemą. Taip jis pasaulį matė ne tik kine, bet ir asmeniniame gyvenime – 1970 m. susituokė su aktore Ingrid Caven, tačiau po kelerių metų išsiskyrė, teigdamas, kad tik išsiskyrus santykiai grįžo į normalias vėžes, nes jie galėjo tiesiog būti, nejausdami spaudimo vienas kitą visą laiką išnaudoti arba naudotis vienas kitu tiesiog iš įpročio. Ši problema išliko Fassbinderiui kertinė kalbant apie įvairius santykius. 1975 m. jo filmas „Laisvės kumščio teisė“ (taip pat žinomas kaip „Foksas ir jo draugai“) yra turbūt pirmas filmas, kurio veikėjai homoseksualūs, tačiau, anot režisieriaus, „homoseksualumas parodomas neproblemiškai, pagrindinė problema yra meilės istorija, kurioje vienas asmuo išnaudoja kito asmens meilę, ir būtent šią istoriją aš visada pasakoju“. Tačiau meilė kaip priespauda neapsiriboja jausmais tarp žmonių – abstrakčius jausmus skirtingais tikslais, labiau vienpusiškai išnaudoja ir valstybė, pasitelkdama patriotizmą.

Vėlesnieji Fassbinderio filmai, sukurti nuo 1977 m. iki jo mirties, labiau skyrėsi stiliumi ir temomis – jie buvo didesnių biudžetų, ekspresyvesni, labiau stilizuoti. Temų atžvilgiu juose išryškėjo kelios gijos, viena iš jų – žmogaus ir jo auklėjimo samplaika, sukurianti tam tikrą nekompetenciją, o kartu ir pražūtingus elgesio mechanizmus. Tai geriausiai ir išraiškingiausiai Fassbinderiui pavyko atskleisti 14 dalių televizijos filme „Berlynas. Aleksandro aikštė“. Fassbinderis ne viename filme panaudojo šio Alfredo Döblino kūrinio citatas ir ilgai norėjo ekranizuoti šį kūrinį – tai galų gale jam pavyko likus keleriems metams iki mirties, 1980 m. Šis Fassbinderio filmas – apie Veimaro respublikos pilietį Francą Biberkopfą, kuris apimtas afekto nužudo savo merginą, po bausmės kalėjime grįžta į laisvę ir bando gyventi naują, sąžiningą gyvenimą. Tačiau Franco B. bausmė prasideda ne jam atsisėdus į kalėjimą – tikroji bausmė prasideda jam peržengus kalėjimo slenkstį ir tapus laisvojo Berlyno gyventoju, kai dienos kalėjime primena tik paprastą, aiškių gyvenimo taisyklių idilę. Fassbinderis per Francą B. pademonstruoja, kaip žmonės dėl tam tikros nekompetencijos ir netinkamo auklėjimo susigriauna gyvenimą. Išryškėja Fassbinderio mintis, kad „normalaus“ gyvenimo sampratą kurianti visuomenė yra formuojama ne laimės ir laisvės, bet priespaudos, baimės ir kaltės, o tai, ką visuomenė moko jausti kaip laimę, yra pretekstas, kurį ji, įvairių priespaudos formų genama, siūlo individui. Žmonės suklumpa, nes nepripažįsta savo norų ir troškimų – taip jų sielos atrofuojasi, ir jie tampa nebepajėgūs gyventi vadinamojo „normalaus“ gyvenimo. Fassbinderis savo filmais kvietė verčiau daryti naujas klaidas nei negalvojant vėl ir vėl kartoti senąsias.

Kita vėlyvojo Fassbinderio laikotarpio tema – vokiškoji tapatybė, nagrinėjama vadinamojoje VFR trilogijoje, cikle apie pokario Vokietijos moteris: „Marijos Braun vedybinis gyvenimas“, „Veronikos Fos ilgesys“ ir „Lola“. Fassbinderis rėmėsi prielaida, kad norėdami suprasti dabartį, kas jau yra nutikę ir kas dar tik atsitiks su šalimi, turime suprasti visą jos istoriją ar bent jau būti ją asimiliavę, ir, analizuodamas Vokietijos visuomenę, jis pademonstruoja, kaip viena karta gimdo kitą. Fassbinderio nuomone, po karo Vokietija turėjo šansą sukurti valstybę, kuri galėjo būti laisvesnė ir humaniškesnė nei bet kuri Vokietijos ankstesnė versija, tačiau visuomenė ėjo kryptimi, labiau linkusia stiprinti *status quo* nei jį keisti. Vokietijai nepavyko susikurti naujos tapatybės: struktūra ir vertybės, kuriomis grindžiama Vokietijos demokratija, iš esmės liko tos pačios, kuriomis rėmėsi ir nacionalsocialistinė visuomenė. Fassbinderis atkreipia dėmesį į visuomenės kietumą, prietarus, išlaikytą patriarchalinę (trokštančią lyderio, nesvarbu – vyro ar moters) socialinę struktūrą, jis rodo visuomenę, neatsikračiusią prieškario savybių ir lygiai tiek pat kaltintiną. Būtent dėl to trilogijoje tokia tinkama herojė pokario Vokietijos tapatybei atskleisti yra parsiduodanti, kitų geismus tenkinanti, šaltakraujiškai susitaikanti moteris.

Fassbinderis nebijojo kelti ir Vokietijos „dramblio kambaryje“ – žydų ir vokiečių kaltės – klausimo ir jį taip pat susiejo su jausmų išnaudojimo idėja. Sulaukęs tarptautinio pripažinimo po antirasistinio ir prietarus demaskuojančio filmo „Baimė graužia sielą“, 1974 m. tapo Frankfurto teatro vadovu ir net tris kartus bandė statyti spektaklį „Šiukšlės, miestas ir mirtis“, kurio pagrindinis herojus – Frankfurto žydas, naudojantis vokiečių kaltę dėl Holokausto savo verslo sumetimais, tačiau bandymai patyrė nesėkmę – Fassbinderis buvo apkaltintas antisemitizmu ir pasitraukė iš Frankfurto teatro vadovo pareigų. Jis manė, kad nors kalbėjimas apie nacionalsocializmo politiką ir žydus pokario kartai prilygo nemaloniam dantų rovimui, neleidimas kalbėti apie vokiečių kaltę ir Holokaustą nepaklūstant tendencijoms tik maskavo, bet niekaip nesprendė problemos: „Aš to nesupratau, buvau įniršęs. Ir kokias priežastis jie pateikė! Tai paskutinis Vokietijos tabu, reikalas su žydais. Ir įsikibimas į šį tabu, mano nuomone, nėra būdas apginti žydus, bet dar viena diskriminacijos forma. Jeigu neleidžiama apie juos kalbėti, tai paprasčiausiai reiškia, kad vieną dieną jie vėl taps atpirkimo ožiais. Negaliu to niekaip kitaip pa-

Nukelta į p. 14 ►

PAULINA PUKYTĖ

Fotografuoti miegančio – negalima

fotografuoti miegančio – negalima
miegoti kojomis į duris – negalima
miegoti su spalvotais arba hidrogeliniais – negalima
miegoti su makiažu – negalima
naktį žiūrėti į veidrodį – negalima
žiūrėti į veidrodį, kai verki, – negalima
vežti bulvių į Norvegiją – negalima
valgyti prieš operaciją – negalima
sodinti kūdikio – negalima
kaupti senų automobilio akumuliatorių – negalima
dovanoti tam tikrų daiktų – negalima
dovanoti laikrodžio – negalima
švęsti 40-o gimtadienio – negalima
švęsti gimtadienio iš anksto – negalima
iš karto užpūsti žvakių ant torto – negalima
virinti vandens antrą kartą – negalima
išmesti kaulų ir daržovių lupenų – negalima
pateikti jūsų įstaigos vertinimo – negalima
mylėtis po valymo – negalima
kūdikiui duoti medaus – negalima
siūlyti gydytojui dovanų – negalima
savarankiškai gydytis augaliniais vaistiniais preparatais – negalima
įvertinti jų darbų mokykliniame egzamine minimaliu pažymiu – negalima
švilpauti – negalima
dėti medaus į karštą arbatą – negalima
žaisti ant gatvės – negalima
pasitikėti apsišaukėliais, kurie save vadina „notarų tarpininkais“, – negalima
palikti nešvarių indų – negalima
pasitikrinti savarankiškai – negalima
pirkti arba rezervuoti internetu vaikiškų bilietų – negalima
naudoti dygliuotų padangų vasaros metu – negalima
pasiekti „SharePoint“ svetainės „Office“ – negalima
džiūgauti per anksti – negalima
taupyti pinigų juodai dienai – negalima
čiaudėti – negalima
praleisti Lietuvos lengvosios atletikos čempionato – negalima
šiltinti sienų nesisteminėmis medžiagomis – negalima
kepti *prosciutto crudo* – negalima
paimti pensijos už sutuoktinį – negalima
plauti vištienos – negalima
nuleisti auksinės žuvelės į tualetą – negalima
delsti – negalima
jų perauklėti – negalima
patvirtinti pirmininkės ataskaitos – negalima
vaistų užgerti greipfrutų sultimis – negalima
pasitikėti savo prisiminimais – negalima
pasikviesti draugų vien tam, kad pasidžiaugtum jų draugija, – negalima
padėti tiems, kurie kenčia, dabar pat – negalima
bučiuoti mylimojo į kaktą – negalima
tiesiog susivienyti su „patriotinėmis jėgomis“ – negalima
gerti gazuotų gėrimų – negalima
numoti ranka į sausą kosulį – negalima
rūkyti – negalima
galvoti apie Roisą – negalima
eiti į svečius tuščiomis rankomis – negalima
įveikti turtingesnės komandos – negalima
naudoti vienu prilietimu valdomo AF – negalima
žaisti geopolitinio žaidimo – negalima
pasakoti apie savo dvasinius suvokimus – negalima
valgyti skaitant ar dirbant kompiuteriu – negalima
būti nuolat užsiėmusiai – negalima
rišti šaliko ant burnos – negalima
naudoti „DPI On-the-fly“ slankiklių – negalima
visų atliekų mesti į šiukšlių konteinerius – negalima
mesti atliekų į naujus konteinerius – negalima
lesinti laukinių paukščių – negalima
paleisti ir automobilių šia atkarpa – negalima
deginti pernykštės žolės – negalima
įeiti į svetainę – negalima
šiemet panaudoti komandiruočių lėšų pagal kitas išlaidų rūšis – negalima
sakyti tiesos apie Armiją Krajovą – negalima
veikti įprastų veiklų, susitikti su draugais – negalima
numoti ranka į vidurių užkietėjimą – negalima
mielių tešlos – negalima
pradėti kito sezono nuo spalio – negalima
rankomis spaudyti spuogų – negalima
vartoti – negalima
taip kalbėti – negalima
nemėgti žiemos – galima
pirtintis karštu oru – galima
pranešti valdžiai – galima
pervadinti Komunarų gatvę ir nukelti Cvirkos paminklą Vilniuje – galima

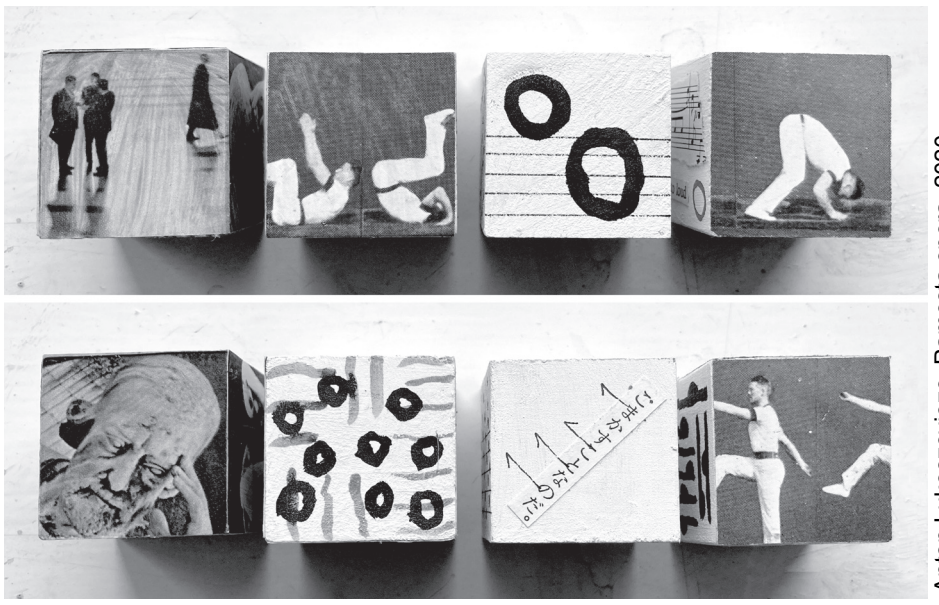

Anton Lukoszevieze. Pamesta opera. 2020

laukti ketvirtojo Kate Middleton ir princo Williamo vaikelio – galima
vogti, apgaudinėti – galima
išmokti įvairių būdų geriau suvokti įvairius dalykus – galima
pasitikėti Biblija – galima
pasitikėti juo – galima
ją sieti su laime – galima
pateikti peticiją Europos Parlamentui – galima
tikėtis „Ferrari“ sėkmės – galima
kalbėti apie skalūnų paiešką ir eksploataciją – galima
tikėtis, kad protingai panaudosite, – galima
pavadinti Lietuvos epu – galima
svaidytis fašistinėmis frazėmis – galima
mėgti Galileo Galilei, bet nemėgti Galileo projekto – galima
atsisakyti gyventojų pajamų mokesčio – galima
tapti kredito unijos nariu – galima
teigti, kad bendravimui augalai naudoja požeminį „internetą“, – galima
suabejoti jutiminių dalykų teisingumu – galima
skaičiuoti kaulelius – galima
pilti alų – galima
teigti, kad kalba yra laiko saugykla, – galima
suklysti – galima
skirti 2 proc. badmintono plėtrai – galima
teigti, jog ugdymo procese ne pilnai išnaudojama interaktyvi lenta, – galima
teigti, kad į šį dvarą tikrai sugrįžta meno, grožio ir išminties dvasia, – galima
nieko nedaryti – galima
daryti – galima
tirti tai, ką galima tirti, – galima
mylėti rudenį – galima
nemėgti kontraktų – galima
pasirašyti popierinę – galima
skirti semantinę-funkcinę adverbialų klasę lietuvių kalboje – galima
gamybines nuotekas leisti tiesiai į marias – galima
sakyti, kad sovietmečio pabaigoje parašyta „Giesmė apie pasaulio medį“ prilygo politiniam manifestui, – galima
bausti žmogų už dainos žodžius ar kažkokius pasisakymus – galima
sumažinti kūno raumenis – galima
kepti produktus alavuotame puode, į kurį įpilta aliejaus, – galima
netramdyti ašarų – galima
naudoti šį failą– galima
žymiai padidinti cukraus kiekį kraujyje – galima
šmeižti lietuvių partizanus – galima
susirgti gripu po vakcinos – galima
laukti vasaros pabaigos – galima
atskirti skysčių mišinius virinant – galima
laisvai importuoti grikius iš Rusijos – galima
nustatyti diabetą – galima
tiek mokėti už bronzinę skulptūrą – galima
abejoti tokiu racionalumu – galima
statyti namą, kuris netelpa į sklypą, – galima
rašyti alternatyvią istoriją apie 1941-ųjų sukilėlius ir Laikinąją vyriausybę – galima
susidurti su kitomis nuomonėmis apie tai, kaip dažnai keisti variklio alyvą, – galima
nenorėti, pavyzdžiui, pupelių mišrainės, jei jų nemėgsti, – galima
vienaip ar kitaip elgtis – galima
teigti, kad švietimas ir laisvė – neatsiejami, – galima
norėti ką nors paversti įpročiu – galima
tikėtis, jog FATCA bus pradėta įgyvendinti ir Lietuvos atžvilgiu, – galima
paslėpti OBS skolas – galima
pastoti mėnesinių metu – galima
sakyti „geimas“, „setas“ – galima
apkursti – galima
atsiskaityti – galima
katalikams – galima
galvoti, kad vyrai yra geresni arba turi daugiau teisių, – galima
teigti, kad lietuviams būdingas tas žvėriškas ideologinis imunitetas, – galima
tikėtis pasikeitimo – galima
skelbti internete – galima
daryti išvadas – galima

Celanui – 100

PAUL CELAN
(1920–1970)

Iš rinkinio „Niekieno rožė“ (*Die Niemandsrose*, 1963)

•

Žodis apie kelią gelmėn,
kurį mes perskaitėm.
Metai, žodžiai nuo tol.
Mes tebeesam.

Žinai, erdvė yra begalinė,
žinai, tau nereikia skristi,
žinai, kas įsirėžė tavo aky,
tik pagilina gelmę.

•

Nebylūs rudenio kvapai. Per
tavo atmintį skaistažiedė perėjo,
nepalinkus, tarp gimtinės
ir prarajos.

Svetima netektis tarsi
kūnas prisilytėjo, tu
kone
gyvenai.

Popietė su cirku ir citadele

Breste, kur aplink arenų ugnys mainos,
palapinėj su tigro šuoliais narve,
ten išgirdau, baigiamybe, tavo dainą,
ten, Mandelštamai, išvydau tave.

Dangus žemai virš reido kybojo,
žuvėdra kybojo virš krano ties krantu.
Dainavo baigtybė, nekintamoji, –
tu, kanoniere, vadinais „Baobabu“.

Aš pagerbiau trispalvę širdingai
vieninteliu rusišku žodžiu –
kas dingęs, tas yra Nepradingęs
tvirtovėje drąsių širdžių.

Iškarūnuotas

Iškarūnuotas,
išspjautas į naktį.

Ir su kokiom
žvaigždėm! Vien
pilkai nukaldintas širdkūjinis sidabras. Ir
Berenikės plaukus, net čionai, – aš supyniau,
supašiau,
aš pinu ir pašau.
Aš pinu.

Žydras slėni, į tave
aš auksą varau. Ir su juo,
kekšėm ir šliundrom iššvaistytu,
aš einu, ateinu. Pas tave,
mylimoji.

Ir su keiksmu ir malda. Ir su
kiekvienu virš manęs
prašvilpiančiu vėzdu: jie irgi
susiliejo į viena, jie irgi
lyg falas pririšti prie tavęs,
gabana-ir-žodis.

Su vardais, kiekvienoj
tremtyje išmirkytais.
Su vardais ir grūdais,
su vardais, panardintais
į kiekvieną
taurę, sklidiną tavo
karališko kraujo, žmogau, – į
kiekvieną taurę
tos didžiosios geto rožės,
iš kurios į mus žvelgi, nemirtingas
po tiek mirčių ant rytmečio takų.

(Ir mes dainavom „Varšuvietę“.
Užnendrėjusiom lūpom, Petrarka.
Į tundros ausis, Petrarka.)

Ir žemė pakyla, mūsiškė,
šitoji.
Ir nesiunčiam
nė vieno iš mūsų žemyn,
pas tave,
Babele.

Iš rinkinio „Alsavimo krypsnis“ (*Atemwende*, 1967)

•

Tu gali mane ramiai
sniegu pavaišinti:
kassyk, kai aš petys petin
su šilkmedžiu traukiau per vasarą,
šaukė jo jauniausias
lapas.

•

Su žemėn įgiedotais stiebais
dangolaužos plaukia.

Į šią medingiesmę
tu tvirtai įsikandi dantim.

Tu esi tvirtagiesmis
vėlūkas.

•

Kartą
aš jį išgirdau,
jis plovė pasaulį,
nematomas, ilganaktis,
tikras.

Vienas ir begalinis,
sunaikintas,
inta.

Buvo šviesa. Išganymas.

Iš rinkinio „Gijų saulės“ (*Fadensonnen*, 1968)

•

Sapnalaužos, pleištai,
į Niekur įvaryti:
mes liekam tvirti,
apvaliažvaigždė,
kurią apvairuojam,
pritaria mums.

•

Buvai tu mano mirtis:
tik tave suturėjau,
kai viskas išslydo man.

Iš rinkinio „Šviesovara“ (*Lichtzwang*, 1970)

•

Mes jau gulėjom
giliai makijoj, kai tu
galiausiai atšliaužei.
Bet mes negalėjom
nutamsuoti link tavęs:
viską valdė
šviesovara.

Iš rinkinio „Sniego vaidmuo“ (*Schneepart*, 1971)

•

Neįskaitomas šis
pasaulis. Viskas dvejopa.

Patikimi laikrodžiai
patvirtina skeltą valandą,
dusliai.

Tu, savo gelmėse suspaustas,
išlipi amžiams
iš savęs.

•

Lapas, bemedis,
Bertoltui Brechtui:

Kas per laikai,
jei pokalbis
yra beveik nusikaltimas,
nes jis talpina savyje
tiek visko, kas pasakyta?

Pastaba. Tai poetinis Celano atsakas Bertoltui Brechtui
į šio eilėraštį „Palikuonims“ (*An die Nachgeborenen*),
kuriame yra tokios eilutės:
Kas per laikai, jei
pokalbis apie medžius yra kone nusikaltimas,
nes jis nutyli tiek daug piktadarybių!

Iš rinkinio „Laiko sodyba“ (*Zeitgehöft*, 1976)

•

Migdolėtoji, kalbėjusi tik puse lūpų,
bet virpulio perverta nuo šerdies,
tau
aš leidau laukti,
tau.

Ir vis dar
nebuvo tai
iš-duobta,
dar ne-išspygliuota žvaigždijoj
giesmės, kurios pradžia:
Hachnissini[1].

Iš neįtrauktų į rinktines eilėraščių

•

Neįsirašyki
tarp pasaulių,

sukilki prieš
daugiaprasmybes,

tikėki ašarų žymėm
ir išmoki gyventi.

•

Į eiles, iš eilių:
čia spalvos ateina
link beginklio,
laisvakakčio
žydo.
Čia levituoja
sunkuma.
Čia aš esu.

Vertė Lanis Breilis

* Priglausk mane (*hebr.*) – aliuzija į garsų žydų poeto Chaimo Nachmano Bialiko (1874–1934) hebrajišką eilėraštį „Priglausk mane po savo sparnu“, parašytą 1905 m.

Žiedlapio skeveldra per vyzdį

Jolanta Sereikaitė. *Mėlynos musmirės.* Eilėraščiai. K.: Kauko laiptai, 2020. 101 p.

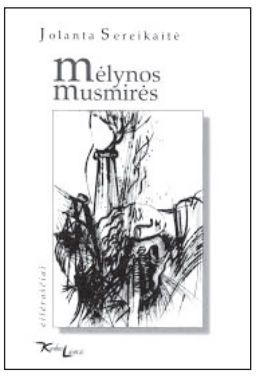

Klajodamas istorijos labirintais žmogus balansuoja tarp intencijos besąlygiškai priimti dieviškosios kūrybos apraišką gamtos pavidalu ir pagundos mėgdžioti Kūrėją konstruojant ir integruojant į savo aplinką materialius objektus. Dar platesnės erdvės subjektyvioms pasaulio deformacijoms atsiranda individui reflektuojant iškreiptą (papildytą fantazijos elementais) tikrovės vaizdą. Taip asmuo tarsi bando adaptuoti aplinką pagal individualius lūkesčius. Kita vertus, transformuojant (iškraipant) pradinį Nejudančio Judintojo sumanymą rizikuojama išbalansuoti numatytąją harmoniją ir taip susikomplikuoti objektyvų reiškinių suvokimą (o kartu ir *įsiprasminimą* savitoje, tačiau neapibrėžtoje būtyje). Tokioms tikrovės deformacijoms ir jų refleksijoms skiriamas pagrindinis dėmesys rašytojos ir dailininkės Jolantos Sereikaitės eilėraščių rinkinyje „Mėlynos musmirės“.

Kalbėdami apie objektyvaus pasaulio reliatyvųjį iškraipymą ir adaptavimą individualiems poreikiams, turėtume atsižvelgti ne tik į kryptingą žmogaus veiklą konstruojant materiją, bet ir į neapčiuopiamą plotmę (fantaziją, suvokimo metu kylančias objektų deformacijas), padedančią kurti subjektyvų aplinkos paveikslą individo sąmonėje. Gamtos reiškinių „ištraukimas“ iš jiems būdingų funkcijų ir savybių, nenatūralus objektų sugretinimas kuria tarpinę būseną, erdvę komplikuotesnėms žmogaus jausenoms tarpti. Toks „nenatūralus“ pasaulis piešiamas jau pirmo rinkinio eilėraščio eilutėmis: „Vaivorykštės gyvatė / Supasi ant šiaudo / Linguoja vėjyje / Druskos kristalai varva / į sniegą / ir su juo susilydo“ (p. 6). Tiesa, suvokdamas savo galių ribotumą ir susikurto pasaulio reliatyvumą, lyrinis subjektas pripažįsta: „Esu netikras kūrėjas, esu tik veidrodis, / Jį atspindintis, esu mėnulio šviesa, / Blyškus siauras gyvenimo ruožas, / Sustingusi paklodė, deganti vėjyje. / Nesu visuomet teisi, nes ir kiti / Turi teisę kurti savo teorijas“ (p. 12), juk „Dieviškumas nepaveldimas – jį sukuria įspūdis, / Lyg Elizabeth Taylor, piene besimaudanti...“ (p. 23) Susikūręs pasaulį iš perkonstruotos tikrovės (fantazijos produkto, civilizacijų paveldo, mitologijos, literatūros klasikos, vizualiojo meno personažų) J. Sereikaitės eilėraščių „aš“ tarsi įspeičia save į spalvingiau dekoruotą, tačiau ne mažiau svetimą kampą: „Esu tik stebėtoja, o / Skęstantys kambariai – / Jūros klosčių muliažas: / Mes iš jos gelmių išropojome – / Ir nieko tikro nėra“ (p. 33). Sunku patikėti fikcija, kai nėra materialių jos egzistavimo įrodymų. Tokį besąlygiško tikėjimo komplikuotumą ir atspindi eilėraščio „Išėjimas į dykumą“ eilutės: „Sara dega mirtimi: jos įsčios tuščios / Lyg užantspauduotas dugnas, / Jos akių skryniose krebžda pelės / [...] Kaip tikėti tuo, kuris kalba nematomas?“ (p. 11)

Skaitant rinkinį, ryškėja ir lyrinio subjekto kaip stebėtojo vaidmuo. Nesiekdamas aktyviais veiksmais keisti aplinkos, eilėraščio „aš“ bando viduje susikurti interpretacijos laisvės pastanga papildytą pasaulio fikciją. Tiesa, suvokiama ir kontakto su objektyviąja tikrove (ar bent jau materialiais daiktais) svarba: „Kieme surandu žalią undinę, / Savo veido akmeninę kopiją: / Kaip miela matyti antrininkę. / Ir aš norėčiau gyventi / Apsupta gėlių ir aklųjų šunų, / Lyg srovė, kuri daužo uolas“ (p. 57) ar „Per daug metaforų, / Noriu paprastumo ir kaip / Koks permatomas skeletas / Laikausi už tavęs, / Prisišliejusi prie šios pušies, / Drėgnos ir juodos lyg *smala*, / Netekusios / kankorėžių karalystės“ (p. 82). Nepaisant įspūdžio, jog dažname eilėraštyje pabrėžiama stebėtojo pozicija, skaitytojas atras ir itin emocingų tekstų, kuriuose nevengiama jausmus išreikšti šiurkščiau: „Teišdygsta vijoklių šiukšlės / Ant jo sprando... / Mano brolis pabaisa – / Geidžiu jo mirties / Kaip kaukės, amžinai prilipsiančios / Prie bronzinio veido“ (p. 17). Emocijos visiškai eliminuoti neleidžia ir herojaus susitapatinimas su aplinka, jos (tegul ir deformuotos) reflektavimas savame vidiniame pasaulyje. Viena vertus, individo ir išorės elementų komplikuotas santykis kuria įtampą ir lemia eilėraščio subjekto blaškymąsi tarp paralelių dimensijų, kita vertus, būtent tų elementų vardijimu ir transformacijomis stengiamasi išreikšti sudėtingą asmens pasaulėjautą.

Kaip galimas sąlyčio taškas tarp Aukščiausiosios valios ir žmogaus rankų dirbinių pateikiamas menas. Kūrybos svoris aktualizuojamas eilutėmis: „Viešpatie, kokia vergystė / Menui ir mirčiai, / Pasitraukus iš dabarties“ (p. 37). Eilėraščiuose lyrinio subjekto būsenoms paryškinti dažnai pasitelkiamos spalvos, kurios naudojamos ne tik vyksmo fonui apibūdinti, bet ir netikėtiems objektų įkontekstinimams, nenatūralioms savybėms pabrėžti: „Pilko kambario prieblandoje / Snaudžia smėlio spalvos šuo, / Veidrodis pilku rėmu. / Vien tik paukštis, nutapytas mėlynai, / Švyti kaip koks nematytas inkliuzas“ (p. 41). Greta spalvos, objektų formos, erdvės deformacijų atsiranda (o ir įgauna aktualumą) laiko parametras. Savasties ieškoma ne tik esamajame buvime („Iš dienos į naktį taip kaskart į save artėjant, / Nutolstant, išnykstant ir atgimstant / Naujai žvilgančiam garso mūrui, / Toms ilgoms vienatvės valandoms kaip / Smaragdo spindesio alijošiui / Ant senų sutrūnijusių palangių“, p. 49), bet ir prisiminimuose ar daiktų savybių kaitoje („Čia aš – praeityje – kaip žaibo išlydis, / Kaip sužiedėjusi duona lėkštėje, / Kaip išvaškuotas parketo paviršius“, p. 41).

Laiko dėmens svarbą pabrėžia ir gan gausiai naudojamos aliuzijos į istorijos raidos fragmentus ar literatūros klasikos motyvus. Eilėraščiuose skiriama nemažai dėmesio geografinėms vietovėms, architektūros objektams. Jie įpinami į veikiančiojo (stebinčiojo) asmens jausenas pabrėžiant pokyčio neišvengiamumą, materijos laikinumą, individo ir aplinkos vienį: „Juk marmuras / Daug ilgaamžiškesnis / Už žmogišką kūną, / Bet ir jis gali būti sudaužytas / Karų ir minų, / Kartais stichijų, kurios / Išnyra daug rečiau / Nei meniškas įtūžis“ (p. 70).

Knygoje gausu intertekstų, krikščioniškosios kultūros motyvų, Antikos, mitologijos, literatūros, meno istorijoje šmėžavusių personažų, civilizacijų raidos epizodų. Vakarykštės dienos prisiminimas svarbus ne mažiau nei ūkuose slypintis rytojus. Šių elementų kokteilis, papildytas siurrealistiniais atspalviais, kuria savotišką tarpinę erdvę, tvyrančią tarp tikrovės ir fikcijos krantų. Juntama ir dievoieškos pastanga. Šiurkšti, atvira, be egzaltacijos („Aš kontempliuoju tavo / Rūstų veidą, / Molžemio spalvos nimbas – / Lyg būtumei iš žemės“, p. 15), įpinant biblinius motyvus į subjekto jausenų išraišką („Gal dabar aš esu uola, / Kurioje gulėjo Lozorius?“, p. 20).

Knygos tekstuose skaitytojas atras išradingų sugretinimų, netikėtų minties šuolių, žongliravimo inovatyvesnėmis metaforomis: „Pabaisos kaulai – lyg sutraiškytos musės“ (p. 18), „tupi angelai / Tarsi kreivi krūmokšniai / Spindintys zylių akyse / Baltos žiedų skeveldros rėžia / Jų plikas galvas“ (p. 22), „Lyja / Varvekliai perskrodžia gatvę“ (p. 35), „Platinos spalvos mėnesiena kaip įvestas euras“ (p. 49), „lyg į veidrodį krisčiau / Ieškodama savęs pačios sekundžių dilgėlėse“ (p. 78), „liūdesys / Apsvilęs šuo / Snaudžia ant cemento“ (p. 88) ir pan. Eilėraščiai žavi fantazija, idėjiniais viražais, nenuvalkiotais įvaizdžiais, siurrealistiniais vaizdais. Skaidraus naratyvo, suvaldyto žodžio ar sukramtytos kūrinio minties mėgėjai gali ir nusivilti, tačiau knyga turėtų patikti skaitytojams, pasiilgusiems tekstų, išsiveržiančių iš lėkštumo ir stereotipo rėmų.

J. Sereikaitės „Mėlynos musmirės“ – įdomi, išraiškinga, minties vingiais ir įvaizdžių fantazija skaitytoją stebinanti (bet nesugluminanti) knyga. Išmonei neužgožiant emocijos, kuriama savita, kiek fantasmagorinė eilėraščio erdvė. Erdvė reali tiek, kiek pats subjektas nori joje egzistuoti. Galbūt kada nors pasaulis primins sapno labirintą: „Ištirpę seni dienoraščiai, / Užtrenktos durys, / Nuvarvėję susitikimai, / Užšalęs ežeras: / Didžiulis drugys gęsta / Už horizonto, / Įklimpęs į miglų samanas“ (p. 79). Galbūt vieną rytą polietileninė saulė nušvies neoninę musmirę, suleidusią šaknis į žmogaus delną. Musmirė bus mažiau nuodinga. O Kūrėjas, atlaidžiai šypsodamasis, žarstys tokio pasaulio skeveldras.

– TOMAS VYŠNIAUSKAS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Apie knygą, kuri yra šventė

Lina Simutytė. *Miesto šventė.* Apsakymai.
K.: Kauko laiptai, 2020. 176 p.

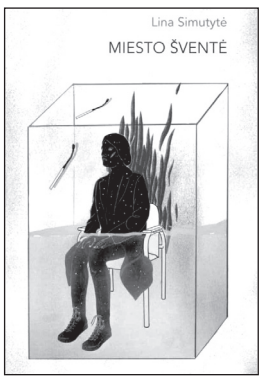

Pirmą kartą išgirdau Liną, kai prieš keletą metų kartu dalyvavom „Filologų rudenyje“. Tiesą sakant, nebuvau jos tekstų skaičiusi ir pirma suklusau dėl itin palankių komisijos komentarų. Galvojau – čia, matyt, gali būti tikrai įdomu. Tada – skaitymai. Lina užhipnotizavo savąja „Miesto švente“ ir jaučiausi atradusi naują perspektyvų balsą. Šiandien – knyga, dėl kurios džiaugiuosi, nes tokio žvilgsnio, formos, įtaigos mūsų kultūros laukui labai reikėjo.

Autorės kūrybinis braižas – sugebėjimas subtiliai, bet raiškiai artikuliuoti buitį ir būtį, kaip slankiai susiliejančias, pereinančias viena į kitą per talentingai suaustas apsakymų struktūrų siūles. Populiariosios kultūros elementai, gyvenamasis subjektų pasaulis, jų kasdienybė neniveliuoja prasmės, o veikiau padeda ją kurti, atskleidžia svarbius ir svarius dalykus apie veikėjų pasaulėjautą. „Maximos“ kasas, televizijos laidų foną autorė sugeba išnaudoti taip, kad banalusis veikėjų gyvenimas per buitį bylotų apie būtį. Ir tas televizoriaus ekranas, kuris dažnai mūsų kultūroje suvokiamas kaip atribojimas nuo pasaulio, kaip nuotolis, knygoje neretai traktuojamas ir kaip jungtis, sąsaja, tam tikros kartos buvimo būdo liudijimas: „Miške ekranas su virtualiu žemėlapiu būdavo vienintelis mane su pasauliu jungiantis objektas“ („Jis tiek daug visko turėjo“, p. 19). Šie populiariosios kultūros elementai, tam tikros kartos gyvenimo aplinkybių liudijimai, pasirenkami įvaizdžiai kuria tirštą, detalią, atpažįstamą atmosferą (ypač minėtini apsakymai „Viskas, ko neišmokau iš TV“, „STAR WARS“). Lina yra atradusi savitą, net, sakyčiau, lietuvių literatūros kontekste unikalų būdą, leidžiantį sujungti įvairius kultūrinius elementus ir intertekstus – nuo „Gelbėtojų“ iki Škėmos, nuo „Maximos“ iki „Black Sabbath“, nuo Basanavičiaus gatvės iki „Žmogaus be savybių“. Ir šie kontekstai nė viename knygos tekste nesudaro kratinio įspūdžio – viskas tiksliai pamatuota ir tinkamai dozuojama. Beje, per knygos pristatymą įstrigo Mariaus Buroko taiklus knygos stilistikos palyginimas su dabartine amerikiečių proza. Skaitydama jaučiau tą „užjūrio kvapą“.

Kaip jau minėta, Linos tekstus traktavau ir kaip kartos liudijimą, su daug kuo galėjau tapatintis. Kita vertus, jos tekstai pranoksta kartos kategorijas, nes šie (daugiausia) jaunų žmonių išgyvenimai galėtų būti atpažįstami daugelio skaitytojų vidinėse struktūrose. Labai ryškus egzistencinis Linos prozos dėmuo – veikėjų vienatvės, svetimumo, santykių, išdavysčių, ribinių situacijų prisotinti apsakymų gelmenys. Ypač išsiskiria tapatybės formavimosi krizės, nepritapimas, savivokos sunkis, komplikuotos savasties paieškos: „Įsikūnydavau į programuotoją, moksliuką, filologą, tačiau niekada nebuvau įsikūnijęs į save patį – savo versiją, kuria būdamas nuolatos nesijausčiau svetimas. [...] Labiausiai dėl to, kad būdamas tarp žmonių nuolat jaučiau, kaip prarandu save“ („Jis tiek daug visko turėjo“, p. 18–19). Labai įstrigo atskalūniški, psichikos sutrikimų turintys veikėjai. Tai ir savižudis, ir šizofrenijos kamuojamas Dovydas, ir peršviečiamą būtybę matantis elektros specialistas Gofmanas. Knygoje įtaigiai atskleidžiami sudėtingi, įvairių aplinkybių, tarp jų ir transgeneracinių traumų, nulemti veikėjų mąstymo ir elgsenos modeliai. Tai ypač aktualu apsakymuose „When you reach more speed“ ir „288–289“.

Kitas tekstus vienijantis rodiklis – jauno žmogaus iniciacijos ir jų sudėtingumas, artumo poreikis, o kartu baimė suartėti, fiksuojama škėmiška tuštuma, izoliacija (salos, iš abiejų pusių skalaujamos vandens, įvaizdis), pažeidžiamumas, trapumas, nusivylimas. Tai Linos apsakymuose dažnai daroma per santykio, draugystės ir besiskleidžiančio seksualumo prizmę. Pavyzdžiui, apsakyme „Miesto šventė“ Augustė atranda savo kūną, užgintą malonumą, o kartu patiria išdavystę, atstūmimą, į jį atsakydama maištu, perversiška branda, nuskaistinančia ugnimi. Kito galią, po išsiskyrimo patiriamą kančią, santykio projekcijas regime ir tekste „Krioklys, Niagara“. Vienišumas, atskirtis, užsisklendusio veikėjo pastangos, kliuviniai bei perversijos artėjant link kito vaizduojami apsakyme „STAR WARS“. Čia gražiai atskleidžiamas bipoliškumas, savasties klausimas, išlindimo iš savo kiauto žavesys ir pavojai, keliamas esminis klausimas – ar „ryto žmogui“ būtina tapti „vakaro žmogumi“: „Jaučiausi ypatingas, nes turėjau išskirtinę savybę – sugebėjau vienas būti nostalgiškuose ūkuose. Laukti traukinių, bet ne žmonių, pasitinkančių keleivius. Kai buvau ryto žmogus, man nereikėjo žmogaus, kuris mane apkabintų tuose beprasmiškuose ūkuose. Regis, visa prasmė tik ir skendėjo toje beprasmybėje ir darė mane nenumaldomai išskirtinį dėl noro likti neišskirtiniam ir nesensacingam. Aš nenorėjau išsikalbėti, bet mane privertė“ (p. 47).

Svarbūs Linos tekstams ir naujai aktualizuojami, savitai interpretuojami vandens, ugnies archetipai. Ugnis naikina ir skaistina, paskatina veikėjų iniciacijų plėtotę – kad gimtų nauja, sena turi mirti. Apsakymuose „Elektros energija“, „Vanduo yra veidmainis“ įdomiai išsiskleidžia Mirceos Eliadės analizuotas vandens ambivalentiškumas – paviršinis skaidrumas, nuskaistinimas, atnaša gyvybei ir paslaptinga dugno tamsa, užgrobimas, baugus slaptingumas: „Bet vanduo buvo veidmainis: jis tik apsimesdavo skaidriu, o iš tiesų dugne visada susidrumsdavo. Vanduo yra veidmainis, nes nežinai, kas jame pasikeičia: objektas, į kurį žiūri, ar tavo paties pasaulio suvokimas, kuriame peilis ir šaukštas tampa neišskiriamu vieniu. Jis ir maitina, ir pjausto tuo pat metu“ („Vanduo yra veidmainis“, p. 160).

Mindaugas Nastaravičius, apibūdindamas knygą „Miesto šventė“, akcentuoja „sklandžią apsakymų dramaturgiją“. Skaitydama pastebėjau net keliuose apsakymuose figūruojantį konstrukcijos dėmenį, įvaizdžius. Pavyzdžiui, apsakyme „Jis tiek daug visko turėjo“ minimi „žmonės, sukonstruoti tvirčiau nei aš“ (p. 19), „Miesto šventėje“ akcentuojamas „banko pastato jausmas“ (p. 62), „Hablo dėsnio“ motyvas – statybos, o „Santuokų rūmuose“ vidiniai veikėjų kambariai apstatomi baldais, „STAR WARS“ operuojama žaidimo sąvoka, dėlionės motyvais. Apskritai galima konstatuoti, kad konstrukcija, kūrimas, savikūra yra kertiniai vidiniai ir išoriniai knygos elementai. Veikėjų pasaulio ir teksto struktūros kūrimas atliekamas kūrybiškai, pagaviai, kokybiškai. Galvojant apie patį rašymo būdą, pirmiausia norisi akcentuoti percepciją – objektų, aplinkos fiksavimą, išrašymą, jų siejimą su vidiniais veikėjų išgyvenimais („Miesto šventė“, p. 66, 73). Pasitelkiami įvaizdžiai tame pačiame apsakyme dažnai pasikartoja, kuriama žiedinė kompozicija, susiejanti tekstų pradžią ir pabaigą. Minėtini motyvai – dėlionė, baldai, dėvėti drabužiai, supakuoti plastikiniuose maišeliuose, fotoaparato ekranas ir kt. Svarbus apsakymų bruožas – pasitelkiama išmoninga vaizduotė, kuriamas netikėtumo motyvas. Išmoningiausi man atrodo apsakymai „Santuokų rūmai“, „Elektros energija“, derinantys realybę ir maginės tikrovės elementus.

Pabaigoje išvada: Linos tekstai sukuria šventę – mėgstantiems išmoningą siužetą, skvarbumą, detalumą, pasakojimo sklandumą ir gylį. Visiems, kuriems svarbi kalba. Visiems, kurie nori pažinti ankstesnius ar dabartinius save. Ak, tie mamų automobiliai, prasilenkiantys su išsiilgusių vaikų žvilgsniais, tie maginiai ir sunkūs žodžiai, kurių šiukštu nevalia pasakyti („Žilvine, Žilvinėli“), tų išdavysčių sunkis ir gyvenimų „Monopolis“, kurio niekaip nesugebi laimėti.

– LINA BUIVIDAVIČIŪTĖ –

Apie baltus ir baltas dėmes

Žodis įteikiant Vytauto Kubiliaus premiją Vigmantui Butkui

Šiandien džiugi diena ne tik laureatui, bet ir Latvijai, ir latvistikai, ir literatūrai, ir visiems baltistams. Nepaisant renginio nuotolinio pobūdžio, jaučiame tautų, literatūrų, disciplinų ir mokslininkų suartėjimus, tas prasmines jungtis, kurios tarsi pratęsia prieš kelias dienas minėtą Latvijos nepriklausomybės dieną.

Vytauto Kubiliaus premija, mecenuojama jo šeimos ir teikiama Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, mokslo kuluaruose neoficialiai vadinama kritikos premija, tad galėtų kilti klausimas, kuo šiųmetis laureatas Vigmantas Butkus nusipelnęs kritikos procesui. Kritikos premija Butkui puikiai tinka, turint galvoje jo nepriklausomą laikyseną, žinant, koks jis kritiškas savojo miesto – Šiaulių – kultūrinei aplinkai, koks reiklus sau ir kitiems, kiek daug tikisi iš akademinės literatūrologijos. Su Kubiliumi jį vienija tyrimų aprėptis, akumuliuotojo ir grupuotojo talentas, atsakingas literatūros istoriko žvilgsnis, aktyvi pilietinė pozicija, poleminė drąsa, darbštumas ir sveikas (savi)kriticizmas.

Jau nuo pat 1997 m. apgintos daktaro disertacijos „Neoromantinė baltų dramaturgija: individas ir tauta“ Butkus savo latvių literatūros vertimais ir vertinimais dėmesio centre išlaiko latviškumą kaip svarbų asmeninės ir akademinės lokalizacijos matmenį. Butkaus recenzijos, latvių literatūros paskaitos Šiaulių universitete ir moksliniai tyrimai kryptingai baltocentriniai, orientuoti į latvistiką ir literatūros komparatyvistiką. Jo moksliniai interesai rodo pastangą „subaltinti“ literatūros mokslą, kad jame būtų kuo mažiau baltų dėmių ir kuo daugiau báltų dėmių.

Greta Kęstučio Nastopkos, Silvestro Gaižiūno Butkus yra esmingai prisidėjęs prie literatūrologinės baltistikos centravimo ir įcentrinimo. Savo programinės mokslo monografijos „Literatūrinė baltistika: samprata, raida, perspektyvos“ centrifugoje Butkus atskyrė literatūrinės baltistikos suspensiją nuo tradiciškai su baltistika tapatinamos lingvistikos ir baltų filologijos medžiagos. Savo knygoje jis išžvalgė viską, ką įmanoma ir net, mano požiūriu, neįmanoma, – ne tik baltistinius akademinius tyrimus, bet ir informacinius, apžvalginius straipsnius, interviu, recenzijas, net su Latvija ir latviškais motyvais susijusią poeziją ir prozą. Ši monografija – tai absoliučiai savarankiškų aspiracijų tyrimas ir įspūdingas duomenų bankas, pagrindžiantis literatūrinės baltistikos autonomiškumą.

Negana to, Butkus institucionalizavo literatūrinę baltistiką kaip literatūros mokslo discipliną, 2012 m. įkurdamas tyrimų grupę Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Ilgą laiką „Litbalt“ reiškė maisto prekių firmos, o „Baltlit“ – baldų gamybos įmonės prekių ženklus. Vigmanto dėka įvedę interneto paieškos laukelyje „litbalt“ patenkame į Literatūrinės baltistikos grupės tinklalapį, kurį jis pats sukūrė ir administruoja. Man imponuoja Butkaus požiūris: jeigu nėra nuoseklios strategijos – pasidaryk pats, jeigu literatūrinė baltistika nevertinama – pagrįsk jos reikalingumą savo darbais ir pavyzdžiu, jeigu trūksta pajėgų – išsiugdyk. Šiemet disertaciją „Kolektyvinė atmintis XX a. pabaigos tautinio atgimimo laikotarpio lietuvių ir latvių literatūrinėje spaudoje“ apgynė Butkaus doktorantė Viktorija Jonkutė.

Asmeniniu požiūriu Vigmantą vertinu kaip mentorių, kuris man visada buvo mokslinis autoritetas ir literatūrinės baltistikos svorio centras. Nors pats ne kartą yra kvestionavęs bet kokio centro svorį – ir savo regioniniais tyrimais, ir nekonvencine provokacija, ypač savo pilietinėje, politinėje eseistikoje, kurios sklaidos laukas dabar persikėlė į socialinius tinklus ir išsilieja kibiais, kritiškais pasisakymais feisbuke. Turbūt ne visi žino, kad Butkus „įrašė“ baltistiką ne tik į mokslą, bet ir į kultūrą keliomis publicistikos knygomis: „Šiauliai: provincijos miestas palatvėje“ (2005), „Šiaulių auto/topografija“ (2011), kuriose ryškėja autentiškas ryšys su vieta, regionu ir platesne prasme baltiškuoju pasauliu, mąstymas koncentriniais, vis besiplečiančiais ratais, kai nuo savojo pasaulio refleksijų einama tolyn vis plečiant savasties ribas, kol ir baltiškasis kultūros pasaulis tampa savas.

Taigi, be stipraus teorinio, Butkus turi ir visuomeninio angažuotumo, reflektuoja tai, kas nūdien opiausia kūrybiškai mąstančiam humanitarui ir intelektualui. Literatūros kritiką pratęsia į visuomenės kritiką.

Iš Butkaus pavyzdžio išmokau, kad centras ir periferija yra mūsų sąmonės dariniai, kad mes esame maži tik tol, kol save tokiais laikome, o surėmę pečius tarpusavyje ir su latviais galime būti stipresni; kad nereikia didžiulių komandų norint nuveikti didelius darbus, kiekybiškai mažos pajėgos kaip tik suteikia atkaklumo ir ryžto. Ir nors literatūrologinės (literatūrinės) baltistikos vieta baltistikos mokslo visumoje vis dar išlieka periferinė, labai tikiuosi, kad Vytauto Kubiliaus premija stumtels literatūrinę baltistiką iš baltų filologijos pakraščių arčiau centro ir prisidės įteisinant literatūrinės baltistikos kaip paradigmos statusą greta slavistikos, skandinavistikos, balkanistikos, germanistikos ir pan.

Ir Vytautui Kubiliui, ir Vigmantui Butkui galime padėkoti už substancialumo pamokas ir visapusiškai centruojančią įtaką. Lauksime kito Butkaus suplanuoto darbo – monografijos apie Lietuvą ir lietuvius latvių literatūroje.

2020 m. lapkričio 23 d.

– LAURA LAURUŠAITĖ –

Melsvos lūpos

► Atkelta iš p. 1

priminė žmones, rytą mėginančius žodžiais išreikšti tuos miglotus arba, atvirkščiai, skaudžiai ryškius vaizdinius, kuriuos regėjo sapne. Der Tišas juk sakydavo: „Čia buvo Michaelio Kelerio laikrodžių dirbtuvė“ arba: „Tenai stovėjo vienintelis pasaulyje restoranas, kuriame patiekdavo du šimtus patiekalų iš upinių midijų. Pirmas aukštas buvo išklotas žydromis plytelėmis, antras – rausvomis“ – ir jo tone buvo justi kažkas įtikinamo: taip, čionai buvo dirbtuvė, o ten – restoranas. Žydromis ir rausvomis. Kaipgi kitaip. Lyg pasakoje. Vadinasi, tiesa. Ten ir tada gyveno grifai, rydavę sunkiai ginkluotus riterius hospitaljerus, grifai, iš kurių šonkaulių dirbindavo puikius kovinius lankus. O ką daugiau iš jų galėjo gaminti?

Atsitokėjau tik priėjęs jo namus. Žvilgtelėjęs į mane liūdnomis, mieguistomis akimis, jis mąsliai prašneko:

– Galėčiau tave išmokyti fotografijos. Jeigu nori, žinoma. Meno perkeisti laiką į erdvę.

Linktelėjau. Žinoma. Kodėl gi ne? Atsisveikindamas jis mane įspėjo, kad yra kamuojamas „nuvalkiotų sentencijų nelaikymo“, ir paprašė nekreipti į tai dėmesio. Pažadėjau jam tai, nes, šiaip ar taip, net nežinojau, kas tos „nuvalkiotos sentencijos“.

Vėl prasidėjo pamokos. Pradėjo rinkti fotografijos būrelį. Žinoma, aš buvau vienas pirmųjų, įrašiusių savo vardą į Der Tišo sąsiuvinį. Veikiai supratau, kodėl būrelio nariams taip greitai įgrisdavo šie pasisėdėjimai po pamokų, kai Nikolajus Semionovičius nykiai pasakodavo apie šviesą, perspektyvą, spindulių lūžimą, kompoziciją ir siužetą. Miestelio žmonės ne tam įsigydavo fotoaparatus, kad kurtų meno šedevrus. Šeimos eidavo į ateljė „Trys palmės“ pas Andrejų Fotografą – nusifotografuoti atminimui, ėjo pavieniui – pasidaryti nuotraukų dokumentams. Andrejų kvietėsi į vestuves ir laidotuves, bet niekuomet – įamžinti peizažo. Pats Fotografas, dėvintis plačiakraštę skrybėlę ir ilgą šaliką, nerūpestingai apvyniotą apie kaklą, prisiminė tik vieną neįprastą atvejį per savo profesinę karjerą: smulkutės seserys kupriukės Meilutė ir Mažylė (viena dirbo telefonininke pašte ir įsigudrindavo pridėti mažybinę priesagą prie bet kokio įmanomo žodžio – netgi „budėtojėlė“ arba „medinukas“; antroji, rūsčiai suspaudusi sodriai pridažytas lūputes į brūkšniuką, ant prekystalio šalia autobusų stoties moterų tualeto pardavinėjo plokščius pyragėlius su varške – juos vadino „alebastriniais pyragėliais“) pasikvietė jį pas save į namus, kad įamžintų jų nepaguodžiamą sielvartą prie gėlėmis išpuošto mylimo šuns Marmuzio karstelio.

Mokiniai nuobodžiavo. Viską dar labiau gadino lietus, prapliumpantis kaip tik išėjus fotografuoti į lauką. Veikiai vieninteliu Der Tišo klausytoju likau aš. Mokytojo tai nėmaž nenuliūdino, priešingai, likęs su manimi vienudu, jis persimainė, vėl tapo tuo bebaimiu pramaniūgu, sužavėjusiu mane istorija apie grifą ir mandragorą.

Dviese – jis su „Leica“, aš su „Smena“ – mudu klajojome po miestelį ir jo apylinkes. Jis kalbėjo, aš klausiausi. Mokytojas pasakojo apie nedalingąjį šventąjį Adalbertą, atkeliavusį apšviesti prūsų į kraštą, kuriame nebuvo žinomas alus, ir kritusį nuo pagonio rankos; apie pirmuosius riterius, vykusius į siaubingą, tamsią ir šaltą dykynę, kuri driekėsi nuo Vyslos ligi Nemuno ir kurioje šimtmečius virė mūšiai tarp vokiečių, šveicarų, anglų ir burgundų su lenkais, lietuviais, totoriais ir rusais; apie anglų vaikus, kurie po šiai dienai traukia daineles apie vargšą riterį, išsiruošusį į laukinę Prūsiją; apie pagyrūną Otakarą II, priskyrusį sau Karaliaučiaus – karalių miesto – įkūrimo ir statybos nuopelnus; apie žemdirbių-kolonistų, ieškojusių prieglobsčio už pilies sienų nuo nuožmių lietuvių puolimo, neviltį; apie tūkstančius atvykėlių iš vokiškų žemių, atkeliavusių į Rytų Prūsiją pakvietus Frydrichui Didžiajam ir suradusių čia užuovėją nuo religinių karų baisumų; apie Laukstyčių pilį, Ordino gintaro saugyklą; apie praturtėjusius iš prekybos kryžiuočius, kurie prievartavo lenkų moteris, taip laužydami ordino įžadą nebučiuoti net savos motinos; apie žymųjį Hohencolerną, sukūrusį valstybę, kur vėliau rado prieglobstį lietuvių švietėjai, taip pat ir rusų sentikiai, bėgę nuo geležinio Maskvos kumščio prie Dusios ežero krantų ir 1914 metais tapę vokiečių kareiviais, sutriuškinusiais Samsonovo armiją tuose pačiuose laukuose, kur prieš penkis šimtus metų Jogaila su Vytautu ir jų Smolensko būriai sumušė Ulricho fon Jungingeno kryžiuočius...

Jis kūrė painius darinius iš sudėtinių sakinių, tiesiog galva man svaigo nuo dalyvių ir veiksmažodinių prieveiksmių.

Nenutraukdamas pasakojimo, jis ūmai stabtelėdavo priešais kokią nors sieną ar medį, pastatydavo stovą, kurį visuomet tampydavosi su savimi, ir padarydavo penketą šešetą kadrų. Negalėjau suprasti, ką gi tokio neįprasto jis surado toje vietoje, toje sienoje ar medyje. Siena kaip siena, medis kaip medis. Šiaip ar taip, tai būdavo visiškai nenusisekę, neišraiškingi kadrai, apie tai vienąsyk Der Tišui nedrąsiai užsiminiau... Atsakydamas jis blankiai šyptelėjo, sumurmėjo kažką apie neišreiškiamo išraiškingumą...

Pavasarį, kai pražydo obelys, pasikviečiau mokytoją į mūsų sodą, iš kurio atsivėrė vaizdas į šlapynes, stadioną viduryje, Priegliaus užtvanką ir parką – kupetą visų žalumo atspalvių. Takelis dalijo sodą pusiau ir, padaręs lankstą tik ties sena trikamiene obelimi, vedė prie surūdijusių vartelių su greta įrengta išcementuota komposto duobe, apsodinta pušimis. Toji obelis ir sudomino Der Tišą. Jo veidas ūmai įgavo rūstaus susikaupimo išraišką, akys susiaurėjo. Jis pasistatė trikojį stovą, ilgai žiūrėjo pro objektyvą, sukiodamas lęšio svirtelę, – galiausiai nuspaudė mygtuką. Paskui darsyk. Ir dar. Jis padarė trisdešimt penkis kadrus. Po to, nekreipdamas į mane dėmesio, greitai suskleidė stovą ir kone tekinas išskubėjo iš sodo. Išmuštas iš vėžių keisto jo elgesio, nusprendžiau daugiau neiti į fotografijos būrelį.

Tėvas nepalankiai vertino mano draugystę su mokytoju. Krutindamas savo tvirtą, apvalų generolo smakrą (taip jį vadino kirpėjas Vardu Levas, kuris sykį per savaitę turėdavo garbės skusti mano tėtušį. Eilė kirpykloje – dešimt nebejaunų žmonių, susėdusių palei sieną ant girgždančių kėdžių, – nustodavo gromuliuoti šviežiausias naujienas ir salytėje įsivyraudavo tyla, kol Vardu Levas vis spartėjančiu tempu galando Zolingeno skustuvą į odinį diržą ir skambiai – čirkšt! čirkšt! čirkšt! – gremžė putotus generolo skruostus ir smakrą. Procedūrą vainikuodavo kliento veido plekšnojimas pakaitinta servetėle, kuria paskui – finale – Vardu Levas nusišluostydavo ir savo riebų, prakaituotą veidą. Baigta. Eilėje laukiantys, lengviau atsipūtę, pradėdavo braškinti nugarkauliais ir kėdėmis. Tėvas užsirūkydavo kvapnų papirosą ir, mirktelėjęs savo atspindžiui veidrodyje, išeidavo iš kirpyklos. Jis buvo paties didžiausio miesto fabriko, nuo kurio priklausė daugumos gyventojų gerovė, direktorius), savo rūsčiu balsu pareiškė:

– Melsvos lūpos nemyli gyvenimo. To Solomino gyvenimas bėga jam pro šalį. Nemoki pasirinkti draugų. – Ir su kartėliu pridūrė: – Atsigimei į mane.

– Melsvos lūpos? – nusistebėjo motina. – Paprasčiausiai jo širdis nesveika...

Kitą dieną Der Tišas nepasirodė mokykloje: susirgo. Iškart po pamokų nuėjau jo aplankyti. Jis gyveno mažame namuke kitapus upės, gatvėje, užsibaigiančioje užliejama pieva. Jeigu pavasarį Priegliaus vandenys pernelyg pakildavo, gatvėje apsemdavo rūsius. Iš tolo – nuo tilto – ta čerpinių stogų santalka, raudonuojanti pro liepas ir kaštonus, sukeldavo brolių Grimų ir Anderseno pasakų gerbėjų nostalgiją, tačiau gyventi tuose įdrėkusiuose meduoliniuose nameliuose be vandentiekio buvo ne pats didžiausias malonumas.

Der Tišas nenustebo dėl mano apsilankymo, nors buvo aiškiai sutrikęs. Jis palydėjo mane į svetainę – su įdubusia sofa, aptraukta žaliu pliušu, apskritu stalu viduryje, kokline krosnimi kampe, su išblukusia šeimos nuotrauka – jis, žmona ir duktė – ant sienos, barškančia įstiklinta spintele tarpulangyje. Kol jis krapštėsi virtuvėje, apžiūrinėjau knygų nugarėles: „Oblomovas“, „Už mūsų sovietinę Tėvynę“ su dailiai įspaustu Generalisimo portretu, „25 fotografijos pamokos“, Tiubingeno Šilerio leidimas, prabangus jubiliejinis Kleisto leidimas, Gėtė paauksuotais krašteliais (vėliau sužinojau, kad Gėtę mokytojas išprašė iš kaimyno, kuris iš vokiškų knygų pasistatė sienelę tarp kiaulidės ir malkinės), „Ana Karenina“, žalias Leonido Andrejevo vienatomis su juodu rašytojo portretu ant aplanko...

Jis atnešė padėklą su puodeliais, stiklainį agrastų uogienės ir didelį skardinį virdulį, kuris barkštelėjo į neužtiestą stalviršį. Iš spintelės išėmė už „Anos Kareninos“ stovėjusį tamsaus stiklo butelį, užkimštą popieriumi, – nuliejo šiek tiek į arbatą, pakvipo medumi ir vyšniomis.

Kambaryje tvylojo prietema – dėl kiemelyje išvešėjusių tujų.

– Dovanok, prašau, senam storžieviui, – sumurmėjo Nikolajus Semionovičius. – Bet tuomet ten... jūsų sode... man būtų buvę sunku paaiškinti priežastį... Net ir dabar... juk matai... – Jis priglaudė puodelį prie savo melsvų lūpų – ant dugno įžiūrėjau sukryžiuotus saksoniškus kalavijus. – Namas, kuriame jūs dabar gyvenate, kažkada buvo mano namai... tiksliau, jis priklausė mano uošviui... mano žmonos tėvui.

Aš lūkuriavau.

Jis atsiduso.

– Gerai, turėk kantrybės. Turiu pradėti nuo pradžių...

Jis gimė atokiame ir neturtingame gudų kaime prie Oršos, krašte, kur žmonės mirdavo nuo bado, kaltūno ir maro. Po tėvo, kuris buvo sužeistas 1914 metais prie Gumbinės ir 1920 metais prie Perekopo, mirties šeima – motina ir šešetas vaikų – kartu su kitais kaimo gyventojais persikėlė į Donecko apylinkes, prisidėjo prie Donbaso, suniokoto pilietinio karo, atstatymo. Vyrai darbavosi anglių kasyklose, moterys su vaikais prisijungė prie žemės ūkio artelės, greitai pertvarkytos į kolūkį. Kalnakasių rajone buvo lengviau pergyventi didįjį Ukrainos badą. Daug pavojingesnė pasirodė snukio ir nagų liga. Kiekvieną dieną veterinarai su milicija išsiveždavo dar vieną kritusią karvę ir užkasdavo ją užsnigtoje stepėje. Naktį kritusios karvės savininkai – visa šeima – išsiruošdavo į stepę, susikurdavo laužą ir suvalgydavo viską, ką pajėgdavo. Kai kurie po to mirdavo.

Motina iš visų savo vaikų labiausiai mėgo Nikolajų: jis anksti išmoko skaityti ir galėjo valandų valandas atmintinai cituoti Senąjį Testamentą, tik retkarčiais užstrigdamas prie nežinomų žodžių. Po mokyklos – zootechnikumas, tuomet armija ir karas, kuris Solominą užklupo tarnaujant bataliono raštininku. Prie Charkovo jis pateko į apsiaustį ir nelaisvę. Karštą 1941-ųjų vasarą dešimtys tūkstančių belaisvių ėjo iš proto nuo troškulio ir bado kilometrų kilometrus nusidriekusiose daubose. Kartą per dieną mediniuose loviuose jiems nuleisdavo cukrinių runkelių ir duodavo šiek tiek šilto, drumsto vandens. Sargybiniai iš viršaus pasibaisėję stebėjo, kaip nudriskę rusai graužė purvinus runkelius ar tyliai gulėjo ant išdžiūvusios žemės, kaitinami saulės.

Galiausiai juos išvežė į Vokietiją. Solominas pateko į Rytų Prūsiją ir buvo paskirtas dirbti pono Teodoro Tycės ūkyje, kuriame buvo užsiimama pieno perdirbimu ir prekyba. Kiekvieną rytą vežimais ir siauruku atkeliaudavo sklidini pieno bidonai, iš jo mažame fabrikėlyje buvo spaudžiami vėluvietiški sūriai ir gaminamas sviestas. Sezoniniams darbams ponas Tycė samdydavo lietuvius, kuriuos pagal seną tradiciją, perimtą iš protėvių – atvykėlių iš Zalcburgo, – vadino „būrais“. Prasidėjus karui, būrams tapo daug sunkiau iš panemunių patekti į Priegliaus pakrantes. Bet tada atsirado nemokama darbo jėga – rusų karo belaisviai ir lenkų nacionalinio judėjimo dalyviai, suvaryti į „štalagus“**.

Solominą ir kitus raudonarmiečius apgyvendino ilgame, žemame pastate čerpių stogu, kur įprastai glausdavosi sezoniniai darbininkai – būrai. Nikolajus greitai pramoko svetimos kalbos ir neilgai trukus Tycė – kresnas, žilstantis tylenis totoriškomis akimis – paskyrė Solominą rusų vyresniuoju. Sekmadieniais Solominą šeimininkas pasikviesdavo papietauti su šeima. Jis kruopščiai valydavo nudėvėtą drobinį kostiumą, duotą jam senutės ūkvedės, ir prausdavosi po vandens kolonėle sode (vietoj muilo naudodamas pelenus). Nelaimės draugai jį geraširdiškai pajuokė. Ir tik Tolia Afroskinas, Nikolajaus kambario draugas būrų name, virdamas neapykanta murmėjo: „Šunsnukis tu, Kolka, tėvynę išdavei, tik palauk...“

Prie pietų stalo Solomino akys visuomet susitikdavo žalias šeimininko Tycės dukters Marijos akis (niekam negirdint vadino ją Mašenka), ir kiekvienąsyk išvydus jos mažas lūpas arba pilnokas rankas jam sugniauždavo gerklę. Mašenka taip pat sutrikdavo ir išrausdavo. Namų tvarkytoja ponia Rebul (jos protėviai buvo prancūzų hugenotai, savo Pažadėtąją žemę suradę Prūsijoje) smerkiamai purtydavo savo smailėjančią, kykuotą galvą. Užtat tai nė kiek netrikdė pono Tycės, pjaustančio kepsnį ir užgeriančio raudonuoju vynu. Lygiai taip pat ramiai jis žiūrėjo į vakarinius dukters pasivaikščiojimus su rusu sode, kuris nuokalne leidosi į drenažo kanalais išraižytą pievą. Kai duktė jam prisipažino esanti nėščia, ponas Tycė visą naktį savo kambaryje, kaip pats sakė, praleido šnekėdamasis su Dievu. Kitą rytą jis nuėjo pas kapitoną Štribrną, nuo kurio priklausė karo belaisvių likimas. Vienas Dievas težino, kaip jiedu išsprendė šį painų klausimą. Bet išsprendė. Nikolajus Semionovičius tapo pono Tycės žentu ir verslo dalininku.

Mašenka pagimdė žaliaakę dukrelę, o po pusantrų metų – dar dvi mergaites. Jaunoji šeima gyveno antrame aukšte. Vyriausioji mergytė – Katia – mėgo jodinėti ant kaulėtosios ponios Rebul, kuri iš susijaudinimo pradėdavo giedoti rūsčias senovines hugenotų giesmes. Nikolajus Semionovičius išsitiesdavo ant grindų, skruostu priglusdavo prie saulės įšildytos dažytos grindlentės ir tyliai tyliai dejuodavo: tokiomis akimirkomis jis labiausiai bijodavo mirties. Tolia Afroskinas šaipydavosi: „Dabar tau galas. Vedei fašistę, išperėjai fašistukų...“ – „Aš ją myliu, Tolia, – kalbėjo Solominas. – Ir mergaites myliu...“ Tolia raukėsi. „Na na, taip mūsiškiams ir pasakyk – aš juos mylėjau, fašistus ir jų šalį, kol anie mūsų šalį teriojo.“ Jis kostelėjo: prie Charkovo kulka jam pataikė į plaučius. „Tavo nuomone, žmonės esame tik mes, – mėgino paprieštarauti Solominas, – o jie – ne žmonės...“ – „Žmonės. Bet dabar mes kariaujame.“

1944-ųjų pabaigoje sovietų kariuomenė įžengė į Rytų Prūsiją. 1945-ųjų pradžioje priartėjo prie Vėluvos. Karo belaisvius išsivarė į Pomeraniją ar dar toliau – į Vokietiją. Toks pat likimas – nepaisant nieko – grėsė ir Solomi-

nui. Ar jam pavyks sveikam gyvam pasiekti Magdeburgą? Ar pavyks Tycių šeimai ištrūkti iš Rytprūsių pragaro (pabėgėliai šimtais žūdavo ant Aistmarių įlankos ledo)? Šeimoje buvo nutarta išsiskirstyti ir atiduoti savo likimą į Dievo rankas. Tycės su vos keletu būtiniausių daiktų išvyko vakarų kryptimi, norėdami pamėginti per Pomeraniją nusigauti prie Lano upės, kur gyveno pono Teodoro brolis.

Apsivilkę raudonarmietiškais skarmalais, Solominas ir Tolia Afroskinas miškais nusigavo pasitikti sovietinės armijos. Po keleto dienų abudu atrodė lyg pabėgę iš pragaro. SMERŠ'o pareigūnai tardė juos atskirai. Po patikros Solominą paskyrė į inžinerinį batalioną, o Tolią išsiuntė už Uralo, kur jis pragaišo lageriuose, taip nieko ir nespėjęs papasakoti apie draugą išverstakailį.

Jaunesnysis seržantas Solominas prasiveržė iki Prahos, buvo sužeistas, kontūzytas, apdovanotas ir 1949-aisiais sugrįžo į Rytų Prūsiją, kuri dabar jau buvo gavusi rusišką pavadinimą. Name Septintojoje gatvėje dabar jau gyveno svetimi, nė girdėti negirdėję apie kokį nors Tycę. Galimas daiktas, juos deportavo, jeigu jie nesuspėjo atsitraukti kartu su vokiečių armijos likučiais. Nikolajus Semionovičius užkopė į antrą aukštą, išsitiesė ant grindų ir skruostu prigludo prie saulės įšildytos dažytos grindlentės. Suglumusi namų šeimininkė apsiverkė. Jis kažkaip nuramino šią ir išėjo.

Po bombardavimų ir apšaudymų mažai kas liko iš miestelio Priegliaus ir Alnos santakoje. Net ir upės dabar vadinosi Pregolia ir Lava. Bet Nikolajus Semionovičius pasiliko čionai. Dirbdamas mokykloje, jis neakivaizdiniu būdu baigė pedagogikos institutą, vedė, palaidojo žmoną, ištekino dukrą – ir liko vienas kaip pirštas su savo atsiminimais. Pasinėrė į fotografiją. „Leicą" įsigijo „trofėjiniame sandėlyje" už kvortą degtinės. Ėmė kamuoti kažkoks širdies negalavimas. Daugel sykių veržėsi ieškoti Mašenkos, bet tiek penktajame–šeštajame, o netgi ir septintajame dešimtmetyje apie tai ir užsiminti nebuvo galima – nei valdžiai, nei pažįstamiems. Kiek sykių jis mėgino papasakoti savo gyvenimo istoriją taip, tarsi tai nutiko kitam žmogui, bet kiekvienąkart sulaukdavo pasmerkimo: „Kol mūsiškiai krito kaip musės fronte ir namus gindami, tas bjaurybė vaikus gamino ir sviestą rijo."

Čia Der Tišas padarė pauzę. Pabaigė savo atvėsusią arbatą, mąsliai palingavo.

– Atminties menas yra neatsiejamas nuo užmaršties meno, – ūmai tarė. – Kita vertus, žodis „menas" čionai visai nereikalingas, jis reiškia norą pamiršti. Bet niekas nevyksta taip, kaip nori...

Jo uošvis ponas Tycė turėjo savų keistenybių, kita vertus, niekuomet jų nedemonstravo. Sykį, kai Nikolajus jam prisipažino, kad jaučia baimę – juo stipresnę, juo didesnė jo laimė, – ponas Tycė pasakė: „Tu bijai netekti... Ar tiki Dievą, Nikolajau?" Solominas sutriko. „Šiaip ar taip, esi girdėjęs apie sielos nemirtingumą. Numirę, mes tiesiog persikeliame į kitą pasaulį. Jis yra lygiai toks pat kaip ir šis – net peteliškės sparnelis, tie patys skauduliai, atodūsiai. Ten mes darsyk pergyvename ankstesnį gyvenimą, nuo pradžios ligi tos akimirkos, kai, gyvųjų akimis žiūrint, jis nutrūko. Gimstame. Suaugame. Kuriame šeimą. Kenčiame tas pačias kančias, džiaugiamės tais pačiais džiaugsmais. Mirštame. Gimstame... ir taip ligi begalybės..." – „Betgi tai – pragaras! – sušuko Nikolajus Semionovičius. – Argi gali būti kas nors siaubingesnio?" – „O kas gi tau sakė, kad mūsų dabartinis gyvenimas – rojus? Abi tikrovės, šioji ir ana, vienu metu yra tikros ir menamos. Viskas priklauso tik nuo vietos... nuo požiūrio... Tai vargina. Būtų daug patogiau regėti tą tikrovę lyg iliuziją, lyg sapną, bet – deja. Jeigu laikas yra begalinis, mes esame kuriame nors amžinybės taške. Jeigu erdvė yra beribė, mes esame kuriame nors erdvės taške..." – „Betgi jūs esate krikščionis, pone Tyce! Visa, ką jūs šnekate, yra Dievo paneigimas..." Ponas Tycė nusišypsojo. „Iš dalies tu esi teisus. Bet, užuot sakęs „paneigimas", aš verčiau vartočiau kokį nors kitą žodį... pavyzdžiui, suaugimas... arba branda... Dievo branda, kodėl gi ne? Tai daug išmintingesnis Dievas. Įgavęs išminties dėl mūsų patyrimo. Tai, gali būti, ir labiau pailsęs Dievas. Ir netgi, tikriausiai, abejingesnis. Nors... aš nemanau, kad Dievas ką nors myli. Jis negali ko nors ar kažko mylėti. Dievas – tai Jo sukurtas pasaulis. Begalinis ir amžinas, kaip pats Dievas. Kitam čia nėra vietos. Kito atsiradimas – tai iššūkis pačiai Dievo egzistencijai. Bet koks Kitas – tai begalinis ir amžinas Dievas, neišvengiamai išstumiantis Pirmąjį. Taigi, Jis iš principo negali mylėti arba nekęsti..." – „Bet jeigu esame amžini, – pertraukė jį Solominas, – tuomet mums nereikia pateisinimo nei meilės, o mūsų gyvenimas, vadinasi, beprasmis!" Teodoras Tycė papurtė savo žilą galvą. „Pamėgink atsieti meilės jėgą nuo mirties jėgos... tai sunku... bet gali būti, jog tai ir yra vienintelė išeitis..."

1962 metų liepos 27 dieną mažoji Solomino dukrelė drėgnoje pievoje Priegliaus pakrantėje sugavo drugelį baltuką ir atnešė jį tėčiui prakaituotame kumštelyje. Peteliškę paleido. Nikolajus Semionovičius pabučiavo smulkų dukters delniuką, vos juntamai dvelkiantį citrinomis. Per keletą akimirkų kvapas išsivadėjo. Vyras sunkiai atsitiesė ir apsižvalgė. Pieva. Upė. Čerpiniai stogai viršum liepų. Malonus laumžirgių dūzgimas. Mergaitė. Jos delniukas, dvelkiantis citrinomis. Jis. Visa tai jau buvo, ūmai jis suvokė. Buvo – 1944-ųjų liepą. Liepos pabaigoje. Gali būti, netgi 27 dieną. „Na ir kepina", – pasakė Mašenka. Jos apvalūs pečiai šerpetojo – visą dieną praleido įsaulyje. Jos akys patamsėjo. Nikolajus su dukra ant rankų (jis parnešė ją, įmigusią, iš Priegliaus pakrantės pievos) stovėjo po trikamiene obelimi ir tarsi užkerėtas žvelgė į šiltos šviesos užlietą moterį, į jos pečius ir rankas, į patamsėjusį nuo prakaito kartūną, dengiantį krūtinę. Paguldęs mergaitę ant rankšluosčio, patiesto ant žolės, jis prileido vandens iš kolonėlės ir grįžo po obelimi. Mašenka nusivilko chalatą ir laistėsi vandeniu iš kaušo, per petį žvilgčiodama į vyrą. „Nepasiekiu nusišluostyti. – Ji tyliai kikeno. – Katia miega." – „Mašenka, – sušnabždėjo jis, – Viešpatie, kaip aš tave myliu. Ir mergaites... ir visa, visa tai..." Apsinuoginusi žaliaakė moteris po obelimi, žolėje mieganti mergaitė, saulė, malonus laumžirgių dūzgimas, vos juntamas citrinų kvapas... Visa tai atgijo, vos tik jis išvydo senąją obelį mūsų sode.

– Ir todėl jūs trisdešimt penkis kartus nufotografavote tą obelį, – sumurmėjau aš. – Tą pačią...

– Svarbiausia ne obelis. – Jis atsiduso. – Svarbiausia – pati vieta. Tik laikas jau kitas... bent jau mums taip rodosi... Ji ten stovėjo.

Atrodo, jog ėmiau suprasti.

– Jūs fotografuojate įsimintinas vietas?

– Taip, tam tikra prasme – įsimintinas. Jos yra dalis ano gyvenimo. Tikrojo. Galbūt tiesa ir laimė slypi aname pasaulyje, kurį mes įprastai laikome iliuziniu, gyvuojančiu tik mūsų atmintyje, mūsų vaizduotėje... Bet atmintis yra tikra. Tai – sudėtinga elektrinių impulsų sąveika (sudrebėjau iš netikėtumo), kuri reiškiasi smegenų audinyje. Todėl ta iliuzija turi materialų pagrindą. Esu pasmerktas ją vytis, nors ir nesu tikras, ar tikslas pasiekiamas...

Linktelėjau. Kodėl gi ne? Galimas daiktas. Aš netgi draugiškai išsišiepiau – su pamišėliais reikia būti atsargiam. Elgtis apdairiai.

Po 1962 metų liepos 27 dienos (kalendoriaus lapelis su brangia data buvo prikaltas jo lovos galvūgalyje) jo susidomėjimas fotografija įgavo naują prasmę. Nuo tos dienos jis stengėsi užfiksuoti visas vietas, kuriose kadaise lankėsi Mašenka Tycė-Solomina. Prisiminti, kaip ji ten – arba čia – sėdėjo. Stovėjo. Gulėjo. Kur link žvelgė. Ten. Ne, atleiskite, vis dėlto – štai ten. Pasukusi galvą, primerkusi akis, dešinėje rankoje – alyvų šakelė. Ar visgi kairėje? Tikrai, kairėje. Žengė. Prisimerkė. Vadinasi, šviesa krito tenai. Jis prie paprasčiausios sienos išlaukdavo tos minutės, kai saulė vėl bus toje vietoje, kad nufotografuotų tuštumą. Čia. Ir tenai. Juk Mašenka gyveno tą patį gyvenimą ir anksčiau ar vėliau ji nejučia atsidurs prie tos pačios sienos kaip tuomet, 1942-ųjų gegužės 14 dieną. Arba kaip tą 1943-iųjų rugsėjo pavakarę. Jis įtemptai tyrinėjo negatyvus ir jau padarytas nuotraukas. Kartais jam imdavo atrodyti, kad negatyve kažko būta – šešėlio? įbrėžimo? – kažkodėl to nebuvo matyti pozityve, tad jis mainė apšvietimą, lęšius, reagentus, juosteles... Jis sluoksniavo negatyvus, klojo trečiąjį – ant ketvirtojo, norėdamas išgauti tuštumos sutankėjimą, kad vos vos įžiūrimas šešėlis taptų aiškiai pastebimas, tankus, kūniškas. Figūra. Veidu. Pilnokų rankų mostu. Žydinčių alyvų šakele. Vaiko delniuku, dvelkiančiu citrinomis...

„Melsvos lūpos nemyli gyvenimo", – prisiminiau tėvo žodžius. Kartais Solominas sustingdavo priešais veidrodį, laukdamas to akimirksnio, kai jo atspindys, praradęs budrumą, išsiduos gestu arba šypsena, bylojančia apie jo savarankišką gyvenimą – ten. Kartais jam vaidendavosi, kad jis pagavo vieną tų mitrių judesių, ir tai jį baugino: susidūrimas su pačiu savimi nepranašauja laimės. Šiaip ar taip, tokia laimė skirta tik beatodairiškai drąsiems, o jis toks nebuvo. Jis pasirinko kitokį pragarą.

Jis parodė man nuotraukas, kuriose sunku buvo ką nors ir įžiūrėti: sukrauti vienas ant kito, negatyvai taip sutirštino daiktų kontūrus, kad jie išsiliejo, tarsi paniro į pirmykštį chaosą. Gali būti, jog tai ir buvo atvaizdas to pasaulio, kuris, sluoksniuodamasis, trupėdamas ir nykdamas, dalimis patenka ir į mūsų laikinų formų pasaulį.

Mes atsisveikinome – kaip ir nujaučiau, su visam, nors ir nemaniau, kad Der Tišas taip greitai pasimirs: jam nebuvo nė penkių dešimčių! Jį surado ant grindų. Gulėjo skruostu prisispaudęs prie saulės įšildytos dažytos grindlentės, su negyva šypsena ant savo melsvų lūpų. Į laidotuves nėjau. Nemanau, kad jis būtų įsižeidęs.

„Egzistuoti – tai egzistuoti kieno nors vaizduotėje, be to nesama būties", – kartą pasakė vyskupas Berklis. Melsvos lūpos, žalios akys, citrinomis dvelkiantis vaiko delnas, grifai, rūdėti riteriai, meilė, nemirtingumas... Dieve aukštybėse! Tai tėra tik žodžiai, jungiantys vietą ir laiką ir kuriantys kažką panašaus į gyvenimą...

Vertė Ugnė Ražinskaitė

** Trumpinys iš *Stammlager* – pagrindinis lageris (*vok.*).

Rytoj bus visiškai kitaip: beskaitant knygas

► Atkelta iš p. 6

Endeminės ligos, anot jo, privertė Hanibalą sugrįžti į Kartaginą iš pergalingų žygių Romoje, atgal pasuko mongolų-totorių armijas iš pietų ir rytų Europos, o Romos karių nukariavimus Škotijoje sustabdė maliarija, sunaikinusi pusę iš 80 000 legionierių, pasiųstų į šią teritoriją. Maliarija sustabdė kryžiuočių Šventosios Žemės nukariavimą (pražudė apie trečdalį). Maliarija kartu su kitomis europiečių atneštomis ligomis sunaikino gausias vietinių genčių populiacijas ispanų nukariautoje Lotynų Amerikoje.

Šie vabzdžiai vis dar nužudo apie 800 000 žmonių per metus daugiausia Afrikoje, o globalizacija padeda skverbtis naujiems moskitų pernešamiems virusams, tokiems kaip Zikos virusas, kurie galbūt yra tūkstančių metų senumo, bet identifikuoti buvo palyginti neseniai. Klimato pokyčiai taip pat didina arealą, kuriame gali veistis uodai, pernešantys įvairias ligas.

Atsitiktinumai istorijoje turi priežastinį ryšį, o šis ryšys nebūtinai yra paaiškinamas racionaliais argumentais ir istorine metodologija. 1698 metais penki laivai, vadovaujami kapitono Patersono, prikrauti geriausios kokybės prekių (perukų, vilnonių kojinių, šukų, antklodžių, biblijų ir 25 000 porų odinių batų), išplaukė iš Škotijos. Buvo pakrautos net spausdinimo staklės, kuriomis tūkstantis du šimtai škotų kolonistų planavo spausdinti būsimas sutartis. Tam, kad laivuose tilptų daugiau prabangesnių prekių, buvo sumažintas maisto ir gyvulių kiekis. Ekspedicija plaukė į Darjeno regioną Panamoje, kur Škotijos kompanija planavo įsteigti prekybinį centrą, kuris sujungtų prekybą tarp Afrikos ir Pietų bei Pietryčių Azijos ir sukrautų turtus Škotijai, kenčiančiai nuo bado. Investicinė schema buvo populiari ir tarp smulkiųjų investuotojų – neturtingų ūkininkų ir Škotijos parlamento narių. Skaičiuojama, kad nuo ketvirtadalio iki pusės šalyje cirkuliavusių pinigų tuo metu buvo investuota į būsimą prekybos verslą Panamoje. Ekspedicija žlugo. Kolonistai, nepratę prie tokių sąlygų, susirgo geltonąja karštine ir maliarija ir per dieną mirdavo dešimtimis. Dažniausiai laiškuose į tėvynę, dienoraščiuose ir škotų kolonistų įrašuose kartojami žodžiai – „moskitai", „karštinė", „drebulys" ir „mirtis" (Timothy C. Winegard, *The Mosquito: A Human History of Our Deadliest Predator*, Dutton, 2019, p. 164). Po šešių mėnesių pusė likusių gyvų persikėlėlių sėdo į laivus ir pasuko į Jamaiką, palikę tuos, kurie buvo per silpni keliauti. Kai į Darjeną atplaukė gelbėjimo ekspedicija iš Škotijos, terado tuščiame Anačukunos paplūdimyje paliktas spausdinimo stakles. Winegardas iš uodų sužlugdyto verslo aprašymo padaro geopolitinę išvadą – milžiniški nuostoliai privertė išdidžiąją Škotiją pagaliau priimti susivienijimo pasiūlymą iš Anglijos. Taip Darjeno moskitai netikėtai tapo Didžiosios Britanijos susikūrimo priežastimi.

– VYGANTAS VAREIKIS –

BUTKUS

Nebe

Nebepažįstu aš žmonių, kuriuos pažįstu,
nebejaučiu skausmų, kuriuos jaučiu,
galvoju mintimis jau sugalvotom
ir ašarom jau išverktom verkiu.

Sukrito kalnas tas, kurį įkopęs
buvau, esu, bet nebebūsiu
tarytum mitologijoje prūsų –
lyg gyvas dar, bet lyg ir ne
it amžinam lemties karantine.

Nebeskaičiuoju laiko suskaičiuoto,
nebeturiu net to, kas nuo vaikystės duota:
akim svajonių nebmatau, ausis maldos negirdi,
tik širdį – dygios abejonės smelkia širdį.

Vyskupas Valančius *messengeriu*

Ties Varniais, prieš Lūksto ramų
vandeninį veidą sustingo grafikas dienų,

vargų slogi našta, nešta ir pamesta,
po kojom vyskupo Valančiaus gulė,

paaugusių žmonių, vaikų, dar angelėlių
balsais giedojo mikės melagėliai

populiarioj telelaidoj, o chrestomatijų
primygtas mokinys nebesuprato žodžių,

kad *duszes ira szwęntas*, jeigu jos danguj,
kuris atsispindėjo telefono ekrane,

kai siuntė išrišimą tau, žmogau,
ganytojas žemaičių *messengerio* žinele.

Prigimtinė kultūra

Daugiabučio prigimtinė (rusė) kaimynė,
prigimtinis RIMI (nesunokęs) bananas,
Užupio prigimtinė (*hipsteryno*) kavinė,
Prigimtinis (guvus) *youtube* kanalas.

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

Proto balsas pakeltu savim

Pasenau, nupezau,
kalbos šiuolaikiškos
nemoku ir šokt galiu
tik taip, kaip šoku.

O šoku
tarytum nuo stogo
savo paties,
važiuojančio link praeities.

Vien proto balsas
pakeltu savim kantriai moko:
žiū – šokio ritmas nebe tas,
o ir tu pats jau kitas.

Kioskų kapitalizmas

Aš nežinojau, kas ir ką,
už kiek parduoti teikia,
bet man paaiškino daug ką,
kaip veikia tas, kam reikia.

O kam nereikia – tam nebus,
pridūrė prisiviję,
devymtrečiais visus visus
nekramtę – gūkt – prarijo.

Ir kioskų pribėrė ranka
pirmykščio kapitalo,
nušovus Lenino raštus
kulipkomis sidabro – spalvotojo metalo.

Stebuklas kvepiantis medum

Iš laisvės alėjos vitrinų
minutei pradingo
cackai pacackai,
kai pro jas ėjo
laisvi alėjų
gintarai patackai.

Eilėraščiais biro
laisvės liepų žiedai –
po kauno dangum
pasklido poezijos žodžiai.
Kvepėjo medum.

Ant angelo kojų

Švytruoja į dangų pamerktos
angelo kojos, ant kurių smagus
per dienas naktis tabaluojuos:
aukštyn žemyn,
žemyn aukštyn.

Ir balsu dievagojuos:
ar aukštyn – Dievo gojuos,
ar žemyn – vargų kloniuos,
vis viena smagybė gyventi tokia,
kad gana jos nebus niekada.

Per rugsėjo bulvienojus

Ties žemės lopiniu palinkęs tėvas
jį arė, sėjo, pjovė, dar akėjo,
vis prisimindamas vaikystės pievas,
kai pãskui savo laiką pėsčias spėjo.

Vėliau – merginos, smuklės, plėšiniai,
kolchoze prasigėrę giminės, lėktuvai,
trobos statyba ir kiti šeimos darbai,
trankiausius sovietmaršus groję VEF imtuvai.

Šiandien – dievobaimybės įkvėptas rytojus,
išsirgtos ilgos valandos trumpų ligų,
ėjimas lėtas per rugsėjo bulvienojus
link tų laukų, kurie užsislenka už šių.

Individuali utopija ir meilė kaip priespauda

► Atkelta iš p. 7

aiškinti.“ Ironiška, kad tokių kaltinimų sulaukė žmogus, ne viename filme siekęs „išrauti“ vokiečių tautinius ir rasinius prietarus. Po šios patirties jis beveik išimtinai susitelkė į filmus, o ne į teatrą.

Nepaisant bandymo klasifikuoti didžiulį Fassbinderio filmų ir temų sąrašą, tema, persmelkianti visą jo kūrybą, išlieka galbūt ta pati – jausmų išnaudojimas ir manipuliavimas jais sistemoje, kurioje tiek jis gyveno, tiek tam buvo pasmerkta dar bent viena karta, nepriklausomai nuo to, kas būtų išnaudotojas – valstybė, išnaudojanti patriotizmą, ar poroje kitą naikinantis ir išnaudojantis partneris. Fassbinderis stebėjo, kaip Vokietija vis toliau žengė keliu į tapimą valstybe, kurioje žmonės darosi vis panašesni, o tai reiškė, kad individualistai – žmonės, į realybę reaguojantys šiek tiek kitaip, – yra vis labiau priversti savęs klausti, ar jie vis dar gali sau leisti turėti nuomonę. Ar verta? – šiuo klausimu ir prasideda vaizduotės kastracija. Dėl to Fassbinderis nemėgo savęs identifikuoti kairės ir dešinės skalėje ir pabrėždavo šios skalės laikiškumą, pavaldumą seniems prietarams: „Nesvarbu, ar dabar tai dešinė ar kairė, apačia ar viršus, man nerūpi. Aš šaudau į visas puses, kur pajuntu dvoką.“ Ir nors Fassbinderis tarp savo draugų Miunchene jaunystės metais turėjo ir teroristų, jis atsisakė jų radikalių metodų – užuot mėtęs bombas, jis statė filmus. Pats įpykęs, norėjo, kad žiūrovas pajaustų pyktį. Būdamas individualistas ir nekentęs bet kokios organizacijos ar instinkto būti vadovu ar turėti vadovų, Fassbinderis savo vaizduotės anarchija, savo filmais viena plyta po kitos bandė sutvirtinti savo trapią individualią utopiją, kovojančią nelygioje kovoje.

Visuomenė, paremta žmonių išnaudojimu, yra priversta vertinti mirtį kaip tabu, tačiau kol mirtis vertinama kaip tabu, gyvenimas išlieka neįdomus ir tampa prieinamas tik tuomet, kai mirtis priimama ir vertinama kaip tikras ir teisėtas egzistencijos aspektas – kūnui supratus savo mirtingumą, gyvenimas gali tapti daug įdomesnis. Tai iš dalies paaiškina Fassbinderio gyvenimo stilių – jis priklausė tiems, kurie sąmoningai rinkosi iš dviejų variantų: trumpos, intensyvios egzistencijos ir ilgo, įprasto gyvenimo. Fassbinderis neapkentė minties, kad dviejų žmonių meilė gali atvesti į išsigelbėjimą, ir bandė kovoti su šio priespauda paremto santykio idėja, susikurdamas savo utopinį idealą – darbą ir meilę, kuri galėtų apimti ne du žmones, bet pasaulį. Jis pasirinko maksimaliai laisvą ir perkrautą gyvenimą – tiek darbu, tiek meile (vyrų ir moterų), tiek malonumais. Iš savo utopijos idealo, iš visiškai konkretaus šios utopijos troškimo Fassbinderis ir rado tiek jėgų dirbti ir per penkiolika metų nugyveno ne vieną, o kelis kūrybinius gyvenimus: „Jei šio troškimo manyje neliks, aš prieisiu liepto galą; dėl to aš jaučiu, kad Vokietijoje esu žudomas kaip kuriantis žmogus, ir prašau to nelaikyti paranoja. Mano nuomone, ši vykstanti raganų medžioklė, kuri, manau, yra tik ledkalnio viršūnėlė, buvo surežisuota tam, kad sunaikintų individualias utopijas. Ir taip pat kad mano baimės ir kaltė taptų nebepakeliamos. Kai prieisiu tašką, kai mano baimės bus didesnės nei grožio troškimas, turėsiu viskam padaryti galą. Ne tik savo darbui. Nėra prasmės egzistuoti, kai nebeturi tikslo.“

Pasisakymas radikalus. Visuomenė ir individas gyvena išvien, ir baimės bei kaltės mišinys visuomet gali persverti svarstykles į savo pusę ir nužudyti individualią utopiją. Tuomet ateina individo apsisprendimo akimirka – ar verta, ar neverta gyventi atsisakius savo individualios utopijos. 1982 m. į Kanų kino festivalį Fassbinderis neatsivežė pristatyti jokio savo filmo, motyvuodamas nenoru atsakinėti į daugelį tų pačių klausimų, noru neutraliai stebėti ir aiškiau pamatyti, kur link juda kinas. Jis nusifilmavo Wimo Wenderso dokumentiniame filme „Room 666“, kuriame kartu su Werneriu Herzogu, Stevenu Spielbergu, Jeanu-Lucu Godard'u ir Michelangelo Antonioni davė trumpą interviu apie kino ateitį. Tuo metu jis jau buvo sukūręs virš 50 filmų ir siekė „savo filmais pastatyti namą, kur kai kurie iš jų sudarytų rūsį, kai kurie būtų sienos, o kai kurie – langai“, bet vylėsi, kad ilgainiui vis dėlto rasis namas. Po kelių savaičių, žiūrėdamas televizorių ir dirbdamas prie „Rozos L.“, būsimo filmo apie Rosą Luxemburg, scenarijaus Fassbinderis mirė taip, kaip ir gyveno – daug dirbdamas, nuo kokaino ir migdomųjų mišinio, būdamas 37 (greičiausiai 38) metų. Niekas neabejoja, kad Fassbinderiui pavyko savo filmais pastatyti namą, nors jam likus gyvam tame name galbūt būtų tilpę dar daugiau pasaulio. Ar galų gale Fassbinderio kaltė ir baimė nusvėrė jo individualios utopijos troškimą?

Ali pastebi, kad jo meilė Emi verkia, ir netaisyklinga vokiečių kalba paklausia: Kodėl verkti? Verkti negerai.

Emmi: Verkiu, nes esu labai laiminga, bet ir pilna baimės.

Ali: Nereikia baimė. Baimė negerai. Baimė sugraužti sielą.

Emmi: Baimė graužia sielą.

– VYTAUTAS ABROMAITIS –

Pokalbis, nugirstas gatvėje...

– Ar tu sugrįši?
– Mes jau apie tai kalbėjome.
– Vadinasi, nesugrįši...

In vino veritas

Kol tu nebyliai gėrei mano vyną, aš garsiai skaičiau tavo eiles. Kol aš negalėjau užsičiaupti tamsioje kino salėje, tu tylėdavai muziejuose. Kol aš vienišas stovėjau kampe, tu buvai vakarėlio siela. Tu sakei, kad tarp mūsų neturi likti neištartų žodžių, bet pati tykiai išėjai. Jei būčiau žinojęs, kad viskas taip baigsis, būčiau pirkęs pigesnį vyną.

Iteracija

Nuaidėjo skardus garsas.

Pirmasis atitraukė kūjį nuo stabo. Ką tu darai, paklausė Antrasis. Daužau stabus, kaip didysis Zaratustra mus mokė, atsakė Pirmasis. Kvaily, geriau ruoškis paskaitai! Tavęs laukia studentai 207 auditorijoje. Šiandien privalai kalbėti apie scholastų metafiziką ir jų postuluotą niekio pagrindą, apibrėžiantį blogį kaipo akcidenciją ir substancijos nebuvimą! Tik nepamiršk viską perinterpretuoti per diskurso prizmę ir lyčių politiką, įsiaudrinęs užriaumojo Antrasis. Gerai, tik dar kartelį padaužysiu stabą, atsakė jam Pirmasis ir užsimojo kūju.

Nuaidėjo skardus garsas. Galbūt tai juokėsi Dievas.

Gyvenimas – tai šventė

Mane kamavo pagirios. Eidamas gatve išvėmiau skrandžio turinį ant žemės. Iš karto suskrido balandžiai ir savo mažais snapeliais ėmė knibinėti nesuvirškintus maisto gabalėlius. Prie bažnyčios užkalbino daug kartų matytas senamiesčio benamis. Atidaviau kišenėje susikaupusias monetas, šių jam užteko rašalo buteliui. Nepažįstamajam pametus piniginę, pasivijau jį ir padėjau neprarasti tapatybės. Širdžiai po venas bevarinėjant nuo alkoholio suskystėjusį kraują vos negavau infarkto. Prie namo durų padėjau kaimynui užtempti naują skalbimo mašiną. Pylė prakaitas ir girgždėjo dantys, vos vėl nesupykino. Grįžęs namo, pakeičiau kraiką katinui ir įdėjau jam ėsti. Bejėgis smukau į lovą ir susisukau į kamuoliuką. Atrodo, pasidarė šiek tiek lengviau. Bet kodėl gi manęs niekas nemyli?

Įvartis

Viskas, daugiau negaliu. Tai bus paskutinis mačas. Atėjo laikas viską baigti. Aš juk turiu pinigų, nueisiu pas geriausią gydytoją. Jis pasakys, kas man yra. Negali būti, kad jie nieko nesurastų. Aš juk žinau, kad kažkas ne taip. Nesinervuok, viskas bus gerai. Reikia apsvarstyti visas galimybes. Velnias, kodėl aš taip ilgai nejaučiu savo...

Ž.! Tu, blet, girdi mane? Neužtenka, kad po aikštę lakstai kaip be kompaso, tai dar per pertrauką kaip susišikęs sėdi. Bleeeet. Kaip jūs visi mane stebinat savo bukumu! Paklausykit, tai paskutinė proga patekti į kitą etapą, mes galime įmušti tą prakeiktą golą! Nu pasistenkit dėl manęs, ar daug prašau? Pažaiskit jūs nors kartą pirmu numeriu ir įkalkit bankę tiems čigonams iš standarto. Na, visi pasiruošę? Sudėkite rankas! Ž., tu, blet, mane girdi?! Padėk, sakau, ranką! Visi? Viskas – viens, du, trys, už pergalę!

•

Na ką gi. Sveiki sugrįžę prie televizorių ekranų. Priminsiu, kad eee šiuo metu yra lygiosios, o Lietuvos rinktinei eee reikia laimėti nors vieno įvarčio persvara. Ar užduotis įvykdoma? Akivaizdu, kad taip. Tačiau nepabijokime eee pasakyti, kad Lietuvos komanda tikrai ne kartą eee šiandien klydo.

Starto vienuolikė nepasikeitus ir eee treneris iš Panevėžio rodo visišką pasitikėjimą savo žaidėjais eee ir antroje rungtynių pusėje. Įdomu, ką gi jis pasakė eee jiems per pertrauką. O kalbant apie šias rungtynes, eee per spaudos konferenciją treneris kalbėjo, kad eee į aikštę jie eina kovoti tik dėl pergalės. O kamuolys tuo tarpu išmušamas ir antras kėlinys prasideda.

Iš karto matome aštrią eee Lietuvos rinktinės ataką. Arogantiškai, arogantiškai sužaidžia eee Vilniaus „Žalgiryje“ žaidžiantis puolėjas. Gražu? Taip. Efektyvu? Ne.

Kol kas prabėgus eee pusei antro kėlinio pagrindinio laiko abi komandos eee nedemonstruoja gražaus futbolo. Ar galima tokį žaidimą vadinti staigmena? Eee jūs gal ir galit, aš – ne.

Ir štai aštri priešininkų ataka per vidurį, paleidžiamas tolimas smūgis ir ranka! Klysta, klysta gynėjas Ž. ir kamuolys skrieja tiesiai į jo neprispaustą dilbį. Ir ką? Rungtynių arbitras rodo vienuolikos metrų baudinį.

•

Ranka? Kokia čia ranka? Ką tas dūchas peza? Kaip galima duoti ranką tokioje situacijoje? Chebra, davai visi kartu mūsų skanduotę:

Jei teisėjas pydarastas, tai suplok *plekšt, plekšt*
Jei teisėjas pydarastas, tai suplok *plekšt, plekšt*
Jei teisėjas pydarastas, jei teisėjas pydarastas, jei teisėjas pydarastas, tai suplok *plekšt, plekšt*

•

Na ką gi, rungtynės baigiasi vienas nulis eee priešininkų komandos naudai. Dūžta visos rinktinės viltys patekti į tolesnį etapą. Po grubios Lietuvos gynėjo eee klaidos rinktinė nesugeba pademonstruoti efektyvaus futbolo. Pripažinkime, kad Lietuvos rinktinė eee tikrai buvo stipresnė ant popieriaus, tačiau tokiose rungtynėse eee gali nutikti bet kas. Šiam vakarui tiek, šias rungtynes jums padėjo stebėti eee žurnalistas N.

•

Ekspertas69 rašo: Nesuprantu, kodėl iš viso Ž. paimtas į rinktinę. Nėra geresnių gynėjų? Mano močiutė geriau sužaistų.

Fanasss rašo: Blet duhas, nusikirks gereu ta ranka ir galva isitrink!!!!

Papartis1984 rašo: Ačiū vyrai už žaidimą! Tikri fanai net tokioje situacijoje palaikys. Kaip sakoma – karavanas eina, o šunys loja.

Monster rašo: Eik tu nx kokia ta rinktine lopai. Ir vel prapiso...

Kaimietux rašo: Parduodu šaraną, taip pat domina keitimas. Mano numeris 86...

•

Tai pabaiga. Viskas. Aš žlugęs.

Ž., nepergyvenk dėl to pendelio... Viskas gerai, visiems nutinka... Mes visi pasirodėme ne iš geriausios pusės... Ar ne taip, vyrai?

Treneri... Aš nejaučiu savo rankos...

Egzistencializmas

Man daugiau neskauda. Aš tave sėkmingai užmiršau. Mes pasielgėme kaip suaugę žmonės ir mums pavyko net išlikti draugais. Mes daug ko vienas iš kito išmokome. Bet, kale, kodėl tu tušinuku pribraukei mano Schopenhauerio tomelyje?!

Kiaulė

Jums įdomi mano istorija? Klausiate, ar kada nors mylėjau? Paklausykit, aš toks kaip ir visi! Kartais liūdžiu, kartais džiaugiuosi. Kol turime laiko, o jo turime ne tiek jau ir daug, galiu Jums papasakoti vieną įdomią istoriją iš savo vaikystės. Mes gyvenome vienkiemyje, sutriušusiame mediniame name. Aš, mano mamulė, tėvas, trys sesulės ir du vyresni broliai. Nebuvome labai turtingi, bet ūkis aprūpindavo visais būtiniausiais dalykais. Vasarą prisirinkdavome grybų ir uogų, iš kurių mamulė darydavo uogienę, o ankstyvą rudenį su vyrais eidavome į bulviakasį. Žiemą, kad galėtume sušilti, visiems tekdavo miegoti vienoje lovoje, o mane, kaip jauniausią, paguldydavo į vidurį, į pačią šilčiausią vietą. Tačiau žvelgdamas į viską iš dabartinės savo situacijos negalėčiau pasakyti, kad buvau kaip nors ypatingai prisirišęs prie artimųjų. Jie visada man atrodė šiek tiek dirbtiniai, lyg netikri. Kaip? Ką sakote? A, robotai? Taip! Jūs puikiai suprantate, ką aš noriu pasakyti – jie buvo lyg tie robotai iš filmų, tokie automatiniai žmonės. Atrodo, juda, atrodo, kalba, tačiau žiūri į juos ir galvoji: ar tikrai tavo galvoje yra kažkokios mintys? Ar ir tave kankina tas nenugalimas geismas? Na suprantat, toks jausmas, tarsi už kūno daugiau nieko nebūtų. Nei vidurių, nei kraujo. Tačiau grįžkime prie mano istorijos. Vieną vasarą mamulė ir tėvas sugebėjo susitaupyti keletą grivinų ir artimiausio kaimo turguje nusipirkti paršiuką. Taip, jūs išgirdote teisingai – tai buvo gyvas paršiukas! Jūs neįsivaizduojate, kokios buvo jo akys. Ir žinote, kokį vardą mano sesutės jam davė? Ogi mano vardą – Vovka! Jos man sako: jeigu tau jis taip patinka, tai ir pavadinkime kaip tave. Be abejo, tuo metu man atrodė, kad jos mane tik erzina. Aš pagaudavau kurią nors iš jų ir iš visų jėgų tėkšdavau veidu į purvą, kad jos žinotų! Ką sakote? Ne, geriau nepertraukinėkite manęs tokiais kvailais klausimais, juk mes neturime daug laiko! Tai buvo tik žaidimai, ką – nežinote, kaip vaikai žaidžia? Tai va, paršiukas išaugo į kiaulę, ir aš jau prie jo pripratau. Bet vieną šaltą ir niūrų žiemos rytą tėvas man liepė išvesti Vovką į kiemą, o pats skubiai nuėjo kažkur ruoštis. Kam jam reikalingas aš, kam jam reikalingas Vovka, svarsčiau. Ir ką jis čia iš viso sugalvojo? Tik žiū – ateina jis su dviem broliais, o tėvo rankoje blizga ilgas peilis. Iš karto viską supratau. Man beliko tik raminti Vovką, meiliai kažką kuždėti į jo rausvą ausytę. O jis tik stovi, patikliu žvilgsniu žiūri man į akis ir kriuksi. Priėjęs tėvas grubiai atstūmė mane ir liepė žiūrėti ir mokytis, juk ir man vieną dieną teks tai daryti. Abu broliai iš karto mechaniškai ėmėsi darbo – vienas apžergė Vovkos kūną ir stipriai suspaudė glėbyje, o kitas brolis, atsinešęs didesnę lazdą už save, užsimojo ir rėžė tiesiai Vovkai į snukį! Krito žviegiantis Vovka ant žemės, ir prie jo priėjo tėvas... O tada aš užsimerkiau, nes daugiau žiūrėti negalėjau. Gaila. Gaila man buvo Vovkos, ir niekada nieko taip negailėjau. Kitiems jis tebuvo paprasta kiaulė, o man... Man jis buvo kažkoks artimas. Gal aš kažką įžvelgiau jo tamsiose akyse, o gal tai vardas, kuris buvo skirtas mums abiem... Daug jau laiko prabėgo, o aš vis dar prisimenu Vovką. Net nežinau, kodėl Jums papasakojau šią istoriją. Bet jau visiškai nesvarbu. Girdite? Koridoriuje jau aidi budelio žingsniai. Matyt, kartuvės jau paruoštos. Ką sakote? Ne, Jūs klystat! Aš papjoviau tik penkis, o tie išperos man pripaišė devynis. Tų keturių aš net akyse neregėjau! Bet visa tai jau visiškai nesvarbu...

– VITALIJ BINEVIČ –

Praskaidrinkite niūrius vakarus skaitydami mūsų laikraštį.
„Šiaurės Atėnai“ – puiki dovana Jūsų draugams ir giminiečiams!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte ar „PayPost“ skyriuje; paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400; internetinėje svetainėje *www.prenumeruok.lt.* Mūsų indeksas 0109.

Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai pinigus gali pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba per „PayPal“ (mokėjimo paskirtis – prenumerata) ir redakcijos el. p. *satenai@gmail.com* pranešti, nuo kada ir kokiu adresu siųsti laikraštį.

Galima elektroninė prenumerata (DOCX, MOBI, PDF). Metams 25 Eur. Elektroninį laikraščio variantą gausite anksčiau, negu spausdintinis pasirodys platinimo vietose.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Bukui – 100

CHARLES BUKOWSKI
(1920–1994)

atsitraukimas

šįkart aš pribaigtas.

jaučiuos kaip vokiečių kareivis
išpliektas pūgos ir komunistų
slenkantis dvilinkas
su laikraščių prikimštais
nukleiptais batais.

mano padėtis – vienas siaubas.
o gal ir ne vienas.

pergalė buvo taip arti
pergalė ranka pasiekiama.

kai ji stovėdavo prieš mano veidrodį
jaunesnė ir gražesnė už
visas kitas mano pažintas moteris
man stebint
šukuodama metrinius raudonus plaukus.

o kai ateidavo į lovą
būdavo kaip niekada graži
o meilė be galo be galo puiki.

vienuolika mėnesių.

dabar jos nebėr
nebėr, kaip ir visų kitų.

šįkart aš pribaigtas.

ilgas kelias atgal
o atgal – tai kur?

vyrukas, ėjęs prieky manęs
krenta.

perlipu jį.

negi ir šitą jinai nugalavo?

panos

vis skambina moterys
iš praeities.
vakar dar viena tokia
atsibeldusi iš kitos
valstijos.
norėjo pasimatyt
su manim.
pasakiau jai
„ne“.

nenoriu su jom
matytis
ir nesimatysiu.
būtų
nejauku
šiurpu ir
beprasmiška.

pažįstu žmonių, kurie gali
žiūrėti tą patį filmą
ne vieną
kartą.

tik ne aš.
kai jau žinau
siužetą
kai jau žinau
pabaigą
laiminga ji ar
nelaiminga ar
tiesiog kvaila
tada
man
tas filmas yra
baigtas
amžiams
štai dėl ko
aš nesutinku
atsukinėti
tų senų filmų
metai
iš metų
iš naujo ir
iš naujo.

nepamiršk

visąlaik kažkas ar kas nors
tavęs laukia
kažkas stipresnis, protingesnis
piktesnis, malonesnis, patvaresnis
kažkas didesnis, kažkas geresnis
kažkas blogesnis, su akimis
kaip tigro, nasrais kaip ryklio
kažkas pamišesnis už pamišėlį
šaltaprotiškesnis už šaltaprotį
visąlaik kažkas ar kas nors
tavęs laukia
tau aunantis batus
ar tau miegant
ar tuštinant šiukšlinę
ar glostant katę
ar valantis dantis
ar švenčiant išeiginę
visąlaik kažkas ar kas nors
tavęs laukia.

įsidėk tai giliai į makaulę
kad būtum kuo geriau pasirengęs
kai tai ištiks.

o kol kas geros tau
dienos
jei dar tebesi.
regis, aš tebesu –
cigarete štai
nusideginau
pirštus.

prasisukt

nepaisyk jokių įmanomybių ir galimybių...
nepaisyk Beethoveno, voro, Fausto pasmerkimo...
sukis, pupuli, tik sukis:
namas mašina pupų prikimštas pilvas
mokėk mokesčius
dulkinkis
o jei negali dulkintis
santykiauk.
kalk pinigą, bet ir nesiplėšyk per
daug – priversk kitus sumokėti, kad
prasisuktum... ir
nerūkyki per daug, bet pilk tiek, kad
atsipalaiduotum, ir
į gatvę nelandžiok
šikną šluostykis kuo kruopščiausiai
tualetinio netaupyk
nemandagu žmonėms išsiduot, kad šiki ar
gali taip smirdėt
kai
nepasisaugai

apsaugoti

namas kaimynystėje mane
liūdina.
vyras su žmona kelia anksti ir
važiuoja į darbą.
pavakare pargrįžta namo.
jiedu turi berniuką ir mergaitę.
iki 9-os vakaro visos šviesos name
užgęsta.

kitą rytą vyras su žmona
vėl kelia anksti ir važiuoja
į darbą.

pavakare parvažiuoja namo.
iki 9-os vakaro visos šviesos
užgęsta.

tas namas kaimynystėje mane
liūdina.
tie žmonės mieli, man
jie patinka.

bet aš jaučiu, kaip jie skęsta.
o išgelbėti negaliu.

jie išgyvena.
jie nėra
benamiai.

tačiau kaina
siaubinga.

kartais dieną, būna,
žvelgiu į tą namą
o namas žvelgia
į mane.
ir tasai namas
verkia, taip, verkia, aš
jaučiu.

būk geras

mūsų visąlaik prašo
suprasti kito žmogaus
požiūrį
kad ir kokį
senamadišką
kvailą ar
įžeidžiantį.

tavęs prašo
į jų kiaurą susimovimą
į jų iššvaistytą gyvenimą
žiūrėti
kuo prielankiausiai
o ypač
į pagyvenusiųjų.

bet amžius yra mūsų darbų
suma.
jie bjauriai
suseno
nes gyveno
aklai
nes užsispyrę
nenorėjo
matyti.

ne jų kaltė?

kieno kaltė?
mano?

manęs prašo slėpti
nuo jų
savo požiūrį
iš baimės dėl jų
baimės.

amžius nėra nusikaltimas

tačiau apmaudas
dėl sąmoningai
iššvaistyto
gyvenimo

tarp daugybės
sąmoningai
iššvaistytų
gyvenimų

yra.

Vertė Andrius Patiomkinas

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(*gkazlauskaite@gmail.com*, 8 698 78 771).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB „Lietuvos ryto“ spaustuvė,
Kauno g. 51, LT-21372 Vievis.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 318 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė
25 000 Eur paramą projektui „Prieš srovę, ne pasroviui“
(p. 2, 4, 6, 7, 10, 11, 15), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3),
9 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba –
6 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros barai“,
2 000 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika ir refleksija“.
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
KPLA NARYS
LIETUVOS KULTŪROS TARYBA